

T.C.
YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

SERVET BOZKURT

DIŞ POLİTİKADA İSTİHBARATIN YERİ VE ÖNEMİ

TEZ DANIŞMANI

YRD. DOÇ. DR. HÜDAYİ SAYIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İstanbul, 2017

T.C.
YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİM VE ULUSLARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

SERVET BOZKURT

DIŞ POLİTİKADA İSTİHBARATIN YERİ VE ÖNEMİ

NUMARA: 141302053

TEZ DANIŞMANI

YRD. DOÇ. DR. HÜDAYİ SAYIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İstanbul, 2017

T.C.
İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER Anabilim Dalı SİYASET BİLİMİ VE ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS öğrencisi SERVET BOZKURT “DIŞ POLİTİKADA İSTİHBARATIN YERİ VE ÖNEMİ” adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 23/01/2017 tarih ve 2017/2 - 6 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 27/01/2017

Öğretim Üyesi Adı ve Soyadı			İmzası
1.	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Hüdayi SAYIN	
2.	Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. Mehmet BARDAKÇI	
3.	Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÖZCAN	

ÖNSÖZ

İstihbarat konusu, iç politikada önemli olmakla birlikte dış politikanın da temelini oluşturan önemli taşlardan birisidir. Ülke güvenliği, ülke sınırlarının ötesinde başladığını düşünecek olursak Dış Politikada İstihbaratın Yeri ve Önemi yadsınamaz bir gerçektir.

Dünyada önemli ülkelerin dış politikayla ilgili amaç ve hedeflerini ulaşmak için istihbarattan yararlanma yoluna giderler. Dış politikada güçlü ve etkili olan ülkeler istihbarat sonuçlarını önemli ölçüde değer verirler.

‘Dış Politikada İstihbaratın Yeri ve Önemi’ adlı bu tez; istihbaratın, dış politikadaki karar almada önemini de incelemektedir.

Çalışmamda desteğini benden esirgemeyen Prof. Dr. İ. Yaşar Hacısalıhoğlu’na (İstanbul Yeniüzyıl Üniversitesi) ve Yrd. Doç. Dr. Suna Şahin’e (İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi) teşekkür ederim.

Çalışmamda beni yüreklendiren, Yrd. Doç. Dr. Hüdayi Sayın’a (İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi) ayrıca teşekkür ederim.

ÖZET

Geliştirilen yeni dış politikalar, uluslararası ilişkilerde süregiden strateji ve kurumların ortaya çıkmasını sağlayamayabilir. Dış politikaların, anlık istihbarat bilgilerine göre değişiklikler göstermemesi başarısız neticelenmesine neden olabilir. ABD'nin Afganistan ve Irak'ta yaşadığı olay bunlara basit birer örnektir. ABD, her iki savaşta da önemli politik hatalar yapmış ve akabinde ciddi şoklar yaşamıştır. Afganistan savaşının başından beri tartışılan bir konu olmasına rağmen, ABD'nin yanlış politikaları telafisi zor neticelere sebebiyet vermiştir. Bu örnekte dış politikanın, geçerli istihbari veriler ile desteklenememesi en büyük etkendir.

İstihbarat kavramı, ekseriyetle savaş ve çatışma ortamlarının önemli bir parçası gibi gözükse de, esasında demokratik bir dünya düzenin kurulmasında, bölgesel ve küresel barışın inşasında çok önemli görev üstlenmektedir. İyi kurgulanmış istihbarat örgütlerinin sistemli bir biçimde görev yaptığı ülkelerde, refah seviyelerinin ve demokratik düzenin güç kazandığı, savaş ve kaos ortamlarının az rastlanır olduğu görülmektedir. Örneğin, ABD ve İngiltere'nin refah düzeyleri dile getirilirken, aynı zamanda FBI, CIA ve MI6 gibi istihbarat örgütlerinin de akla gelmesi bununla ilgilidir. Bu bağlamda dış politikada karar alınırken, iyi çalışan bir istihbarat sisteminin varlığı oldukça önemlidir. İstihbaratsız bir dış politikada iyi neticeler almak, imkansıza yakındır. İstihbaratın tüm argümanları, hem dış politikanın oluşturulma aşamasında hem de uygulanan dış politikaya yön verilmesinde vazgeçilmez unsurlardır. Bir ülkenin, diğer ülke ya da terörist grupların saldırılarını tespit etmesi ciddi bir organizasyon gerektirir. İstihbarat örgütleri ile dış politikanın anlamlı birlikteliği ülkelere önemli öngörüler sağlar.

Anahtar Kelimeler: istihbarat, dış politika, dış politikada karar alma.

ABSTRACT

Reformed strategies of foreign policy may not make contributions to the emergence of continuous strategies and institutions in international relations. Not showing a change in the light of intelligence reports may lead to failure in the given set of foreign policy strategies. Simply, the situation that the United States faced within Afghanistan and Iraq may be given as an example. The US has made crucial political mistakes in both wars and subsequently has gotten serious troubles. Even though they have been seriously criticized from the beginning of the Afghan war, the erroneous policies of the US caused irrecoverable consequences. The lack of genuine intelligence reports was one of the reasons of their failure.

Generally, the concept of 'intelligence' actually takes on the essential task of setting the democratic world order and building regional and global peace even though it seems a significant apparatus of war. In the countries where well-formed intelligence services operate systematically, it appears that the country's democratic and economic level gains strength while the possibility of war and chaos decreases. This is the reason behind the concentration of the U.S.A and the United Kingdom on intelligence services such as FBI, CIA and MI6. In this context, possessing well-performed intelligence services while taking decision on foreign policy is quite important. It is almost impossible to turn up trumps on diplomatic issues without security intelligence. All the arguments of security intelligence are indispensable components for the formation and application of foreign policies. Detecting the faults of other states or terrorist groups requires successful organization. Association of intelligence services and foreign policy provides crucial perspective. In this regard, the subject of this study is over the intersection of security intelligence and foreign policy behavior.

Key words: Intelligence, foreign policy, foreign policy decision-making

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	x
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
DIŞ POLİTİKA	4
1.1 DIŞ POLİTİKA VE AKTÖRLER	4
1.2 DIŞ POLİTİKA ANALİZLERİ VE KARAR ALMA.....	9
1.3 KARAR ALMAYI BELİRLEYEN FAKTÖRLER.....	14
İKİNCİ BÖLÜM	17
İSTİHBARAT KAVRAMI VE İSTİHBARAT ÖRGÜTLERİ.....	17
2.1 İSTİHBARATIN TANIMI	17
2.2 İSTİHBARATIN İLK ORTAYA ÇIKIŞI.....	18
2.3 İSTİHBARATIN HEDEFLERİ.....	20
2.4 İSTİHBARAT KAYNAKLARI	23
2.4.1 Açık Kaynaklar	23
2.4.2 Yarı – Kapalı Kaynaklar	24
2.4.3 Kapalı Kaynaklar	24
2.4.3.1 Çok Güvenilir Kaynaklar.....	25
2.4.3.2 Güvenilir Kaynaklar	25
2.4.3.3 Güvenilirliği Kuşkulu Kaynaklar	25
2.4.3.4 Güvenilmez Kaynaklar	25
2.5 İSTİHBARAT ÇEŞİTLERİ.....	25
2.5.1 Klasik İstihbarat	26
2.5.2 Modern İstihbarat.....	26
2.5.2.1 Askeri İstihbarat	26
2.5.2.2 Güvenlik İstihbaratı	26
2.5.2.3 Suç İstihbaratı	26
2.5.2.4 Yabancı İstihbarat.....	26
2.6 KÜRESEL İSTİHBARAT ÖRGÜTLERİ	27

2.6.1	Amerika Birleşik Devletleri (CIA – FBI)	27
2.6.1.1	CIA (Central Intelligence Agency)	27
2.6.1.1.1	CIA ve Ekonomik İstihbarat	28
2.6.1.1.2	CIA ve Teknoloji.....	30
2.6.1.1.2.1	Bilgisayarlar(Siber Sistem)	30
2.6.1.1.2.2	Uydular	30
2.6.1.1.2.3	Radar Sistemleri	31
2.6.1.1.2.4	Uçaklar	31
2.6.1.1.2.5	Echelon Sistemi.....	31
2.6.1.2	FBI (Federal Bureau of Investigation)	31
2.6.2	İngiltere – (MI6 - GCHQ).....	36
2.6.2.1	MI6 – SIS (Secret Intelligence Service)	36
2.6.2.1.1	Servis'in Misyonu	37
2.6.2.1.1.1	Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi	38
2.6.2.1.1.2	Siber Güvenlik.....	38
2.6.2.1.1.3	Denizaşırı Ülkelerdeki İstikrarsızlıklar	38
2.6.2.2	GCHQ - Hükümet İletişimler Başkanlığı	40
2.6.2.3	JIC – Ortak İstihbarat Komitesi.....	41
2.6.3	Rusya- (KGB – FSB – SVR)	43
2.6.3.1	KGB	43
2.6.3.1.1	I. Genel Müdürlük:	44
2.6.3.1.2	II. Genel Müdürlük:	45
2.6.3.1.3	V.Genel Müdürlük:	45
2.6.3.1.4	KGB Sınır Muhafızları Genel Müdürlüğü:	45
2.6.3.1.5	Gözetleme Direktörlüğü:.....	45
2.6.3.1.6	Muhafızlar Direktörlüğü:	46
2.6.3.2	FSB	46
2.6.3.2.1	Araştırmalar Direktörlüğü:	46
2.6.3.2.2	Askeri Karşı İstihbarat Direktörlüğü:.....	47
2.6.3.2.3	Anti terörizm Direktörlüğü:	47
2.6.3.3	SVR	47
2.6.4	Fransa (DST – DGSE)	48
2.6.5	Almanya – (BND).....	51

2.6.5.1	Abwern:	51
2.6.5.2	GESTAPO	53
2.6.5.3	RSHA.....	54
2.6.5.4	BND (Bundes Nachrichten Dienst-Alman Haber Alma Teşkilatı) .	54
2.6.5.5	GSG9 Timi	56
2.6.6	İsrail – (MOSSAD).....	56
2.6.6.1	MOSSAD.....	57
2.6.6.1.1	Toplama Bölümü:.....	59
2.6.6.1.2	Politik Eylemler Bölümü:	59
2.6.6.1.3	Özel Operasyonlar Bölümü (Metsada):	59
2.6.6.1.4	LAP Bölümü:	59
2.6.6.1.5	Araştırma Bölümü:.....	59
2.6.6.1.6	Teknoloji Bölümü:	59
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....		61
İSTİHBARAT ÖRGÜTLERİ VE DIŞ POLİTİKA		61
3.1	DIŞ POLİTİKAYI ETKİLEYEN İÇ VE DIŞ ETKENLER.....	61
3.1.1	İç Etkenler	61
3.1.2	Dış Etkenler	62
3.2	İSTİHBARAT ÖRGÜTLERİNİN DIŞ POLİTİKADA KARAR ALMASI.....	65
3.3	İSTİHBARAT ÖRGÜTLERİNİN DIŞ POLİTİKAYA ETKİSİ ÜZERİNE ÖRNEK	65
3.3.1	Örnek Olay I: ABD – CIA İstihbarat Örgütünün Dış Politikaya Etkisi	65
3.3.1.1	İstihbarat ve Büyük Orta Doğu Projesi.....	65
3.3.1.2	CIA ve Irak Savaşı.....	73
3.3.1.3	CIA Tarafından 2002’de Kamuoyuna Açıklanan Rapor	75
3.3.1.4	NIE-2002-16HC İstihbarat Raporuna Ait “Önemli Bulgular” Kısmı	77
3.3.1.5	Ulusal İstihbarat Raporu (NIE-2002-16HC)	81
3.3.1.6	ABD Senato İstihbarat Komitesi’nin Raporu	81
3.3.1.7	ABD’li Karar Vericilerin Irak’ın KİS Programına Yönelik Açıklamaları	88
3.3.2	Örnek Olay II: II. Abdülhamid Dönemi ve İstihbarat Faaliyetleri	90
3.3.2.1	II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı İmparatorluğu	90
3.3.2.2	II. Abdülhamid Dönemi’nde İstihbarat	95

SONUÇ	102
KAYNAKÇA.....	105

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BND	: Bundes Nachrichten Dienst (Almanya Federal İstihbarat Servisi)
CIA	: Central Intelligence Agency (ABD Merkezi Haber Alma Teşkilatı)
DNI	: Director of National Intelligence (Ulusal İstihbarat Başkanı)
DPA	: Dış Politikada Analiz
DPKA	: Dış Politikada Karar Alma
FSB	: Federalnaya Sluzhba Bezopasnosti (Rusya İstihbarat Servisi)
GPO	: Rusya Devlet birleşik siyasi Müdürlüğü
INR	: The Bureau of Intelligence and Research (İstihbarat ve Araştırma Bürosu)
ISG	: Iraq Survey Group (Irak Araştırma Grubu)
İHA	: İnsansız Hava Aracı
INO	: Çarlık Rusya Yurtdışı İstihbarat Birimi
İNİS	: İnsan İstihbaratı
KGB	: Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti (Devlet Güvenlik Komitesi)
KRO	: Çarlık Rusya Karşı İstihbarat Birimi
KİS	: Kitleseİ İmha Silahı
MGB	: Rusya Devlet Güvenlik Bakanlığı
MI6	: Military Intelligence-6
MVD	: Rusya İçişleri Bakanlığı

- NIC** : National Intelligence Council (Ulusal İstihbarat Konseyi)
- NIE** : National Intelligence Estimate (Ulusal İstihbarat Tahmini)
- NKVD** : Narodny Komissariat Vnutrennih Del (Rusya İçişleri Halk Komiserliği)
- OHRANA** : Çarlık Rusya Gizli Polis Teşkilatı
- PR** : Public Relations (Halkla İlişkiler)
- SVR** : Sluzhba Vneshney Razvedki (Rusya Dış İstihbarat Servisi)
- SSCB** : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
- TCHEKA** : Rus Karşı Devrim ve Sabotajla Mücadele Komisyonu
- UAEK** : Uluslararası Atom Enerji Kurumu

GİRİŞ

Dış politika ile istihbarat arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur. İstihbarat örgütleri hem dış politikanın oluşturulmasında karar vericilere bilgi desteği sağlamakta hem de dış politikanın gerçekleşmesinde bir araç olarak kullanılmaktadır. Ancak, bir devlet dış politikasını oluştururken sadece istihbarat örgütünün getirdiği bilgilerden faydalanmamakta, birden fazla belirleyici dış politika oluşturma sürecine dâhil edilmektedir.

Devletlerin dış politikalarını belirleyen genel faktörler ile ilgili pek çok araştırmacı farklı tezler ortaya koymuştur. Bunlara bakıldığında;

Dış politikayı belirleyen genel unsurlar:

Spykman (1938: 28)'a göre; dış politikayı etkileyenler coğrafya, nüfus yoğunluğu, ülkenin ekonomik yapısı, halkın etnik bileşimi, hükümetin şekli ve dışişleri bakanlarının bazı kompleks ve önyargılarıdır, dış politika ise, bu faktörlerin tümünün eş zamanlı ve karşılıklı etkileşimleriyle ortaya çıkmaktadır.

Mintz ve DeRouen (2010: 4)'e göre ise, dış politikada karar almayı ve uygulamayı etkileyen unsurlar, uluslararası ve iç faktörler olmak üzere iki ana başlığa ayrılabilir.

Arı (2011: 186)'ya göre, devletin kurumsal yapısı dış politika üretirken içsel ve dışsal pek çok ayrıntıya dikkat etmelidir. Dışsal argümanlar, uluslararası güç dengeleri, diğer ülkelerin dış politikaları ve çıkar savaşlarının etkileri olarak özetlenebilir. İçsel etkenler ise, hükümet ve devletin yapısı, kamuoyu baskısı ya da desteği, yasamanın işlerliği ve karar verici makamların nitelikleridir.

Üstteki tanımlarda direkt olarak istihbarat ve istihbarat örgütlerinden söz edilmemesine karşın istihbarat, Arı (2011)'nin tanımına göre hükümet yapısı altında incelenebilir. Bunun sebebi istihbarat birimlerinin devlete bağlı faaliyet gösteren kurumlar olmasıdır. Bu yapılar, çoğu zaman hükümetlerin kararlarını destekleyecek faaliyet ortaya koymaktadırlar.

Yukarıdaki tezi desteklemek adına örneklemek gerekirse, İngiliz istihbarat örgütü MI6 görev sınırlılıklarını, “İngiltere Hükümeti'nin politikalarını desteklemek için istihbarat

kaynakları yaratmak ve denizaşırı örtülü operasyonlar yapmak” olarak belirtmiştir (Secret Intelligence Service, <https://www.sis.gov.uk/our-mission.html>, 14.04.2016).

Rus İstihbarat Servisi SVR de görev ve misyonunu, “Rusya Federasyonu Başkanı ile meclis ve hükümetini bilimsel, stratejik, politik, çevresel ve teknolojik unsurlarda desteklemek adına istihbari faaliyetler yürütmek” olarak tanımlamıştır (SVR, http://svr.gov.ru/svr_today/ceci.htm, 14.04.2016).

Amerikan istihbarat topluluğunun hedefi ise benzer şekilde “ABD Başkanı ve diğer yetkili mercilerin karar alma noktasında gelişmeleri daha iyi anlaması ve daha doğru kararlar almasına yardım etmektir.” Bu bağlamda “Üst düzey politik karar vericilere ulusal güvenlik istihbaratı sağlamak” CIA’in kendi görev tanımıdır (CIA, <https://www.cia.gov/about-cia>, 14.04.2016).

Dünya’nın önde gelen istihbarat örgütleri bu misyonları ile birlikte devletlerin dış politika oluşturmalarında ve koydukları hedeflere ulaşmalarında önemli birer partnerdir. Fakat Robinson (2009: 704)’a göre, istihbarat örgütlerinin dış politikayı etkileyecek veriler sunması, karar mercilerini “kanıta göre karar veren rasyonel birer aktör”e çevirmektedir. Oysa Robinson’a göre bu varsayım her zaman doğru sonuçlar doğurmaz. İstihbarat örgütleri ile karar vericiler arasında ne tür bir ilişki kurulması gerektiği ile ilgili pek çok farklı görüş bulunmaktadır. Bu konuda üstünde tartışılan üç nokta bulunmaktadır (Diaz, 2005: 94);

- **Geleneksel Görüş:** İstihbarat örgütleri, bağımsız çalışmalar yapmalı, üretilen istihbarat karar vericilerin tercihlerine göre objektifliği kaybetmemelidir.
- **Post-Geleneksel Görüş:** İstihbaratçılar ile karar vericilerin arasında sıkı bir ilişki olmalıdır, böylelikle istihbaratçıların oluşturulan politika üzerinde etkilerini daha iyi görebilecekleri savunulur.
- **Aktivist Okul Görüşü:** İstihbaratçılar, karar mercileri ile sürekli diyalog halinde olmalıdır, bu şekilde karar vericilerin istekleri daha kolay ve doğru biçimde karşı tarafa iletilebilir.

İstihbarat örgütleri ile dış politikadaki karar mekanizmaları arasındaki ilişki ve istihbaratın dış politikaya etkileri değerlendirildiğinde, bu ilişkiyi iki başlığa ayırmak doğru olacaktır;

1. İstihbarat, dış politikada bilgi akışı ve veri desteği vermekte,
2. Devletler, dış politikada koydukları hedef ve uygulamalarında istihbarat örgütlerini bir araç olarak kullanmaktadırlar.

Bu tez çalışması bu bağlamda, istihbarat örgütlerini incelemek, misyon ve vazifeleri üzerinde durmak, bu örgütlerin dış politikaya etkilerini incelemek ve bu hususta çıkarımlar yapmayı öngörmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DIŞ POLİTİKA

1.1 DIŞ POLİTİKA VE AKTÖRLER

Bu başlık altında dış politika analizi ve uluslararası ilişkiler alanındaki teoriler çerçevesinde, dış politika oluşum sürecindeki aktörlerin neler olduğu, bunlara hangi aktörlerin katıldığı ve bu aktörlerin nasıl ve hangi nedenlerle değiştiği sorularının yanıtları bulunmaya çalışılacaktır. Tezin içeriği gereği; bu bölümde istihbarat örgütleri öncesinde özellikle dış politika oluşum sürecine katılan aktörler ve dış politika yapım sürecine katılan yeni aktörlerin üzerinde durularak; yeni aktörlerin etkisinin arttığı gösterilmeye çalışılacaktır.

Öncelikle dış politikayı tanımlanmakla başlanacaktır. “dış politika, devletlerin uluslararası sistem içerisinde yetkili organ ve temsilcileri aracılığıyla esas itibariyle diğer devletlere yönelik olarak izledikleri siyaset ve davranışların tümü olarak tanımlanabilir” (Tayfur, 2012: 73).

Bu şekilde tanımlamakla birlikte, devletin esas karar verici mi yoksa uygulayıcı mı olduğu noktasındaki önemli tartışmalar aşağıda değinileceği gibi, günümüzde siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler literatüründe önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü tez kapsamında da vurgulanacağı gibi, dış politika oluşturma sürecinde yeni aktörler etkili olmaya başlamıştır.

Konuya derinlemesine girmeden önce dış politika gibi -dış politika oluşturma sürecinde oldukça etkili olan “egemen” ve “ulus” devlet kavramları tartışmaları üzerinde durmak yararlı olacaktır. Çünkü özellikle, 20. yy’ın sonlarında devletin egemenliği oldukça sorgulanır hale gelmiştir. Diğer taraftan, ulus-devletin birincil aktör olduğuna dair görüşler yerini -değişikliğe uğrayarak da olsa- korumuştur. Ancak bu konuda, bakış açısı değişimleri vardır. Barry Rubin’in de belirttiği gibi:

“Devletin büyük oranda otonom davranarak, belirli politika ve yaklaşımları üstten empoze ettiği eski sistem çöktü. Çıkar grupları ve siyasi çoğulculuğun gelişimi dış politikayı şekillendiren ve etkileyen farklı güçlerin ortaya çıkması anlamını taşıyordu” (Rubin, 2002: 378).

Ancak aşağıda da değinileceği gibi bu durum, hem uluslararası ilişkiler hem de

siyaset bilimi alanında tartışılmaya devam etmektedir.

Dış politika aktörü olarak devletin oynadığı rol 1970'lerden beri sorgulanmaya başlamıştı ve Soğuk Savaş'ın bitimiyle bu durum daha sorgulanır hale gelmiş oldu (Tayfur, 2012: 102). Gencer Özcan'ın da belirttiği gibi “dış politika araştırma alanında yapılan katkıların giderek derinlik kaybetmesi ve kendisini yinelemesinin önüne geçememesi” bu durumu ortaya çıkarmıştır(Özcan, 2002: 9).

Aşağıda değinilecek nedenler ve olgular devletin egemenliğine karşı potansiyel tehlike arz etmektedir. Burada egemenlik, tek ve en önemli politika oluşturucu olması noktasında, gücün elinde bulundurulması durumu olarak kullanılacaktır.

Ulus-devlet, hem ulusal hem de uluslararası alandan egemenliğini zayıflatıcı müdahalelere uğramış ve uğramaya da devam etmektedir. Uluslararası ilişkiler alanında, devleti ön planda tutan ve tek aktör olarak vurgulayan realist kurama çok önemli eleştiriler gelmiş ve bu durum önemli bir tartışma alanı oluşturmuştur. Faruk Sönmezoğlu'nun da belirttiği gibi; günümüz toplumlarının ulaştığı sosyal farklılaşma ve örgütlenme zenginliği uluslararası ilişkiler alanı içinde temel aktör ve inceleme alanı konusunda meydana gelen değişiklikleri yansıtmaktadır(Sönmezoğlu, 2005: 18).

James Rosenau'nun uluslararası ilişkiler alanındaki aktör tartışmalarına getirdiği bakış açısı oldukça açıklayıcıdır. Rosenau, devlet merkezli (state centric) ve çok-merkezli (multi-centric) olmak üzere iki ana yapıda bu tartışmaları sınıflandırır (Rosenau, 1971: 21). Burada da görüleceği gibi, uluslararası ilişkiler alanında aktör tartışmaları, uzunca bir süredir devam etmektedir.

Burada yeni ortaya çıkan nedenlere değinilecek, dış politika oluşum sürecini etkileyen tüm olgular tam manasıyla değerlendirmeyecektir. Buna metnin, hem içeriği hem de gidişatı ve de kapsamı uygun değildir.

Uluslararası ilişkiler alanı literatüründe, politika yapım sürecinde aktörlerin çoğaldığı son yıllarda öne çıkan görüşlerdendir. Bu çalışmada, bu nokta dış politika analizi düzeyinde bu şekilde kabul edilecektir. Faruk Sönmezoğlu'nun, William D. Coplin'in kullandığı ve kendisinin kitabında açıklayarak yer verdiği aktörler sınıflandırması dış politika düzeyinde bizim de bakış açımızı göstermesi noktasında önemlidir; buna göre aktörler dört gruba ayrılır(Sönmezoğlu, 2005: 37):

- Hükümetleri temsil eden ulusal nitelikli aktörler,
- Hükümetleri temsil etmeyen ulusal nitelikli aktörler,
- Hükümetlerin temsil edilmediği (non-governmental organiztaion) uluslararası nitelikli aktörler (NGO),
- Hükümetlerin temsil edildiği uluslararası aktörler (IGO).

Bu dört ana grubun altına bireyleri, bu tezde de incelenecek STK'ları, uluslararası örgütleri, çok uluslu şirketler gibi, bazıları yeni bazıları ise gücünü yeni arttıran aktörler eklenebilir. Bu noktada, Faruk Sönmezoğlu'nun da belirttiği gibi, "uluslararası ilişkiler literatüründe yer alan çalışmalarda bu gibi aktörler ne kadar yoğun bir biçimde dikkate alınır, egemen devletin birincil aktör olma konumu o derece sarsılmış olmaktadır." (Sönmezoğlu, 2005).

Dış politika yapım sürecini, bir karar alma süreci olarak ele almak da mümkündür. Karar vericilerin kim olduğu, nasıl karar verdikleri ve hangi ortamlarda karar verdikleri bu noktada önem arz etmektedir. Çok uzun yıllar kabul edildiği gibi, sadece egemen ulus-devlet tek başına karar verici olarak kalmamıştır. Dış politika oluşum sürecinde, yerel politikaların ve yerel karar vericilerin ne kadar etkili olduğu ortadadır. Bu durum her geçen gün kanıtlanmaktadır. Birçok uluslararası sorunda, uluslararası kamuoyu çok etkin olarak çalışmaktadır. Çevre sorunları çerçevesinde yapılan protestolar veya Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) 2003 yılı Irak işgali sırasında Türkiye'nin işgale katılmaması için yapılan protestolar, buna örnek olabilir. Görüleceği üzere, yerel politikalar da dış siyasete şeklini verebilir hale gelmiştir.

Yukarıda da belirtildiği üzere, devletlerin dış politikada yapım sürecinde yeri ne kadar sarsılrsa da şunu da iddia eden görüşler olacaktır: "dış politikanın konusu ve odağı, uluslararası sistemin temel aktörleri olan devletlerdir." Ancak tam manasıyla bunu söylemek günümüz değişen ve evirilen uluslararası ilişkiler sisteminde ne kadar doğrudur. Bu durum tartışmaya açıktır. Ulus-devletin egemenliğinin gerilemesinin konu edileceği başlıkta değinmekle beraber, burada belirtmekte yararı olacak bir konu vardır. Önemli bir derecede savunulduğu üzere, devlet egemen bir yapıdır. Ancak bir devlet, siyasa oluşturma sürecinde bu alanı etkileyecek; resmi olarak hükümetler arası görüşmeler müzakereler, diplomatlar, askerler vb. kurumlarla başka bir devletin müdahalesine maruz

kalabilmektedirler.

Bu resmi müdahalelerinin yanında ‘gayri resmi nüfuz etme’ durumu da son yıllarda önemli bir müdahale şeklini oluşturmaktadır (Sönmezoğlu, 2005: 34). Gayri resmi tarzda en önemli müdahaleler son yıllarda hem iç hem de uluslararası anlamda ‘sivil toplumdan’ önemli ölçüde gelmektedir. Kürselleşme, tezde de iddia edileceği gibi; dış politika oluşturma sürecine katılımı, özellikle sivil toplum tarafından oluşturulan katılımı yoğun olarak arttırmaktadır. Bu konu tez çerçevesinde örneklerle gösterilmeye çalışılacaktır. Artık hem iç politika yapım süreci hem de dış politika yapım süreci, sadece siyasi partiler çerçevesinde ve ulusal boyutta düşünülemez.

Dış politika, tez çerçevesinde, realizm ve tam olmasa da idealizmin - idealizm, devleti tek aktör olarak görmese de önemli bir aktör olarak görmesi açısından düşünülmelidir- yaptığı gibi bir yüksek siyaset (high politics) olarak ele alınmayacaktır (Tayfur, 2012: 75).

Öte yandan pozitivist teorilerin yetersiz kalması ile uluslararası sistemi açıklamak için önemli çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu noktada dış politika ülke sınırları dışında uygulanmak üzere hazırlanan bir politika olarak algılanmakla birlikte, üzere iç ve dış politika arasındaki etkileşim gözden kaçırılmamalıdır (Tayfur, 2012: 74). Hele ki ulus - devletlerin egemenlik gücünün sınırlarının zayıfladığı ve küreselleşme ile bu sınırların daha fazla zarar gördüğü ve sivil toplumun etkisinin daha çok arttığı bu ortamda, iç ve dış politika arasında çizgi belirsizleşmeye başlamıştır. Tabi ki bu karar alıcıların çoğalması noktasında düşünülmektedir. Atilla Eralp’in de belirttiği gibi, dış politikayı anlayabilmek için hem iç politikayı daha iyi anlamak noktasında siyaset bilimi hem de uluslararası politikayı bağdaştırmak yukarıda belirtildiği üzere, iç ve dış politika yakınlaşmasında bize oldukça yardımcı olacaktır(Tayfur, 2012: 75).

Dış ve iç politika arasında farkı belirtmek artık eskisi gibi kolay olmamaktadır. İkisi arasındaki fark oldukça silikleşmeye başlamıştır.

Bu paragraf altında, dış politika analizinde yeni bakışlar kısaca incelenmeye çalışılacaktır. Dış politika analizi noktasında eleştirisel teorilerden biri tez içerisinde kullanacak olan ve Alexander Wendt’in önemli temsilcisi olduğu inşacı (konstrüktivist) teoridir. Genel anlamda post-modernizmde oldukça önemli tartışma konusu olan, günümüzde küreselleşmenin de etkisiyle kimlik, özne ve yapı gibi konular değişik

açılardan ele alınmaya başlanmıştır(Kaarbo, Lantis ve Beasely, 2002: 10). Bu durum uluslararası ilişkiler alanında yansımaları inşacı teoride bulmuştur. Bu teorinin dış politika analizi özellikle aktör ve yapı arası ilişki noktasında, neo-realist ve neo-liberal teorilere eleştiri ile oluşmaktadır. Özellikle Alexander Wendt, uluslararası ilişkilere inşacı (konstrüktivist) teoriyi uygulamasıyla değişik bir bakış açısı yaratılmasında önemli bir adım atmıştır. Amil, yapı ve kimliğin çıkar ilişkisini farklı olarak ele almıştır. A. Wendt, kimlik ve sosyal yapının çıkarın oluşmasında ön planda olduğunu ve hem yapının bireyi hem de bireyin yapıyı etkilediğini vurgular. Bu noktada tez kapsamında inceleneceği gibi, STK'ların politika oluşum sürecinde kendilerine nasıl bir kimlik attıkları ve bu noktada devlete bunu nasıl yansıttıkları önem arz eder hale gelmektedir. Yani dış politikanın inşası sürecinde, bir politik aktör olarak, sivil toplum örgütleri de etkili olmaktadır. Ayşe Buğra'nın da belirttiği gibi -konuyu birinci dereceden etkileyen- Türkiye'de iş çevrelerinin kendilerine attıkları kimlik dolayısıyla istekleri ve yaptıkları noktasında önemli kesimlerin olması, bu perspektiften düşünülebilir. Denilebilir ki; inşacı (konstrüktivist) teori açısından mesele bir devletin kendini nasıl tanımladığı ve bu kimlik ekseninde politikasını nasıl oluşturduğudur(Buğra,1989:24).

Dış politika sürecinin, aktörlerinin ve analiz düzeyinin değiştiği ortadadır. Bu yüzden de yeni analiz boyutlarına gidilmektedir. Aktörlerin çoğalması ile birlikte yapılan çalışmalar ve karar alma süreçlerinin daha karmaşık bir yapıya büründüğü görülmektedir. "Dış politika kavramı her anlamdaki küreselleşmenin etkisiyle değişikliğe uğramaktadır" (Ersanlı, 2006: 25).

Dış politikada karar mercileri; dış politika yapım sürecine katılan aktörler vardır. Ancak tarihsel süreç içerisinde, bu karar vericileri; farklı düzlemlerden hem uluslararası hem de yerel düzlemden etkileyen faktörler ortaya çıkmıştır. Özellikle Soğuk Savaş'ın bitmesinin de etkisiyle, 1990'lı yıllarda sivil toplumun dış politika oluşum sürecinde oldukça etkili olduğu görülmektedir. Bu yıllarda artan demokrasi vurgusunun etkisi de göz önünde tutulmalıdır.

Burada ana etkileyici demokrasidir. Bu noktada demokrasinin tanımı ve özelliklerine değinmek yararlı olacaktır. Demos (halk) kökünden türeyen demokrasi, kısaca halkın kendi tarafından yönetilmesi; halkın yönetimidir. Ancak demokrasi, siyasi yelpazedeki birçok kesim tarafından çok farklı anlamlarda algılanmakta ve kullanılmaktadır.

Ancak demokrasinin genel geçer, burada işlenen konu açısından da önemli olan özellikleri vardır: siyasi eşitlik, çoğulculuk, katılım, oy hakkı gibi. Demokrasiye yüklenen özellikler günümüzde çoğaltılabilir; pozitif ayrımcılığın var olması, halkın kendini doğrudan ve sürekli bir biçimde yönetebilmesi, eşit fırsatlar ve bireysel liyakat, rekabetçi seçimler ve halkın menfaatlerinin korunması(Heywood, 2011: 101).

Tezde işlenen genel konu açısından, bu konular doğrudan ilintilidir; çünkü demokrasi ve sivil toplum arasındaki ilişki oldukça sıkıdır. İyi bir sivil toplumun oluşabilmesi için demokrasinin kurallarının en iyi şekilde uygulanması gerekir. Halkın halk için yönetimi, işte bu noktada bilinçli bir halk sivil toplumun gelişmesini de beraberinde getirecektir. Tabi ki bu durum ülkeden ülkeye değişecektir. Birçok ülkede sivil toplumun artan bir etkisinin olduğunu belirtmek yerinde olacaktır.

1.2 DIŞ POLİTİKA ANALİZLERİ VE KARAR ALMA

Uluslararası ilişkilerin temel aktörlerini devletler olarak tanımlayan ve karar alma biriminin bütüncül rasyonel öğeler olarak değerlendirilmesi gerektiğini söyleyen realist teorinin disiplindeki etkisi ile dış politikayı etkileyen içsel öğeler uzun süre göz ardı edilmiş ve dış politikanın analiz edilme süreçlerinin dışında tutulmuştur. Bugün; devletlerin dış politikalarının bu şekilde yapılan genellemeler ile açıklanmaya çalışılmasının analizlerde büyük bir eksiklik yarattığı bilinmektedir (Ak, 2009: 1).

Dolayısıyla; DPA; ulusal ve uluslararası etkenlerin yanı sıra devlet adına karar veren politika yapıcılarının yani karar alıcıların, ideoloji, güdü, kişilik yapısı, değerler ve bilişsel süreçlerini de göz önünde tutan oldukça geniş bir analiz çerçevesine sahiptir(Ak, 2009: 1 ; Ereker, 2010: 15).

DPA makro yaklaşımların aksine; uluslararası ilişkilere mikro düzeyde açıklamalar getirmiştir(Ak, 2009: 1).

Uluslararası ilişkiler disiplinde; yeni bir alan olarak DPA, dış politikanın analiz edilme yönetimini değiştirmiş, bir anlamda kendinden önceki yaklaşımlarca soyut varlıklar olarak kabul edilen devletlerin dış politika kararlarını kendi başlarına değil karar alıcılar aracılığı ile aldıklarını öne sürmüşlerdir(Ereker, 2010).

DPA ve özellikle de dış politika çıktı ve kararlarını belirleyen faktörlerin araştırılması konusu oldukça iddialı ve pek çok açıdan realizmin temel ilkelerine başarılı

bir meydan okuyuştur denilebilir (Aydın, 1997: 96). Dış politikanın oluşturulmasına etki eden faktörleri sınıflandıran Neack (2003: 37-123); dış politika analizlerini birey düzey, devlet düzey ve sistem düzey olarak belirlemiştir (akt. Hudson, 2005: 2). Başka bir deyişle dış politika çıktılarının oluşturulmasında etkili olan faktörler bu düzeylere göre sınıflandırılabilir. DPA'ya göre dış politika çıktı ve kararları karar alıcılar tarafından şekillendirilir (Hudson'ın da 2005: 2).

Belirttiği gibi uluslararası ilişkiler ile dış politikanın kesişim noktasını oluşturan devletler değil karar alıcılardır. İçinde 'insanı' temel aktör olarak barındırmayan uluslararası ilişkiler teorilerinin bize, değişimin olmadığı, tahmin edilemez, hesap verilemez bir dünya sunduğunu savunan Hudson; ana akım uluslararası ilişkiler teorilerini eleştirerek DPA'nın temeline karar alıcıları yerleştirir (Hudson, 2005: 2).

Hudson'ın yaptığı sınıflandırmaya göre; bilişsel süreçler, liderlerin kişiliği, küçük grup dinamikleri, kurumsal süreçler, bürokratik politikalar, kültür, iç siyasi uyumsuzluklar, ulusal özellikler ve siyasi sistemler dış politikayı etkileyen faktörlerdir. Hudson, DPA'nın altı önemli özelliğine vurguda bulunmuştur. Ona göre DPA; çok faktörlü ve çok düzeyli olarak ele alınır. Başka bir deyişle; aynı anda birden fazla analiz düzeyinde birden fazla değişken ele alınarak incelenebilir. Bunlar DPA'nın iki önemli özelliğini oluşturur. DPA'nın üçüncü önemli özelliği ise disiplinler-arası bir yaklaşım ile ele alınabilmesidir. Bir başka deyişle DPA; sosyoloji, psikoloji, örgütsel davranış, antropoloji ve iktisat gibi bilimlerden de yararlanır (Hudson, 2005: 2-5).

Dördüncü önemli özellik olarak Hudson (2005: 2-5); DPA'nın uluslararası ilişkilerin tüm alt disiplinleri arasında bütünleştirici olduğundan bahseder. Bunun yanı sıra DPA'nın; Uluslararası ilişkilerin temelinde "insan-birey" faktörü olduğu savı, beşinci önemli özellik olarak karşımıza çıkar (Hudson, 2005: 2-5). Buna göre DPA eden merkezli bir yapıya sahiptir (Hudson, 2005: 2-5). Son olarak; Hudson'ın sözü geçen çalışmasının başlığından da anlaşılacağı üzere DPA; aktör-spesifik bir özelliğe sahiptir. Kısacası bu yaklaşım, uluslararası ilişkilerde uzun süre yok sayılmış olan insan-birey faktörünü esas alır. DPA; ileride daha detaylı açıklanacağı üzere temelde "bireyi" ele aldığından literatürde karar alma yaklaşımları DPA'nın bir parçası olarak görünür (Ereker, 2010: 15). Başka bir deyişle DPA içerisinde karar alma yaklaşımlarını da kapsayan genel bir teori olarak tanımlanabilir (Ereker, 2010: 15).

Dış politikanın anlaşılması ve açıklanmasında karar alma yaklaşımlarının kullanılması yeni bir olgu gibi görünmekle birlikte, kökleri çok daha eskilere dayanmaktadır. Örneğin; Machiavelli'nin, Prince isimli orijinal kitabında olduğu gibi, hükümdara verilen tavsiyeler, alternatif davranış yelpazesi içinden seçilmesi gereken doğru kararı göstermesi açısından karar alma yaklaşımları anlamında teorik çerçevenin çekirdeğini oluşturmuştur denilebilir (Gönlübol, 2000: 15).

Önceleri psikoloji ve iktisat gibi diğer bilim dallarında bireylerin hareket motivasyonlarının nedenlerini analiz etmekte kullanılan karar alma yaklaşımları daha sonra siyaset biliminde kullanılmaya başlanmıştır (Gönlübol, 2000: 15). Örneğin; psikoloji alanında kişilerin kararlarını etkileyen faktörler üzerinde durulmuş, ekonomide ise üreticilerin ve tüketicilerin kararlarına önem verilmiştir (Akçay, 2010: 10). Daha sonra ise siyaset bilimciler tarafından, politikacıların karar alma davranışlarını incelemekte kullanılmaya başlanmıştır (Arı, 2008: 515).

Günümüzde karar alma yaklaşımları; politik kurumlar, bu kurumların güçlerinin incelenmesi, uluslararası siyasi yapının araştırılması, kişilik ve liderlik, bireylerin politik ve ekonomik tercihlerini nasıl yaptıklarını ele alan bir yaklaşım tarzı olarak uluslararası politika çalışmalarının içinde yerini almıştır (Köni, 2001: 68).

DPA'da bir analiz türü olarak karar alma yaklaşımı ise; ilk kez Snyder ve Sapin (1969) tarafından gündeme getirilmiş ve yazarlar devletlerin davranışlarını o devletlerin resmi karar alıcılarının davranışları olarak yorumlamışlardır (Ereker, 2010: 15-16).

Snyder ve Sapin'e göre 'karar alma' kavramı temelde devleti tanımlamakta ve devlet adına hareket eden karar alıcıların otoriter hareketlerini, niyetlerini ve amaçlarını açıklamaktır. Dış politika açısından "karar alma"; devletin uluslararası siyasal sistemde herhangi bir durum/olay karşısında tepkisini ya da görüşünü ortaya koyması ve ya eylemde bulunması gerektiği durumlarda var olan seçenekler arasından tercih yapması davranışdır (Aksu, 2004: 8-9).

Başka bir deyişle dış politikanın analizi için önemli olan esas unsur, karar alıcıların durumu nasıl algıladıklarıdır. Daha önce de belirtildiği üzere DPA, uluslararası ilişkiler disiplininde dış politikanın analiz edilme yöntemini değiştirmiş, disiplinin en güçlü teorisi olan realizmin devletlerin soyut birer aktör olarak kendi başlarına karar aldığı görüşünü reddederek karar alıcılar aracılığı ile dış politik hareketlerin oluştuğunu öne sürmüşlerdir

(Ereker, 2010: 15).

Dış politika analizlerinde bir analiz türü olarak karar alma yaklaşımı, geleneksel yaklaşımlar karşısında bir devrim sayılabilecek iddialar öne sürerek karar alma analizlerinin öncüsü olmuşlardır. Bu yaklaşımın temelinde devletlerin davranışlarını o devletin resmi karar alıcılarının davranışları olarak tanımlanması ve dış politika analizi için önemli olanın, durumun bu karar alıcılar tarafından nasıl görüldüğü ile bağlantılı olduğu yatmaktadır (Ereker, 2010: 15).

Argümanın merkezine karar alıcıları yerleştiren yaklaşım; bireylerin içinde çalıştıkları grubu ve bu grubun dış politika kararlarını oluşturmak üzere içinde çalıştıkları örgütsel süreçleri de dış politika analizlerine yerleştirmişlerdir (Ereker, 2010: 16).

Dış politikada karar alma konusundaki çalışmalar, bir analiz çerçevesi olarak ele alındığında daha çok kriz çözümlerinde ve mikro analizlerde kullanılmıştır. Karar alma yaklaşımında, devletlerin davranışları analiz edilirken, devletleri rasyonel davranan bütüncül öğeler olarak ele almaktan ziyade, daha alt birimlerden oluşan ve politikalarını bunların belirlediği çoğulcu bir yapı olarak görülmesi söz konusudur (Arı, 2008: 513-548).

Bu nedenle devletleri soyut birer politika yapıcı aktör olarak ele almak yerine bireyler üzerine yoğunlaşmakta ve devletlerin dış politikası, birey ve bürokratik düzeyde analiz edilmektedir. Karar alma yaklaşımında kullanılan “birey” kavramı karar vericiler için kullanılmaktadır. Bunun yanında karar vericilerin kararlarının dışsal ve içsel ortamdan soyutlanamayacağı varsayılmaktadır (Arı, 2008: 514; Ereker, 2010: 14). Ayrıca; dış politikada bir süreç analiz edilirken devletlerin siyasal bakımdan örgütleniş biçimleri, karar alma süreçleri, bu süreçleri etkileyen bireyler ve onların siyasal tutum ve davranışları ele alınmaktadır. Snyder ve Sapin (1969)’e göre; bunların göz önünde bulundurulması devletin davranışlarının daha sağlıklı bir şekilde analiz edilmesine olanak sağlamaktadır.

Karar alma yaklaşımı; uluslararası sistemde yaşanan tüm olayların bireylerin eylemlerine indirgenebileceğini iddia eder. Bunun da bireylerin görüş ve davranışlarından bağımsız olarak ele alınamayacağından söz eder (Arı, 2008: 513).

Karar alma yaklaşımında ‘bireyler’ kavramı sadece hükümetler değil aynı zamanda hükümetler olmayan bireyleri, toplulukları ve ‘seçkinleri’ de analiz sürecine dâhil eder. Bununla birlikte ‘davranış’ kavramı ise; uluslararası sistemi etkileyen bir durumda ortaya

konan görüşlerden, hükümetin kararlarının alınmasında doğrudan rol alan bireylerin tutumlarına kadar geniş bir anlamda kullanılmaktadır. Karar alma yaklaşımında uluslararası sistem; ulus devletlerin eylemlerinden doğan etkileşimlerin söz konusu olduğu ortam veya yapı olarak tanımlanırken “herhangi bir devletin eylemiyle” söylenmek istenen ise o devletin eyleminin oluşumunda etkili olan bireylerin tutum ve davranışlarıdır. Karar alma yaklaşımında devletlerin davranışlarının uluslararası sistemi etkilediği ve devletlerin davranışlarının ‘bireyler’ tarafından belirlendiği ifade edilir. Daha öncede belirtildiği gibi bu yaklaşım ile şekillenen DPA’da hareket noktası olarak “bireyler” ele alınır. Bireyler yani karar alıcılar üzerine yoğunlaşan bu yaklaşımda salt bireylerin karar alma mekanizması içerisindeki rolleri değil aynı zamanda, buldukları içsel ve dışsal ortam da analizlerde kullanılmaktadır. Bu durumun öncelikli nedeni; devlet adına hareket eden bireylerin, grupların ve örgütlenmelerin çeşitli durumlarda devletlerin kararlarını etkileyebileceği veya sınırlayabileceği savının altında yatmaktadır (Arı, 2008: 514).

Dolayısıyla; kamuoyu, baskı ve çıkar grupları, ideolojik tercihler, seçim sistemleri, siyasal atmosfer ve bürokratik süreçler de dikkate alınması gereken öğelerdir (Arı, 2008: 515; Aydın, 1997: 96; Ereker, 2010: 14).

Karar alma yaklaşımına göre ulusal çıkar kavramı realizmin yaptığı gibi sadece uluslararası sisteme bakılarak açıklanamaz, bunun için devletin hem içsel hem de dışsal özelliklerini birlikte ele almak gerekmektedir (Ereker, 2010: 14).

Realistlerin varsayımında yer aldığı gibi devletler diğer bir devletin politikalarına göre hareket eden ya da davranışlarını uluslararası yapının belirlediği bir ‘bilyardo topu’ değillerdir (Arı, 2008: 515).

Karar alma yaklaşımı bu aşamada; esas olarak devletlerin dış politikasının anlamının yolunun o devletin içsel dinamiklerine bakarak analiz edilmesi gerektiğini savunur (Arı, 2008: 515; Aydın, 1997: 97; Ereker, 2010: 14-15).

Buraya kadar özetlemek gerekirse; en kısa anlamıyla dış politika devlet adına hareket eden karar vericilerin ve dış politik kararın verilmesine kadar geçen sürecin analiz edilmesi ile anlaşılabilir (Holsti, 1995). Başka bir deyişle karar alma süreci; devlet adına karar alma yetkisine sahip karar alıcıların herhangi bir uluslararası olay karşısında, psikolojik çevrelerinin etkileşimi ve kurumsal çevreyi de dikkate alarak kendi kanaatleri doğrultusunda ya da bunlardan etkilenecek bir devlet kararının oluşturulmasına kadar giden

süreçtir (Aksu, 2004: 9). Bu anlamda karar alma yaklaşımlarının bu çalışma açısından uygun bulunmasının öncelikli sebebi; dış politikanın neticede ona insani özellikler yüklenen devlet tarafından ancak gerçek kişiler aracılığı ile yapıldığının bilinmesidir(Ereker, 2010: 15-18).

Bir çok yazara göre de dış politika yapım sürecinde etkili olan unsurlardan bir tanesi de liderler ve dış politika yapıcılarıdır (Ak, 2009: 13). Bireyler yani dış politika yapıcıları başka bir deyişle karar vericiler politika yapım sürecinde birer '*tabula rasa*' gibi hareket edemezler (Ereker, 2010: 14). Bireylerin geçmişleri bellekleri psikolojik özellikleri ve en önemlisi algıları verilecek dış politika kararlarında belirleyici rol oynar. Liderlerin ve karar vericilerin siyasi geçmişleri, tecrübeleri, algıları dolaylı da olsa verilen kararlarda etkili olur(Arı, 2008: 514-543).

Temelde karar alma yaklaşımının kullanılacak olması; bu yaklaşımda yer alan bireysel ve ya örgütsel olarak karar alma sürecinin insani bir boyutu olduğu savıyla yakından ilgilidir çünkü pek çok nüans dış politika karar alıcılarının üzerinde etki yaratır; bireylerin duygularına hitap edip bunları yönlendirerek, karar vericilerin rasyonel politikalar uygulamasının önüne geçer (Christopoulou, 2011: 18). Dahası bir ülkenin dış politikasını anlayabilmek için karar verici makamlarda bulunan kişilerin üyesi oldukları toplumlarının, geçmişinden şimdiye taşıdıkları anlam örüntülerinin kendi belleklerindeki oluşum sürecine de bakmak gerekir(Çiftçi, 2007: 100).

1.3 KARAR ALMAYI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Farklı devletlerin farklı durumlarda benzer karar alma davranışları sergilemelerinin yanında bazı faktörler sebebi ile karar alma davranışlarının niteliği değişmektedir (Aksu, 2004: 15). Başka bir deyişle; bu faktörler sebebi ile alınan dış politika kararları farklılık göstermektedir. Söz konusu faktörler; bireysel düzeyde faktörler; ulusal düzeyde faktörler ve uluslararası düzeyde faktörler olarak ele alınabilir. Dış politika karar alma süreci açısından bireysel düzeyde önemli olan noktalar, liderin; kişiliği, rolü, siyasi kültürü, inancı, deneyimleri, sorun çözme yeteneği, siyasi kültürü vb. olarak sıralanabilir (Aksu, 2004: 14-20). Karar alma yaklaşımına göre; içsel ve dışsal faktörler göz önüne alınmakla birlikte tüm bunları en son aşamada bir karar haline getiren ve dış politikayı belirleyen yine bireydir. Farklı karar vericilere göre kararların farklılaşması ise; bireylerin algılayış biçimlerine dayanmaktadır. Aynı olay veya durum farklı bireyler tarafından farklı

algılanabilir ve sonuçta çıkacak olan karar da farklı olabilir (Arı, 2008:515). Bireyler, bilgiyi, varolan inançlarına, deneyimlerine vs. göre yorumlar ve algılarlar (Duelfer & Dyson, 2011: 77). Bir liderin tehdit olarak algıladığı bir durum bir diğeri tarafından çok daha farklı biçimde algılanabilir (Arı, 2008: 515). Yukarıda da belirtildiği gibi tüm bu algı farklılıklarının temel sebebi ise karar alıcının kişisel özelliklerinden kaynaklanmaktadır (Arı, 2008: 516).

Verba (1969), karar alıcının kişisel özelliklerinin uluslararası ilişkiler hakkındaki kararlarını hangi şartlarda ve nasıl etkileyeceğine dair kimi varsayımlarda bulunmaktadır. İlk olarak; karar alıcı konu ile ne kadar ilgili ise, konuyla ilgili verilecek kararlarda kişisel özelliklerin etkisi o denli fazla olmaktadır (Arı, 2008: 520). Başka bir deyişle; lider ya da karar alıcı konuyla ilgili olduğu ölçüde kararları onun kişisel özelliklerinden etkilenecek rasyonellikten uzaklaşır. Alınan kararlarda subjektif ve irrasyonel öğeler arttığı için kararın rasyonel olmasını olumsuz yönde etkiler. Verba'nın (1969)ikinci varsayımı karar alıcının söz konusu uluslararası olay ile ilgili bilgisi hakkında olmaktadır. Ona göre, karar alıcının konu hakkındaki bilgisi ne kadar fazla ise kişisel özelliklerinin etkisi o denli az olacaktır (Arı, 2008: 520). Bu şekilde altı farklı varsayımda bulunan Verba (1969) özetle; kişisel özelliklerin alınacak olan kararın rasyonel olup olmayacağını çeşitli durumlara göre değişeceği yönünde bir iddiada bulunmaktadır (Arı, 2008: 523).

Karar verme sürecinde algılamanın önemine değinen Jervis'e göre de algılama ve yanlış algılama devletlerarası ilişkilerde anahtar bir rol oynamaktadır. Tüm koşulların aynı kaldığı durumların olabileceği varsayılsa bile karar vericilerin davranışlarının farklılığı algılamanın farklılığından kaynaklanmaktadır (Arı, 2008).

Karar verici makamlarda bulunan kişilerin üyesi oldukları toplumların, geçmişten bugüne taşıdıkları anlam örüntülerinin kendi belleklerindeki oluşum sürecinde de etkili olan medya bu anlam örüntülerini bir diğeri deyişle algılamayı da etkileyerek algılamaya ya da yanlış algılamaya sebep olacaktır (Çiftçi, 2007).

Karar alma süreçlerinde dışsal faktörler olarak belirlenen unsurlar ise; bir devletin sınırları dışında olup biten gelişmeler ile diğeri devletlerin ve toplumların eylem ve karşı eylemlerinin yer aldığı fiziki çevreyi ifade etmektedir. Dışsal çevre unsurları bazı alt unsurları da içinde bulundurmaktadır. Bu alt unsurlar 'jeopolitik ve jeoekonomi', 'askeri kapasite', ile ekonomik kalkınmışlıktır' (Arı, 2004: 137).

Tüm bu dışsal çevre unsurlarının toplamı karar alıcıyı ve karar alma sürecini etkileyen faktörlerdir. Karar alma yaklaşımlarında karar almayı etkileyen son unsur ise içsel çevre faktörleridir. İçsel çevre ‘devletin ve hükümetin yapısı’, ‘yasama’, ‘bürokrasinin örgütleniş biçimi’, ve ‘kamuoyu’ ve ‘medya’ gibi yapıları barındırmaktadır (Arı, 2004: 137).

İKİNCİ BÖLÜM

İSTİHBARAT KAVRAMI VE İSTİHBARAT ÖRGÜTLERİ

2.1 İSTİHBARATIN TANIMI

İstihbarat, dünyanın değişen şartlarına göre kendini yenileyen, gelişen ve çok yönlü olan bir konudur. Kelime anlamı olarak istihbarat; akıl zekâ, anlayış, malumat, bilgi, duyulan haberler, bilgilerin toplanması ve haber alma faaliyetleri şekillerinde kullanılmaktadır.

Ülkelerin istihbarat faaliyetlerine bakış açılarına dair önemli ipuçlarını, istihbarat kelimesinin kullanımında görebilmekteyiz. Arapça kökenli bir kelime olan istihbarat, “istihbara” kelimesinden türemiştir. Yeni öğrenilen haber ve bilgi anlamına gelen bu kelime haber kelimesine de temel oluşturmaktadır. Haber kelimesinden türemiş ihbar, muhbir, muhaberat gibi sözcüklerde kullanılmaktadır. İhbar kelimesi ele verme anlamı taşıdığından, Türk halkı arasında saygınlıkla karşılanmamıştır. Anglosakson ülkelerinde ise, istihbarat kelimesinin karşılığında Intelligence kelimesi yer almaktadır. Bu kelime zekâ, akıl, bilgi anlamlarına gelmektedir ve bu ülkelerde istihbarat entelektüel bir faaliyet olarak algılanmaktadır(Kuzu 2007: 13).

İstihbarat genel anlamda bilgi, güvenlik veya bir faaliyet alanı biçiminde açıklanmaktadır. Saf bir bilgi olarak istihbaratı değerlendirmek eksik bir yaklaşımdır.

Tek başına bilgilerin ele geçirilmesi, duyular elde edilmesi yeterli değildir. İstihbarat, ham olarak elde edilen bilgilerin tasnif, kıymetlendirme ve yorum gibi işlemlerden geçmesi sonucunda elde edilen kendine has ve etkili bir üründür. Bu ürün, teşkilatlar vasıtasıyla, planlama, araştırma, delil toplama, çeşitli akli ve ilmi bir takım yöntemler kullanılarak değerlendirilmektedir. Nasıl ki uranyum denilen maddenin etkinliği ve caydırıcılığı az iken, belirli ışığa ve tepkimelere uğratarak atom bombası yapılması ile üst bir caydırıcılık sağlanıyorsa, bilgide işlendiği zaman istihbarat denilen caydırıcı olguya dönüşür(Kuzu 2007: 14).

Tek başına anlamı olmayan istihbaratın, üretilmesi aşamasında elde edilen bilgilerin bir sistematik sıra içerisinde işlenmesi gerekir. Hayati öneme sahip olan bir bilginin doğru ve düzenli bir şekilde işlenmemesi, o bilginin yanlış kullanılması ve telafisi mümkün

olunamayacak zararlara yol açması şeklinde karşımıza çıkabilir. Bu açılardan olmuş ya da olabilecek bir olay hakkında toplanan istihbarat, tasnif, kıymetlendirme, yorum ve yayım gibi aşamalardan geçerek değerlendirilir (Demirel, 2004: 15). İlk aşama tasniftir. Bu aşamada, benzer bilgilerin bir araya getirilmesi ve bir düzenle konulması, istenildiği zaman ise kullanılacak aşamaya getirilmesidir. İkinci aşama ise, haberin istihbarat değerinin, haberin alındığı kaynağın doğruluk ve güvenilirliğinin derecesinin belirlendiği kıymetlendirmedir. Üçüncü aşama olan yorumda, mevcut bilgilere bakılarak gelişmeler ve benzeri durumlar göz önüne alınarak o bilginin önemi belirlenir ve geleceğe yönelik bir takım yargılara varılır. Son aşama ise, gerekli yöntemlerden geçirilen bilgilerin kullanılmak üzere uygun formda ihtiyacı olan kurumlara aktarılmasıdır.

İstihbarat denilen olgu, kesintisiz süren ve her zaman başa dönülen bir zincirdir. İstihbaratın üretilmesi aşamasından önce, milli politikalar göz önüne alınarak istihbarat ihtiyaçları tespit edilir ve operasyon birimlerine emirler verilir. Operasyon birimleri ise, belirli planlar doğrultusunda açık ve kapalı kaynaklar kullanılmak suretiyle haberler toplayıp, istihbaratın üretilmesi aşamaları olan tasnif, kıymetlendirme ve yorum yöntemlerinden sonra raporlar yayımlamak suretiyle zamanında ve suretle ilgili kurumlara ulaştırır. İlgili kurumlar ise elde edilen veriler ışığında, yeni istihbarat açıklarını bu bilgileri toplayan kurumlarına bildirirler. Görüldüğü üzere istihbarat bir zincir biçiminde sürekli devam etmektedir (Kuzu 2007: 13).

Geleceğin görülebilmesi, karşımıza çıkabilecek muhtemel sorunların önceden tespit edilebilmesi; ancak sağlıklı ve düzenli bir istihbarat faaliyeti ile gerçekleştirilebilir. Bu manada, devletler büyük bir teşkilat şeması ve belirli bir düzen içerisinde bu kuruluşları bünyelerinde şekillendirmişlerdir. Bu yapılanmalar, gerek istihbarat kullanma ve bilginin işlenmeleri aşaması, gerek mevcut rejimin ayakta kalabilmesi için gereklidir. İhtiyaçlarına cevap verilebilmesi açısından ülke istihbaratları sürekli ve etkin olmak zorunluluğu içerisinde dirler.

2.2 İSTİHBARATIN İLK ORTAYA ÇIKIŞI

Bilginin gücünü keşfeden insanoğlu, tarih boyunca onu elde edebilmenin yollarını arayıp, gizli denilen olgunun peşinden koşmuştur. Gizliyi arama çabaları olan istihbarat, ilk zamanlarda sadece bireysel ve başıboş olarak karşımıza çıkmaktadır. Kapitalizmin ilerleyip ulus devletlerin kendini göstermesi ile bireyci olan istihbarat devlet çatısı altında yeniden

şekillendirilmiştir. Bu çatı altında daha kurumsal, sürekli ve etkin bir yapı halini almıştır.

İstihbarat konusunda ilk yazılı belge, M.Ö.500 yıllarında Çinli filozof ve komutan olan Sun Tzu'nun Harp Sanatı adlı eseridir. Bu eserde istihbarat yapmanın önemi vurgulanmış ve kâhinlere sığınmaktan daha yararlı olacağını belirtilmiştir. İstihbarat çevrelerinde bu eser en eski istihbarat kaynağı olarak kabul edilmiştir. Sun Tzu'nun Harp Sanatı adlı kitabı, istihbaratta insan faktörünün anlaşılması açısından önemli bir kaynaktır (Demirel 2004: 15).

Çağdaş anlamda ise; 1530'lu yıllarda İngiliz Kraliyet ailesinin kurduğu gizli servisler, kurumsal istihbarat çalışmalarının ilk örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha önceleri İtalyanlar daimi elçilik aracılığı ile istihbarat toplama yollarına başvurdular ise de amaçları açısından sadece casusluğa dayanan bir yapılanma değildir. 18.yy'da Fransızlar başta olmak üzere Almanlar ve diğer Batılı ülkeler kendi gizli servislerini kurmuşlardır(Çimen 2006: 29).

ABD istihbarat teşkilatı CIA başkanlarından Allen Dulles, OrtaÇağda Batı Avrupalıların istihbarat konusunda ileri olmadıkları için Bizans'ı desteklemek yerine zayıflatarak yenilgisine yol açtıkları ve Türklerin bu çağa damgalarını vurmalarındaki en önemli yardımcıları olduğunu belirtmiştir(Çimen 2006: 30).

Ayrıca istihbaratın değerinin anlaşılması açısından, Avrupalılar, İtalyan gezgin olan Marco Polo'nun Çin'e yaptığı geziler sırasındaki izlenim ve görüşlerini dikkate almadıkları ve stratejik istihbarat açısından önemli bir kaynak olmasına rağmen, bunun değerini anlayamamaları örnek olarak verilebilir.

Batı'daki istihbarat örgütlerinin gelişimi açısından I.Napolyon'un görüşleri, istihbarata değer verilmesine ve bugünkü etkin istihbarat örgütlerinin kurmasına zemin hazırlamıştır. I.Napolyon, istihbaratın önemini, Prusya Kralı Frederic'le Fransız Mareşal Charles Soubise 'Rossbach'da yaptıkları savaşın sonunda kavramıştır. Fransız Mareşalinin savaşa gittiğinde yanında yüzlerce aşçı götürdüğünü kendisinin ise yüzlerce casus gönderdiğini söyleyen Prusya Kralı, savaşı bu sayede kazandığının altını çizmiştir(Çimen 2006: 18).

İstihbaratın önemini kavrayan Napolyon, bu alanda zayıf olmamak için gizli servisini güçlendirmiştir. Güçlenen ve gelişen bu gizli servis, dönemin bütün önde gelen

kişilerini izlemiş ve hakkında birtakım evraklar oluşturmuştur. Napolyon gizli servisi o kadar etkindir ki, Alman gizli servisinin başındaki kişi olan Karl Schulmeister'i kendi saflarına çekmeyi başarmıştır(Çimen 2006: 19).

Osmanlıda yönetim biliminin temel taşlarından biri olan Siyasetnamede de casusluğu önemi ve istihbarata verilmesi gereken değer anlatılmaktadır. Fakat Osmanlı İmparatorluğunda istihbarat anlayışı, yeteri kadar değer görmemiştir ve kötü bir durum olarak algılanmıştır(Çimen 2006: 20).

2.3 İSTİHBARATIN HEDEFLERİ

İstihbaratın hedefleri her geçen gün değişmektedir. Bu değişimde tarihsel süreçler ve ülkelerin önceliklerinin önemli payı vardır. Önceleri, sadece ülkelerin askeri yapıların önem kazandığı bir istihbarat yapısı benimsenirken, teknolojik gelişmeler ve dünya dengelerinde meydana gelen değişimlere paralel olarak istihbarat hedefleri çeşitlilik göstermiştir (Kaynak, 2007: 15).

Dünyanın değişen şartları, ülkeleri değişik alanlarda hedef arayışına yönlendirilmiştir. Savaş dönemlerinde, askeri istihbaratın son derece önem kazanması, barış zamanlarında ise, ekonomik istihbaratın son dönemlerde ortaya çıktığı bu manada söylenebilmektedir.

I. ve II. Dünya Savaşı zamanlarında askeri anlamda düşmanın yenilmesi için, yerlerinin belirlenmesine yönelik bir uygulama benimsenmiştir. Bu amaçla da istihbaratın ana hedefi olarak askeri alan belirlenmiştir. Askerlerin sayısı, yerleri yapılanmaları son derece önemli olduğundan bu alanlarda istihbarat toplanmış ve değerlendirilmiştir (Demirel, 2004: 16).

Günümüzde; askeri istihbaratın yerini, toplumların yapılarının araştırıldığı ve ekonomik gelişmelerin takip edildiği bir anlayışın benimsenmeye başladığı görülmektedir. Ülke ekonomilerinin, yapılan operasyonlarla çökertilip, kalkındırılması, ülkelerin tehdit olarak ortaya çıkmasının önlenmesi, günümüz istihbarat birimlerinin faaliyet alanlarıdır. Yapılan ticari anlaşmalar ve ihalelerde elde edilecek bilgi yoluyla, ihale ve anlaşmadan istenilen sonuçların alınması da bu açıdan önemlidir (Todd ve Bloch, 2006: 156).

Ülkelerin istihbarat hedeflerinin belirlenmesinde, kendilerine tehdit olarak gördükleri ülkeler önem arz etmektedir. Bu açıdan ABD'nin, Sovyetleri bir tehdit olarak

algılaması ve istihbaratının hedeflerinin Sovyetlerin askeri ve ekonomik alanlarına yönelik olması doğaldır. Yönlendirilen hedefler, Sovyetlerin askeri anlamda büyük bir güç olmasından ve güvenlik anlayışından ileri gelmektedir. 1954 yılında Sovyetlerin, Doğu Alman bölgesi ile arasında yapılan iletişim hatlarının Berlin Tüneli olarak adlandırılan proje kapsamında, bölgenin kazılarak dinlenmesi ve bu uğurda büyük paralar harcanması, ABD'nin Sovyetleri ne denli önemseydiğini göstermektedir (Çimen, 2006: 85).

Askeri ve ekonomik istihbaratın yanı sıra teknoloji alanında da istihbarat faaliyetleri bulunmakta ve Çin gibi ülkelerin istihbarat hedeflerinin başında yer almaktadır. ABD'nin üretmiş olduğu üstün teknoloji ürünleri, istihbarat yoluyla elde edilmiş ve bu malların ucuza üretilmesi yoluyla ekonomik anlamda gelişme sağlanmıştır. Bilgisayar teknolojisinin gelişmesi sonucunda istihbarat faaliyetleri bu alanda yoğunlaşmış, istihbaratın hedefi teknolojinin ele geçirilmesi ve kullanılması yoluna kaymıştır (Eransel 2005: 30).

Ülkeler, geleceğe yönelik olarak hazırlamış oldukları politikalarını gerçekleştirirken, aynı zamanda istihbarat hedeflerini de belirlemektedirler. Uzun dönemde, oluşturulmak istenen politikalar neticesinde istihbarat toplanması ve değerlendirilmesi süreci, bu politikaların göstermiş olduğu hedeflere doğru kaydırılmaktadır. Ülkelerin güvenlikleri ile ilgili bir tehdit algılaması durumunda ise, uzun dönemdeki hedeflerin önceliğini, kısa dönemdeki tehdit algılamasına yönelik istihbarat toplama işlevi almaktadır (Kaynak, 2007: 24).

Uzun veya kısa vadedeki tehdit algılamalarına yönelik olarak yapılan istihbarat faaliyetlerinde birçok hata ile karşılaşmaktadır. Bu hataların başında istihbaratın bir akıl oyunu olduğunun unutulması gelmektedir. İstihbarat işlevi, gizli yapılan ve süreçleri ile karmaşık bir yapı sergileyen büyük bir döngüdür. Bu döngü içerisinde kişilerden yola çıkarak, geleceğe yönelik olarak tahminlerin yapılmasının yanlış bir tutum olacağı açıktır.

İstihbarat politikaları, kişilerin tespit edilmesi ile ele geçirilen bilgilerin yerine, dünyanın genel şartları, konjonktür ve tarihsel birtakım gelişmeler değerlendirilerek oluşturulması gerekmektedir. Ülkelerin kimi zaman birbirleri ile yaptığı istihbarat paylaşımları bu açıardan önemlidir (Mete ve Kaynak, 2007: 39).

Güvenlik ve istihbarat politikaları yapılmadığı zaman ise, sadece kişilerden yola çıkarak bir veriye ulaşmak mümkün olmayabilir. İstihbarat bir aldatmaca işlevi

olduğundan dolayı kişilerin davranışları farklı olabilir. Komünist gibi görünen bir kişinin gerçekten nasıl bir ideolojinin içerisinde olduğu bilinmeyebilir. Gerçek gibi görünen olaylar ve kişiler, aslında bir aldatmacanın parçası olabilmektedir. Soğuk Savaş yıllarında yaşanan casusluk savaşlarından örnek vermek gerekirse; Rusların, Türkiye'deki casusluk faaliyetlerinde komünist ideolojinin hâkim olduğu kesimleri kullanmayacağı bilinen bir gerçektir. Çünkü Ruslar, karşı istihbarat servislerinin ilk olarak bu yerlere bakacağını bilmektedirler. İstihbarat akıl oyunu olarak değerlendirilmekte ve adeta satranç tahtası gibi her hamle önceden planlanmaktadır. Bu yapılmazsa oyun kaybedilir ve güvenlik denilen olgudan söz etmek mümkün olmayabilir. (Akar, 2005: 25).

Sovyetler, 1970-80 yıllarında Türkiye'yi Batının etkisinden kurtarmak için ekonomik yardımlarda bulunarak etkisini arttırma yoluna gitmişlerdir. Bu politikalara karşı batılı istihbarat servisleri tarafından solcu ideoloji Türkiye'de tetiklenmekte ve yaşanan olaylar neticesinde 1980 yılında darbe gerçekleşmektedir. Aslında solcu olarak görünen kişilerin bu ideolojiyi sadece kullandıkları gerçek hedeflerinin ise başka olduğu sonradan anlaşılmıştır (Ganser, 2005: 392).

Bir ülkenin, başka bir ülke de yaptığı casusluk faaliyetlerini belirleyebilmek için önce o ülkenin güvenliğine yönelik olarak hangi alanlarda faaliyet yürüteceğini bilmek gerekmektedir. Faaliyet alanları belirlenen bölgelerde araştırma yapmak sureti ile ilgili kişi ve kurumların bertaraf edilmesi mümkün olabilmektedir.

İstihbarat politikaları belirlenirken, tehdit algılamalarının etkili bir biçimde yapılması ve tehdidin geleceği yön hakkında iyi bir bilgi edinilmelidir. ABD'de bulunan düşünce kuruluşlarından çoğu, dünyanın her ülkesindeki ayrımlar, halk yapılanmaları hakkında bilgi edinmek amacıyla oluşturulmuştur. Bu kuruluşların sağladığı bilgiler istihbarat birimleri tarafından zamanı gelince, istenilen ülkenin parçalanması veya karışıklıkların körüklenmesi amacıyla kullanılmaktadır.

İstihbarat ve güvenlik politikaları belirlenirken, önce politikaların gösterdiği hedefler iyi analiz edilmeli ve bu hedefler üzerinde yeterince bilgi sahibi olunması gerekmektedir. Yaşanan olaylar ve dünya şartlarında meydana gelen değişmelerin kimler tarafından yapıldığı belirlenmelidir.

ABD'nin Sovyetlere karşı uygulamış olduğu Yeşil Kuşak projesi bu açılardan büyük bir güvenlik ve istihbarat politikasıdır. ABD, güvenliğine tehdit olarak algıladığı

Sovyetlerin yayılmasını önlemek için, önce Sovyetlerin Komünist ideolojisinin temellerini ve bölge halkının yapısı incelenmiştir. Daha sonra Komünist ideolojinin ateist düşüncesine karşı bölgede İslam kimliğini destekler yönde bir istihbarat politikası yürütülmüş ve Afganistan savaşında Rusların bölgeden çekilmesi sağlanmıştır(Erhan, <https://istihbaratsahasi.files.wordpress.com/2013/10/abdnin-orta-asya-politikasi-ve-11-eyll-sonrasi-yeni-ailimlari.pdf> , 04.02.2016).

Bu açılardan değerlendirildiğinde, İstihbarat ve güvenlik politikaları birbirini tamamlayan unsurlardır ve bunlar iyi analiz edilerek oluşturulduklarında, ancak başarı sağlanabilir. Yapılması gereken kişiler üzerinden yola çıkmamak, önce hipotez oluşturarak ona göre hareket etmektir.

2.4 İSTİHBARAT KAYNAKLARI

İstihbarat süreci içerisinde gelen bilgiler, belirli şekil ve yöntemlerle toplanmakta ve sınıflandırılmaktadır. Bunlar; Açık kaynaklar, Yarı-Kapalı Kaynaklar ve Kapalı Kaynaklar olarak aşağıda sıralanmaktadır.

2.4.1 Açık Kaynaklar

Dünyada toplanan istihbaratın yüzde 50'sinden fazlası açık kaynaklardan elde edilmektedir (bazı kaynaklarda bu rakamın yüzde 85 olduğu belirtilmektedir). Bu oran istihbarat örgütlerine göre değişiklik göstermektedir. Bu tür kaynaklar, istihbarat birimlerinin en çok ve sık kullandıkları yöntemin başında yer almaktadır. Bu açıdan bakıldığında; istihbarata ilişkin bilgilerin büyük çoğunluğunun gizli kaynaklardan olduğu bir yanılsamadan ibarettir. Bu değerlendirmeler ışığında; açık kaynaklar olarak değerlendirilen istihbaratın ne olduğu sorusu da karşımıza çıkmaktadır. Açık kaynaklar, gündelik dolaşımda olan, kolaylıkla ya da çok az bir maliyetle elde edebileceğimiz, özel ve gizli bir gayrete ihtiyaç olmayan bilgi kaynağıdır.

Dergiler, gazeteler, kitaplar, ansiklopediler, broşürler, almanaklar, akademik tezler ve radyo, televizyon, internet gibi kitle iletişim araçlarından rahatça yararlanarak elde etmek mümkündür. Fakat bu kaynakların okunması ve elde edilmesi yeterli değildir. Bu kaynaklar belirli bir sıra tasnif ve analiz gibi aşamalardan geçirilerek istihbarat elde edilir. İstihbarat örgütleri de bu kaynakları sınıflandırma ve analiz edebilme kabiliyetine sahip birimleri bünyelerinde bulundurmaktadırlar. Günümüzde, dünyanın her yerinde

milyarlarca bilgi aktarımı yapılmaktadır. Bunların ne derece önemli olduğu, ülkenin stratejik hedefleri ve dünyayı ne derece ilgilendirdiklerine göre bir ayırım yapmak zorunluluğunu da doğurmaktadır. Her yerden gelen bilgi önem arz etmeyebilir. Hangi bilginin işe yaradığı ya da hangilerinin kullanıldığını bilmemiz şu an itibarıyla mümkün değilse de, bu bilgileri birilerinin kullandıkları kesindir. Bu kaynaklarda gizli olarak saklananlar hariç her türlü bilgiyi öğrenmek mümkündür. Öğrenilemeyen bilgiler ise “Tasnif Dışı Bilgi” olarak adlandırılmaktadır (Demirel, 2004: 16).

2.4.2 Yarı – Kapalı Kaynaklar

Yarı-Kapalı kaynakların elde edilmesi ancak özel birtakım ilişki ve çabaların sonucunda elde edilebilecek türden kaynaklardır. Bu kaynaklar kimsenin üzerinde bile durmayacağı türden “bir dedikodu”, “söylenti” bile olabilmektedir. Bu yüzden dedikodu yapmaya hevesli veya bu konuda konuşmasını seven kişiler, başlıca kaynağı teşkil etmektedirler. Kişisel ve kamusal özellik taşıyan bu bilgiler yarı gizli kaynaklardır. Sadece sınırlı çevrelerce bilinebilecek bu kaynaklar; özel, siyasi veya sosyal toplumlar, cemiyetler, gruplar ve kişilerle ilgili duyumlardır.

2.4.3 Kapalı Kaynaklar

Kapalı kaynaklar, casusluk ve istihbarat faaliyetlerinin gizlilik içerisinde yürütüldüğü ve risk taşıyan asıl bölümünü oluşturmaktadır. Bu kaynaklar, ulaşılması zor, gizli, elde etmenin suç teşkil ettiği kaynaklardır. Bu bilgilerin ele geçirilmesi, ülkeler açısından hayati niteliktedir. Bunlar askeri, siyasi, ekonomik, sosyal, vb niteliklere sahip, gizlilik değeri yüksek olan bilgilerdir. Her türlü gizli bilgi ve yazışma “resmi sır” olmakla birlikte, bu bilgi önem derecesine göre bir ülkenin geleceğini veya bir savaşın kaderini etkileyebilmektedir. Bu bilgiler hayati nitelikte önem arz ettikleri için konusunda uzman kişilerce muhafaza edilmekte olup, bunların elde edilmesinde ise özel kişiler veya ekipler kullanılmaktadır. Bu ekipler bilgileri saklayan kurum veya kişilerle irtibata geçerek bilgi aktarımını sağlamaktadırlar.

İstihbarat elde etmek için kullanılan kaynaklar, bu bilgileri getiren kişilere göre de bir ayrıma tabidir. Bunlar;

2.4.3.1 Çok Güvenilir Kaynaklar

Bu kişilerin ulaştırdığı bilgiler, genel itibari ile yüzde yüz güvenilirlik arz eden kişilerdir. Bu kişilerden daha önce elde edilen bilgiler, doğru çıkmış, aldatma ihtimali söz konusu olmayan kişilerdir (Akar, 2005: 34)

2.4.3.2 Güvenilir Kaynaklar

Bu tip kaynaklar güvenilirdir. Verdikleri bilgilerde çok az sorun yaşanmıştır. Bu açıdan önemle üzerinde durulmaktadır (Akar, 2005: 34).

2.4.3.3 Güvenilirliği Kuşkulu Kaynaklar

Bu kaynaklar daha önce denenmemiş ya da çoğu doğru olmayan haberler getirmiş, uydurma ve kimliği tam anlaşılamamış kişilerdir (Akar, 2005: 34).

2.4.3.4 Güvenilmez Kaynaklar

Bu kaynaklardan getirilen bilginin hiçbir suretle güvenilirliği bulunmamaktadır. Geçmişte ilettiği haberlerin çoğu doğru çıkmamış, çift taraflı çalışması mümkün olabilecek kaynaklardır. Bu kaynaklardan gelen bilgiler duyum olarak not edilmektedir. Görüldüğü üzere istihbarat kuruluşlarının elde ettikleri kaynakların dağılımında kapalı kaynakların yüzde 10 elektronik-teknik kaynakların yüzde 5, açık veya yarı açık kaynakların ise yüzde 85 olduğu günümüzde kabul edilmektedir.(Akar, 2005: 34)

2.5 İSTİHBARAT ÇEŞİTLERİ

İstihbarat, tarih boyunca çeşitli aşamalardan geçmiş ve teknolojinin ilerlemesi, ulus anlayışı ve küreselleşme denilen olgular içerisinde farklı biçimlerde kendini göstermiştir. İstihbaratta ilk akla gelen ve en eski istihbarat çeşidi olan Humint yani insana dayalı istihbarattır. Teknoloji ne kadar ön plana çıkarsa çıksın insana dayalı istihbarat her zaman vazgeçilmez bir yöntemdir.

İstihbarat genel hatlarıyla ikiye ayrılmaktadır: Bunlar; Klasik İstihbarat ve Modern İstihbarat olarak aşağıda incelenmektedir(Kuzu, 2007: 15).

2.5.1 Klasik İstihbarat

Bu istihbarat biçimi, eski bir yöntemdir ve insana dayalı metotlar kullanılarak istihbaratın elde edilmesini içermektedir.

2.5.2 Modern İstihbarat

Modern aletlerin ve teknolojik yöntemlerin ağırlıklı olarak kullanıldığı istihbarat faaliyetidir. Günümüzde bu tür istihbarat faaliyetlerinin ön plana çıktığı ve sıkça kullanıldığını görmekteyiz. İstihbaratın yapılandırılması ülkelerin ekonomik-sınâf, coğrafi ihtiyaçlarına göre farklılık göstermektedir. Fakat tüm ülkelerin vazgeçemedikleri ve genellikle buldukları dört istihbarat vardır ve karar alıcıları etkilemektedir (Kuzu, 2007: 15). Bunlar:

2.5.2.1 Askeri İstihbarat

Yabancı ülkelerin hali hazırdaki askeri kapasitesi, füze tank v.b. silah ve mühimmatları ile savaş durumundaki potansiyel kuvvetleri bu birimlerce dikkate alınan unsurlardır. Genellikle bu tür kurumlar Savunma Bakanlığı'nın çatısı altında bulunmaktadır.

2.5.2.2 Güvenlik İstihbaratı

Devletin rejim ve kimliğini oluşturan anayasa veya benzeri belgelerle tanımlanmış, devlet faaliyetlerini hedef alan tehditleri izler ve bertaraf edilmesine çalışır. Casusluk, terörizm, sağ sol kanatların faaliyetleri vb.

2.5.2.3 Suç İstihbaratı

Devlet sınırları içinde ve dışında ciddi nitelikteki örgütlü suç işlevlerine karşı savaşıma, mahkemede hükme varılacak kanıtların sağlanması gibi işlevleri yürütür.

2.5.2.4 Yabancı İstihbarat

Yabancı ülkelerdeki gelişmeler üzerinde faaliyet göstermektedir. Dış politika karar vericilerine yardımcı olmak için güvenlik, savunma, dış politika ve ekonomi konularında görüşlerini bildirir. Genel olarak askeri, güvenlik ve suç istihbaratı raporlarına bağlı olarak

kaynakları değerlendirmesi itibariyle kurumlar arası işbirliğinin bir uzantısı şeklinde oluşmuştur (Kaynak, 2007: 58).

İstihbarat toplama şekillerine göre de sınıflandırılabilir. Bilgilerin farklılık arz eden yapıları sebebiyle değişik metot ve yöntemlerle elde edilmesi bu ayırımın yapılmasındaki en büyük nedendir. İstihbarat toplama düzenine en uygun sınıflandırma şoyledir.(Demirel 2005: 20);

- **Kişi Kaynaklı İstihbarat (HUMINT):** İnsana dayalı kaynaklardan derlenen en çok bilinen yöntemlerden biridir. HUMINT diplomatik raporların ele geçirilmesi amacını taşımakta, kendi saha personeli veya yerel halktan yararlanılarak elde edilmektedir.
- **Resimli İstihbarat (IMINT):** İnsanlar, casus uçaklar ve uydulardan toplanmak suretiyle elde edilen bilgilerdir. Bu bilgiler fotoğraf, radar, kızılötesi ve diğer görüntüleme cihazları ile temin edilmektedirler.
- **Sinyalli İstihbarat (SIGINT):**Dünyanın neresinde olunursa olunsun her türlü elektronik sinyal yakalanmak suretiyle elde edilir. Yayının geldiği yer tespit edilebilmekte, gerektiğinde dinleme olanağı da sağlanmaktadır.
- **Açık Kaynaklı İstihbarat (OSINT):** Teknolojinin gelişmesine paralel olarak mevcut bilgileri her yerden elde edebilmenin n açılmıştır. Yazılı basın ve internet dâhil olmak üzere herkese açık bilgilerden elde edilen istihbarat şeklidir.

2.6 KÜRESEL İSTİHBARAT ÖRGÜTLERİ

Burada küresel istihbarat örgütleri incelenecektir.

2.6.1 Amerika Birleşik Devletleri (CIA – FBI)

Burada Amerikan iç, dış istihbarat servisi ve faaliyetleri incelenecektir.

2.6.1.1 CIA (Central Intelligence Agency)

Amerikan Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA), 1947’de Başkan Harry Truman tarafından kurulmuştur. Dünya apında Amerikan devletinin birimleri için gerekli bilgileri toplayan kurumdur.

CIA Amerika’daki istihbarat birimleri arasında en etkilisi olarak bilinmektedir. lke içinde ve dışında gerçekleştirilmesi düşünülen operasyonların planlandığı ve

düzenlendiği yerdir. CIA'nın on altı bin kişilik kadrosunun olduğu ve bu rakama gayri resmi çalışanların dâhil olmadığı tahmin edilmektedir. CIA'nın teşkilat yapısının temelinde direktörlükler bulunmaktadır. Bu direktörlükler çeşitli alanlarda uzmanlaşmaktadırlar. Bu direktörlükler (Federation Of American Scientist, www.fas.org/irp/congress/1991_hr/s910911-cia.htm, 21.02.2016):

- Haber alma Direktörlüğü
- Harekât Direktörlüğü
- Bilişim ve Teknoloji Direktörlüğü
- Yönetim Direktörlüğü olarak adlandırılmaktadır.

Haber alma direktörlüğü bilgi toplama faaliyetlerinin yürütüldüğü birimdir. Görüntüler, radyo, telefon, televizyon, telgraf, telsiz ve internet gibi iletişim araçları üzerinden elde edilen bilgiler değerlendirilerek ilgili makama iletilmektedir.

Harekât Direktörlüğü diğer birimler tarafından gönderilen bilgiler doğrultusunda gizli operasyonların gerçekleştirildiği bölümdür.

Bilişim ve Teknoloji Direktörlüğü teknolojik gelişmeleri takip ederek istihbarat alanında kullanıma uygun hale getirmek, teknolojik aletler üretmek ve bu cihazlar ile ilgili personele eğitim verilmesi ile sorumludur.

Yönetim Direktörlüğü ise personelin, bilgilerin ve tesislerin güvenliğinden sorumludur(Central Intelligence Agency, <https://www.cia.gov/library/index.html>, 21.02.2016).

2.6.1.1.1 CIA ve Ekonomik İstihbarat

Soğuk savaş sonrası, NATO, KGB, CIA gibi örgütler kendilerini yeniden tanımlamış ve yeni roller üstlenmeye başlamışlardır. Bu rollerden en önemlisi ekonomik istihbarattır. Dünya ticaretinde dolaşan paranın trilyonlarca dolar olması, istihbarat örgütlerinin ekonomik istihbarat faaliyetlerine önem vermesine ve bu çalışmalara büyük bütçelerin ayrılmasına sebep olmuştur(Güven, http://www.aktifhaber.com/author_article_detail.php?id=3350, 21.02.2016).

CIA'nın raporuna göre; 1990'lı yıllarda toplanan istihbaratın ve bunlarla ilgili analizlerin %40'ı ekonomik konularla ilgilidir. 1947 yılında ABD'de Ulusal Güvenlik Yasası yürürlüğe girmiş ve CIA içerisinde süratle ekonomik istihbarat birimi tesis edilmiştir. Bu birimde çalışacak personel, doğrudan üniversitelerden, ekonomik think thank kuruluşlarından ve ekonomik uzmanlardan oluşan sivil toplum kuruluşlarından seçilmiştir. O dönemde Amerikan hükümetinin bütün departmanlarında çalışan profesör sayısından daha fazla profesörün CIA'nin ekonomik istihbarat biriminde çalışmaya başladığı söylenmektedir (Güven, http://www.aktifhaber.com/author_article_detail.php?id=3350, 21.02.2016).

ABD'de 1996 yılında "Ekonomik Casusluk Yasası" yürürlüğe girmiştir. Bu yasa ile Ekonomik istihbarat ile ilgili politikalar yasal zemine oturtulmuştur. Yasanın 101. maddesinde ticari sırların korunması hususu düzenlenmiştir. Bu maddeye göre herhangi bir yabancı devlet, ajans ya da kişi tarafından ekonomik bir bilginin, malzemenin çalınması ya da gerekli izinlerin alınmadan kullanılması, çoğaltılması, tahrip edilmesi, yayılması gibi durumlarda, bunları yapanların 500.000 \$ para cezası ve 15 yıldan fazla hapis cezasına çarptırılması ön görülmüştür. (<http://economicespionage.com>, 22.02.2016).

ABD'de yabancı rakiplere karşı izlenecek ekonomik istihbarat politikası üç başlık altında toplanmıştır. Bunlar;

- **Makro Ekonomik istihbarat:** Amerika'nın ulusal ekonomi kapasitesi ile ilgilidir,
- **Ekonomik Karşı İstihbarat:** Federal ajanlar tarafından mal sahiplerinin ticari sırlarının hırsızlara karşı korunması,
- **Mikro Ekonomik İstihbarat:** Amerikan şirketlerine yabancı firmalarla rekabet edebilmek için gerekli bilginin sağlanması.

Ekonomik istihbarat faaliyetleri ile ilgili olarak CIA tarafından yayınlanan bir raporda, 1994 yılında, 51 stratejik ihalede ABD şirketlerinin 28 milyar doları bulan bir zarara uğramasını engellendiğini belirtmiştir. CIA'nın, 1994'den önceki 17 ay boyunca 72 kez hükümeti uyararak Amerikan şirketlerinin yaklaşık 30 milyar dolarlık anlaşmalarda dezavantajlı duruma düşmesinin önlenmeye çalışıldığı bildirilmiştir (Kıbaroğlu, 2008).

2.6.1.1.2 CIA ve Teknoloji

CIA, içerisinde uydular ve uçakların bulunduğu ileri teknolojik imkânlarla sahip olan bir istihbarat örgütüdür. Özellikle soğuk savaş yıllarında, istihbaratta teknolojinin gerekliliğini anlayan ABD, Ar Ge çalışmalarına büyük önem vermiş ve bu dönemde Sovyet Rusya'nın hareketlerini izleyebilmek amacıyla U-2 casus uçaklarını kullanmıştır.

CIA'nın insana dayalı istihbarattan çok teknolojik istihbarata önem verdiği 11 Eylül saldırıları sonrasında açıklanan raporlardan anlaşılmaktadır. İnsana dayalı istihbarattan ziyade teknolojik istihbarata önem verilmesinin nedeni olarak, insana dayalı istihbaratın daha masraflı oluşu, verilerin elde edilmesinin daha uzun süreli bir çalışma gerektirmesi olarak açıklanmaktadır. Ancak insana dayalı istihbaratın önemli olduğu ve tek başına teknolojik istihbaratın yeterli olmayacağı 11 Eylül saldırıları ile daha iyi anlaşılmıştır.

CIA'nın kullandığı teknolojik araçlar ise şu şekilde sıralanmaktadır;

2.6.1.1.2.1 Bilgisayarlar(Siber Sistem)

CIA'nın oluşturduğu siber bilgisayar olarak tabir edilen sistemle kişisel bilgisayarlara kolayca girebildiği ve istenilen verileri elde edebildiği iddia edilmektedir.

Bir diğer husus ise bilgisayar teknolojisinin önde gelen firması Microsoft ile olan işbirliği ile ilgilidir. Microsoft'un hazırlamış olduğu bilgisayarlarda bulunan arka kapıların CIA tarafından kullanılarak istenilen bilginin bu bilgisayarlardan alındığı iddia edilmektedir. Fransa ve Rusya bu nedenle kullanmış olduğu bilgisayarlarda ki işletim sistemlerinde değişikliğe gittiğini duyurmuştur (Eransel, 2005: 69).

2.6.1.1.2.2 Uydular

Uydu teknolojisi, istenilen alanın resimlerini ve görüntülerini kısa bir süre içerisinde merkeze ulaştırılabilme imkanı sunmaktadır. Uydu teknolojisi ile birlikte iletişim olanaklarının artması dinleme imkânlarını da kolaylaştırmaktadır. Casus uydular aracılığı ile telefon görüşmeleri dinlenebilmekte ve yer tespiti yapılabilmektedir (Eransel, 2005: 70).

2.6.1.1.2.3 Radar Sistemleri

Radar sistemleri ile kara ve hava sahası kontrol altında tutulabilmeye ve bu sayede hava ve denizden gelebilecek olan saldırılardan korunmak amacı ile istihbarat toplanabilmektedir(Kıbaroğlu, 2008).

2.6.1.1.2.4 Uçaklar

Soğuk Savaş yıllarında kullanılan U-2 casus uçakları günümüzde yerini daha gelişmiş insansız hava araçlarına bırakmıştır. İnsansız uçaklar sayesinde de çok az risk ile istenilen alanda istihbarat toplanabilmektedir. Bu araçlar istenilen alandaki hareketliliği görüntüleyebilmekte ve koordinatlarını tespit edebilmektedir (Gül, 2009: 7).

2.6.1.1.2.5 Echelon Sistemi

Faks, internet, telsiz, telefon gibi bütün iletişim araçlarını anahtar kelimeler yolu ile dinleme yöntemidir. Bu sisteme göre örneğin “bomba” gibi bir kelime sisteme tanımlanmakta ve içeriğinde “bomba” kelimesinin geçtiği bütün görüşmeler otomatik olarak sisteme kaydedilmektedir(Todd ve Bloch, 2006).

2.6.1.2 FBI (Federal Bureau of Investigation)

FBI, 1908 yılında “Soruşturma Bürosu” adıyla, Adalet Bakanlığının soruşturma birimi olarak küçük bir teşkilat halinde kurulmuştur. Bureau Of investigation (Soruşturma Bürosu) ismiyle kurulan bu özel teşkilat, başka isim değişikliklerinden geçerek bugünkü ismine 1935 yılında kavuşmuştur.

FBI, Amerika Birleşik Devletleri Ceza Yasasının (USC) 28. Maddesinin 533. Bendine istinaden istihbarat faaliyetleri yürütmektedir. Söz konusu Kanun hükmü Adalet Bakanına “Amerika Birleşik Devletine karşı işlenecek suçların soruşturması için yetkililerin atanması” tanır. Ayrıca diğer federal yasalarda belli suçların soruşturma ve inceleme yetkisini FBI’ya vermektedir(Federal Bureau Of Investigation, <http://www.fbi.gov>, 24.02.2016).

Bazı çevrelerce, 11 Eylül 2001 saldırılarının ABD istihbarat birimlerinin sistematik bir hatası olduğu iddia edilmektedir. FBI ajanı Coleen Rowley’e göre FBI örgütü çok büyük ve çok yavaştır. Rowley’e göre FBI yapısı, çok eski ve reforma ihtiyaç duymaktadır.

Rowley, FBI'nin üst kademelerindeki ağır ve yönetilmesi zor bürokratik yapıya değinerek, teşkilatın her kademesinde dar düşünceli, egoist ve işbirliğine yanaşmayan görevliler bulunmaktadır (Swanson vd., 2005: 31).

11 Eylül saldırıları federal ve yerel kolluk birimleri arasında koordinasyon ve işbirliğinin bulunmadığını ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle il müdürlüklerine, o ildeki il polis müdürlüğünden ve diğer federal kolluk birimlerinden birer memur irtibat görevlisi olarak atanmıştır. Bu irtibat memurları ilgili kolluk birimlerinin personeli olmakta, ancak maaşları FBI tarafından ödenmektedir (Swanson vd., 2005: 39).

Merkezi Washington'da bulunan FBI'nın merkez teşkilatı onbir daire ve dört ofisten oluşmaktadır. FBI Genel Müdürlüğü bünyesinde karşı terörizm, karşı istihbarat, bilgisayar suçları, ve ağır suçlar soruşturma bölümleri olmak üzere dört operasyonel bölüm bulunmaktadır. Ayrıca on daire ve on şubede operasyon ve idari birimlere destek hizmeti verilmektedir (Swanson vd., 2005: 12).

“FBI'nin merkezdeki bölümleri birer müdür yardımcısı tarafından yönetilir. Ofislerin başında ise değişik isimler taşıyan yöneticiler bulunur. Kamu Dairesi ve Kongre İşleri Ofisini yönetmekle sorumlu birer müfettiş bulunmaktadır. Genel Danışma Dairesi başında ise Genel Danışman bulunur. İstihdam Fırsat Eşitliği Ofisinin başında ise bu ofise bakan bir memur vardır. Müdür Muavinlerine Yardımcı Müdürler destek verir. FBI merkezindeki bölüm ve ofisler işlevleri doğrultusunda değişik seksiyonlara ve birim adı verilen daha küçük daha uzmanlaşmış çalışma gruplarına ayrılmıştır.” (Swanson vd., 2005: 39).

FBI'nin taşra teşkilatı ise 56 il müdürlüğü ile, bunlara bağlı 400'den fazla küçük il ve kasabalardaki resident olarak tabir edilen birimlerden oluşmaktadır. Taşra teşkilatında bulunan ofisler mahalli suç eğilimleri ve bölgenin coğrafik merkeziliğine göre seçilmiştir. Resident birimler FBI il müdürlüklerine bağlıdır.

Dünya Ticaret Merkezine yapılan 11 Eylül 2001 saldırılarına kadar FBI il müdürlükleri, yerelden tespit edilen önceliklere göre hizmet politikası yürütmekteydi. Büyük oranda özerklikleri bulunmaktaydı. Saldırılar sonrasında ise suç ile daha etkili mücadele edilmesi amacıyla FBI daha merkezi bir yapıya büründürülmüştür (Theoharis, 2004: 12).

FBI'nın yurtdışında 60'tan fazla irtibat birimi bulunmaktadır. Yurtdışı birimleri doğrudan FBI başkanına bağlıdır. Yabancı irtibat ofisleri ABD ile ilişkisi müsait olan ülkelerdeki ABD elçiliklerinde konuşlandırılmıştır. Her birinde bir “Hukuk Ateşesi” ve bir

“Hukuk İrtibat Memuru” bulunmaktadır.(Theoharis, 2004: 12)

Bu görevliler, buldukları ülkelerdeki Amerikalı ve yerel yetkililer ile irtibat kurmak suretiyle FBI'nın yetkisi içine giren kriminal konularda birlikte çalışırlar (Federal Bureau Of Investigation, <http://www.fbi.gov>, 21.02.2016).

Amerikan Kongresinin FBI'nın kıtalararası cezai yetkisini genişletmesi ve uluslararası suçların artmasına bağlı olarak FBI'nın uluslararası soruşturmalardaki rolü daha fazla önem kazanmıştır. FBI'nın yurt dışında soruşturma yapabilmesi için suçun işlendiği ülkenin izni gerekmektedir. FBI Ataşesi uluslar arası uyuşturucu kaçakçılığı, terörizm, beyaz yakalıların işlediği suçlar ve kontra istihbarat sorunları ile ilgili olarak görev yaptığı ülkenin istihbarat ve emniyet örgütleriyle irtibat kurar. Hukuk Ateşesi görevlerine ilişkin konularda merkezindeki Uluslararası İlişkiler Dairesi Kriminal Soruşturma bürosuna bağlıdır.

FBI'nın resmi web sitesinden alınan verilere göre, 2013 itibari ile 13,963 ajan ve 21,474 destek personeli olmak üzere toplam 35,437 personeli bulunmaktadır.

FBI'da çalışmak isteyen adaylar ile ilgili güvenlik soruşturması yapılırken adayların kredi kullanım geçmişi ve sürücülükte alınan trafik cezaları araştırılmaktadır. Kredi kullanım geçmişi, bireylerin borçlarına ve ekonomik sorumluluğuna sadakatinin bir ölçütü olarak değerlendirilmektedir. Araç kullanırken yapılan alkollü araç kullanma, aşırı hızdan defalarca para cezasına çarptırılma gibi hatalar, bireylerin kanunlara riayeti açısından bir gösterge olarak değerlendirilmektedir.

FBI ajanlarının hizmet öncesi eğitimleri Milli FBI Akademisinde yapılmaktadır. Bunun yanında FBI Milli Akademisi, yerel kolluk birimlerine soruşturma, teknik beceri, yönetim konularında eğitim vermektedir (Theoharis, 2004: 12).

Bu eğitim programlarının, FBI ile yerel kolluk birimlerinin işbirliğini ve koordinasyonunu güçlendirdiği ifade edilmektedir.

FBI'da rütbe ve pozisyonlar küçükten büyüğe şu şekildedir: Özel Ajan (SA=Special Agent), Büro Amiri (SSA=Supervisors Special Agent), Şube Müdürü (ASAC=Assistant Special Agent in Charge), FBI Taşra Müdürü (SAC=Special Agent in Charge), FBI Başkanı (Director) (Theoharis, 2004: 12).

Görüldüğü üzere rütbe ve makamlar sınırlı sayıda tutulmuştur. Özel ajanlar ile amirleri arasında fazla hiyerarşinin ve katmanın olmaması hizmette verimliliği ve hızliliği artırıcı faktör olarak değerlendirilebilir. Ajanların sicilleri yıllık olarak doldurulmaktadır. Ajanın ilk amiri, değerlendirilen ajanın sicil formunu doldurur. Değerlendirilen ajan ve ilk amiri karşılıklı olarak sicil formunu ve performansını birlikte değerlendirmektedirler. Amir, ajana başarılı olduğu hususları ve eksik olduğu konuları bir de yüzüne karşı okumaktadır. Daha sonra ikisi birlikte sicil formunu imzalamaktadırlar. Değerlendiren amirin bir üst amiri ise doldurulan sicil formunu gözden geçirmekte ve gözden geçirdiğine dair imzasını atmaktadır(Theoharis, 2004).

FBI başkanı, ABD Başkanı tarafından atanır ve senato tarafından onaylanır. Başkan en fazla 10 yıllığına atanır. Söz konusu düzenlemeye gerekçe olarak eski FBI başkanı J.Edgar Hoover zamanında yaşanan olumsuzluklar gösterilmektedir. FBI'ın geliştirilmesine ilk başkanı olan ve 48 yıl FBI başkanlığı yapan J.Edgar Hoover'in büyük katkısı olduğu söylenmektedir. Ancak Hoover'in ismi FBI'a yaptığı katkılarının yanı sıra skandallar ile birlikte anılmaktadır. Özellikle 1920'lerde FBI'daki skandalların doruk noktasına ulaştığı söylenmektedir. FBI Akademisinin kurulması gibi başarılı projelere imza atan Hoover tarafından daha sonraları vatandaşların anayasal haklarının ihlal edildiği, istihbarat faaliyetlerinin hukuk dışına çıktığına yönelik iddialar bulunmaktadır. 1935 yılında Başkan Roosevelt'in isteği üzerine, politik gruplar üzerinde istihbarat faaliyetlerine başlanılmıştır. Bu süreçte FBI'nın hukuksuz faaliyetler yürüttüğü, hatta illegal olarak meskenlere girme ve FBI'yı eleştirenleri taciz etme gibi işlere bulaştığı iddia edilmektedir. Hoover'in 48 yıl FBI Başkanlığı koltuğunda oturabilmesinin sırrının politikacılar üzerinde istihbari çalışmalarda bulunmak suretiyle, o kişiler hakkında elde ettiği gizli bilgiler sayesinde kendisini kongrenin ve başkanın kontrolünden korumayı başardığı iddia edilmektedir. Böylece Hoover, eleştirilemeyen bir kişilik ve ABD'nin en güçlü bürokrati haline gelmiştir. Hoover'in elindeki gücü kötü kullanımı 1972 yılında ölümüne kadar devam etmiştir. Elindeki gücü kötü kullanımı Hoover'e yaklaşık yarım asır FBI başkanlığı yapma imkânı vermiştir(Theoharis, 2004).

Federal Bureau of Investigation (FBI), Türkçe'ye "Federal Soruşturma Bürosu" olarak tercüme edilebilir. FBI, ABD Adalet Bakanlığı'nın (DOJ) soruşturma yapan kolluk birimi olarak kurulmuştur(Theoharis, 2004).

FBI'nın kuruluşunun ilk yıllarında, teşkilatın soruşturmakla yükümlü olduğu suçlar

daha az sayıdaydı. Bunlar çoğunlukla, hileli iflas, terör suçları, usulsüz vatandaşlık işlemleriydi. Birinci Dünya Savaşı sırasında büro espionaj, sabotaj, ülkeyi yıkmaya teşebbüs suçları, askerden kaçmalar gibi suçları soruşturma görevini üstlendi. Motorlu Araçlar kaçırma ulusal yasasının 1919 yılında kabul edilmesiyle Büro'nun yetki alanı genişledi.

“ABD’de 1920 yılındaki yasaklar ile birlikte gangsterler dönemi başladı. Bu dönemde, banka soymak, insan kaçırmak gibi henüz federal suçlar kapsamında olmayan suçlar işleniyordu. 1932 yılında Federal İnsan Kaçırma Yasasının kabulü ile bu durum değişti. 1934’de kabul edilen yasalar ile ajanlara yeni ilan edilen federal suçlarla ilgili daha geniş yetkiler verilerek tutuklama ve silah taşıma yetkisi tanındı. İkinci Dünya Savaşı sırasında FBI’nın yetki alanı ve boyutu daha da genişleyerek Güney Amerika’daki istihbarat faaliyetlerini de kapsadı.” (Federal Bureau Of Investigation, <http://www.fbi.gov>, 20.02.2016).

1960’larda yurttaşlık hakları ihlalleri ve örgütlü suçlar FBI’nın en çok üstünde çalıştığı suçlar arasına girdi.1980’li yıllarda terörizmle mücadele, uyuşturucu kaçakçılığı, şiddete dayanan suçlar ile beyaz yakalıların işlediği suçlar FBI tarafından soruşturulmaya başlandı.

Günümüzde FBI’nın yetki alanı içinde bulunan 200 den fazla federal suç çeşidi bulunmaktadır. FBI’nın öncelikli görev tanımlamasında aşağıda belirtilen suç tipleri bulunmaktadır. Bunlar (Stinchcomb, 1996: 64); ABD’yi terörist saldırılara karşı korumak, Yabancı istihbarat operasyonlarına karşı ABD’yi korumak ve karşı casusluk faaliyetlerinde bulunmak, ABD’yi siber tabanlı saldırılara karşı korumak ve yüksek teknoloji suçları ile mücadele etmek, Kamu yolsuzlukları ile mücadele etmek,Medeni hakları korumak.Ulusal ve uluslararası suç örgütleri ile mücadele etmek, Beyaz yakalı suçlar ile mücadele etmek (Kamu kurumlarında rüşvet ve görevi kötüye kullanma suçları gibi.), Önemli şiddet suçları ile mücadele etmek, FBI’nın misyonunu başarıyla gerçekleştirebilmesi için teknolojiyi geliştirmek, Federal, yerel ve uluslararası partnerlerine destek sağlamak (Federal Bureau Of Investigation, <http://www.fbi.gov>, 20.02.2016).

Bunların yanı sıra FBI’nın diğer kolluk birimlerine destek sağlama fonksiyonunda bulunmaktadır. Bu bağlamda, diğer kolluk teşkilatlarıyla işbirliği yaparak, onlara parmak izi tespiti, laboratuvar tahlilleri, polis eğitimi, gibi yardımcı hizmetler sunmaktadır.

Büro, aynı zamanda herhangi bir kovuşturmayı gerektirmeyen durumlarda da inceleme ve soruşturma yetkisine sahiptir. Bu bağlamda, FBI’ya başta Beyaz Saray’da görev alanlar olmak üzere devlet dairelerine tayin edilen görevlilerin, sicillerinin

araştırılması sorumluluğu verilmiştir.

2.6.2 İngiltere – (MI6 - GCHQ)

Bu bölümde İngiltere’deki dış istihbarat servisleri incelenecektir.

2.6.2.1 MI6 – SIS (Secret Intelligence Service)

Genellikle MI6 olarak bilinen, Gizli İstihbarat Servisi, İngiltere’nin dış istihbaratını toplamakla görevli istihbarat teşkilatıdır. Bu servisin kuruluşunu 1909 yılına yani Gizli Servis Bürosu (SSB) nun kuruluşuna dayandırabiliriz. O zamanki adı “Dış Birim (Foreign Section)” olan MI6, deniz aşırı istihbarat toplamadan sorumluydu. Birim, 1. Dünya Savaşı zamanında MI6 askeri istihbaratla (Military Intelligence) yakın çalışmasından dolayı, MI1(c) adıyla anılmıştır. Servisin bu zaman diliminde, organizasyonel olarak 7 alt branşa ayrılmıştır (Smith, 2004:148): Branş I- Dışişleri ile İlişkiler, Branş II- Hava İstihbaratı, Branş III- Donanma İstihbaratı, Branş IV- Ordu İstihbaratı, Branş V- İstihbarata Karşı Koyma, Branş VI- Ekonomik İstihbarat

Yapılanmadan da anlaşılabilceği gibi, MI6 özellikle savaş zamanı ordunun bir uzantısı gibi faaliyet göstermiştir. 1920’lerde ise, MI6 bugüne kadar anılacağı adı yani “Gizli İstihbarat Servisi-SIS” sıfatı ile anılmaya başlanmıştır (MI6, 2015).

Yurtdışında istihbarat toplayan ve gizli iletişime müdahale eden İngiliz istihbarat servislerinin geçmişi 15. yüzyılın ikinci yarısına kadar dayandırılabilir. Örneğin Sir Francis Walsingham iletişime müdahale konularında tecrübeliydi ve I. Elizabeth’in özel sekreterliğini yürütürken aynı zamanda 50 kişilik dış ülkelerde görevli bir istihbarat ağı oluşturdu. 1909’da Gizli Büro’nun kurulmasının esas nedeni ise gittikçe artan Alman tehdidi olmuştur. Yukarıda bahsettiğimiz gibi bu bürodan bugünkü iki büyük istihbarat servisi (MI5 ve MI6) çıkmıştır. 1. Dünya savaşı sırasında MI6’nın Belçika ve Fransa’daki faaliyetleri askeri anlamda ülkeye ciddi katkı sağlamıştır. Ayrıca Servis, yine bu yıllarda Uzak Doğu ve Hindistan’daki faaliyetleri sayesinde, Almanların Hindu yerlileri ayaklandırma ve silahlandırma faaliyetlerinin önüne geçilmesinde kilit rol oynamıştır (Poplewell, 1995: 259-261).

1920’li yıllarda ise MI6’nın faaliyet alanı yavaş yavaş Bolşevik tehditini engellemeye yönelik faaliyetler kaymaya başlamıştır. 2. Dünya Savaşı’nda gösterilen başarılarında, dolaylı ya da doğrudan SIS’in parmağının olması, örgütün ülke için önemini

tekrar ortaya koymuştur (Smith, 2004: 148).

MI5'in tarihinde bahsedildiği gibi İngiltere'nin tehdit algılaması ile istihbarat servislerinin faaliyet alanları paralellik arz etmektedir. Dünya savaşları ara döneminde, SIS'in hedefinde komünist faaliyetler ve gittikçe güçlenen Nazi ordusu yer almaktadır. Daha sonra dünya gündemine paralel, 2. Dünya savaşı, Soğuk Savaş dönemi faaliyetleri servisin ilgi alanına girmiştir (MI6, 2005a). Ayrıca resmen kabul edilmese de, Servisin 1950'li yıllara kadar öncelikli tehdit olarak gördüğü karşı casusluk ve ülke istikrarsızlaştırma programlarıyla da ilgilendiği bilinen bir gerçektir (Laçiner, 2001: 16).

1994' e kadar yasal dayanağı olmayan servisin 1992'ye kadar da resmi olarak varlığı doğrulanmıyordu. MI6, yasal dayanağına 1994 tarihli İstihbarat Servisleri Yasası (The Intelligence Services Act - ISA) ile kavuştu (Laçiner, 2001: 28).

2003 Irak Savaşı'nda SIS'in HUMint kaynakla sağladığı bilgiler savaşın seyrinde önemli etkiler yapmıştır. Bu istihbaratın anında nokta operasyonlara dönüşmesi, insan kaynaklı istihbaratın doğrudan eş zamanlı olarak birlikler tarafından uygulamaya konulması açısından, şimdiye kadarki savaşlarda bir ilki oluşturmuştur (Smith, 2004: 249).

2.6.2.1.1 Servis'in Misyonu

MI6, faaliyetleri açısından değerlendirildiğinde; Orta Doğu'nun geniş bir çalışma alanı olduğu görülmektedir. 1950'li yıllarda kesin olmamakla birlikte MI6'nın hedef olarak belirlediği ülkeleri istikrarsızlaştırma politikaları uyguladığı görülmüştür. Mısır'ın Arap lideri Nasır'a yönelik olarak düzenlenen suikast girişimlerinde bu birimin etkin olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Libya Devlet Başkanı Albay Muhammed Kaddafi'ye yönelik olarak düzenlenen suikast ile MI6'nın ilişkili olduğu açıklanmıştır. İngiliz istihbarat birimlerinin dünyanın her bölgesinde hedef olarak gösterilen kişilerin ortadan kaldırılması için çalışmalar ve operasyonlar düzenledikleri bilinmektedir.

Özellikle 11 Eylül saldırıları ile dünya gündemine oturan terörist hareketler, İngiltere'de var olan durumu daha da güçleştirmiştir. İngiltere'nin IRA deneyimi ve ardından yaşadığı El-Kaide saldırıları ve bununla beraber gelişen radikal akımlar başlıca terör faaliyetlerini oluşturmaktadır. 2003'ten beri İngiltere terörle mücadele alanında uzun vadeli stratejiler geliştirmiştir. Bunlardan en önemlisi "CONTEST" adı verilen ve 4P (Prevent-Önleme, Pursue-İzleme, Protect-Koruma, Prepare-Hazır Olma)'den oluşan

stratejidir (Özeren ve Demirci, 2009: 224-231).

İngiliz istihbarat servisleri, bu 4 aşamalı stratejinin ilk iki aşamasında kilit rol oynamaktadır (Treverton, 2005: 2).

MI6'nın burada öne çıkan görevi ise, İngiltere ve onun çıkarlarına karşı -denizaşırı- gelişmesi muhtemel terörist hareketleri tespit ederek, bu faaliyetlere zamanında engel olmaktır. MI6 bu görevini ifa ederken, eğer tehditin uluslararası boyutu varsa, MI5 ile yakın bir işbirliği sergilemektedir. Nitekim IRA'nın önde gelen 3 üyesinin, birisi Sinn Fein 'in Küba temsilcisi, Küba'da yakalanmasında SIS kilit bir rol oynaması, Servisin sadece yurtdışı kaynaklı terör gruplarını hedef almadığının basit bir göstergesidir (Smith, 2004: 243).

2.6.2.1.1.1 Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi

Kimyasal, biyolojik, radyoaktif ve nükleer silahları kapsayan bu tehditin önlenmesinde SIS kritik bir rol oynamaktadır.

2.6.2.1.1.2 Siber Güvenlik

Ulusal Güvenlik Stratejisinde (NSS) sayılan tehditlerden birisi de, ülkenin siber altyapısı da denilen internet ve iletişim teknolojilerini hedef alabilecek saldırı riskidir. MI6 bu yapılara dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı önlem almakla birlikte, hükümetin bu alanda yapacağı yatırımları ve planları da korumakla görevlidir.

2.6.2.1.1.3 Denizaşırı Ülkelerdeki İstikrarsızlıklar

MI6 bu gibi durumlarda karar vericiler için gerekli bilgiyi toplamakla görevlidir. Burada SIS bir nevi İngiltere'yi tehdit edebilecek ortamın oluşmasını önlemeyle görevlidir ki, bu da ona geniş bir hareket alanı sağlamaktadır.

Emekli personel ve askeri personeli eğitilerek, Özel Operasyonlar Bölümü (SPA-Special Operations Department) bünyesindeki faaliyetlerde kullanılmaktadır. Helikopter, nakliye uçağı ve özel tekne gibi hareket kabiliyetine sahip bu özel birim sürekli olarak göreve hazır beklemektedir. Bu departman, 11 Eylül saldırılarından sonra, Operasyonlar Destek Direktörlüğü himayesinde güçlendirilmiş ve Irak/Afganistan operasyonlarında tekrar takviye edilmiştir.

MI6, İngiltere sınırları içinde suç sayılabilecek faaliyetleri Dışişleri Bakanı'nın talebiyle yurt dışında kolayca yapabilmektedir. Eski bir MI5 ajanının ifadelerine göre; MI6, Libya liderine suikast karşılığında, radikal bir suikastçı kiralamış ve bombanın yanlış araca konması sebebiyle 6 masum insan yaşamını yitirmiştir. Bu olayın ortaya çıkmasından sonra araştırılma sözünün verilmesi, İngiliz İstihbaratının duruma göre, ahlaki değerleri bir kenara itebileceğinin bir göstergesidir (Laçiner, 2001: 18). Küreselleşmeyle birlikte ülkelerin tehdit algılaması tanımlamasına giren ekonomik tehditler kavramı ile 1994 İstihbarat Servisleri Yasası ile MI6 *“ülkenin ekonomik çıkarları için”* çalışmakla da görevlendirilmiştir. Bunun sonucuc olarak da MI6, diğer karşılıkları gibi ekonomi ile içli dışlı olmaya başlamıştır. Hatta önde gelen danışmanlık firmaları emekli istihbarat personeli istihdam etmeye başlayarak bu camiayla olan ilişkilerini pekiştirmeye çalışmışlardır (Bloch ve Todd, 2006: 141-142).

MI6'nın resmi internet sitesinde misyonu *“ülkeyi daha güvenli ve huzurlu yapabilmek için denizaşırı ülkelerde gizlice hareket imkânı sağlamak”* olarak tanımlanmıştır. Örgütün tüm faaliyetleri sırasında bir takım ahlaki değerleri göz önünde bulundurduğu söylenebilir. MI6'nın benimsediği değerler; Dürüstlük, Fark Ortaya Çıkarmak, Ekip Çalışması, Yenilik şeklinde sıralanabilir. MI6'nın dikkat çeken bir özelliği de; 2010-2015 yılları arasındaki hedeflerini önceden belirlemesidir.(MI6, 2015) Ayrıca mutlak gizliliğe de önem verildiği söylenebilir. SIS'in 1993'deki Şefi Sir Colin McCOLL, Whitehall'daki basın toplantısında *“Gizlilik bizim ticarette mutlak sermayemizdir, insanlar SIS için hayatların tehlikeye atıyorlar, çünkü biliyorlar ki burası gizli bir servis, bu insanlara kamuoyu karşısında çırılçıplak kaldığımız imajını vermekten endişe ediyorum.”* sözleriyle, gizliliğin kurum personelinin motivasyonu, dolayısıyla kurum çalışmalarının başarısındaki rolüne dikkat çekmiştir (Smith, 2004: 251).

Genel olarak tüm istihbarat servisleri gibi çalışmalarından dolayı Başbakanı karşı sorumlu olan SIS, özelde ise Dışişleri Bakanı'na karşı sorumludur. Yine kurumun bütçesi MI5, GCHQ'nun da bütçelerini oluşturan Tek İstihbarat Hesabı'ndan (Single Intelligence Account-SIA) karşılanmaktadır. Birimin 2000'den fazla çalışanı vardır ve bunların büyük kısmı İngiltere dışında faaliyet göstermektedir (Laçiner, 2001: 18). Smith'e göre ise bu rakam ortalama 2.500 civarındadır ve çalışanların 400'ü istihbarat branşında (Intelligence Branch-IB), 800'ü çoğunluğu masa başı işi oluşturan genel hizmetlerde, geri kalanı ise destek hizmetlerinde çalışmaktadır (Smith, 2004: 244).

2.6.2.2 GCHQ - Hükümet İletişimler Başkanlığı

MI6 gibi dış dünyaya (oversea) yönelik çalışan ve Dışişleri Bakanlığına bağlı olan GCHQ başlangıçta MI6'ya bağlı bir yapı olarak faaliyetlerini yürütmekteydi. 1919'da kurulan ve tüm hükümet kuruluşlarına sinyal istihbaratı sağlama ve şifreleme konusunda görevlendirilmiş Hükümet Kod ve Şifre Çözme Okulu (Government Code & Cypher School-GS & CS), GCHQ'nun ilk versiyonudur. Hitlerin 2. Dünya Savaşı'nda yenilmesinde bu kurumun, faaliyetleri önemli bir yer tutmaktadır (Smith, 2004: 15). Devam eden yıllarda SIS ile aynı binayı paylaşan GCHQ, 1946 yılında şimdiki adını alarak İngiliz İstihbaratının üçüncü önemli sacayağı olarak kurulmuştur (MI6, 2015).

İngilizler, 20. yüzyılın başından itibaren gizli yazışma ve şifre çözme işlemlerine çok önem vermekteydiler. Hatta GS&CS'nin kurulduğu yıllarda Dışişleri Bakanı olan Lord Curzon' a göre, şifre çözme işlemi İngiliz istihbaratının en önemli bilgi kaynağını oluşturmaktaydı (Smith, 2004: 257). Nitekim bu işe verdikleri önemin semeresini de İkinci Dünya Savaşı'nda rakip ülkelerin gizli planlarını çözerek elde ettikleri zaferlerle fazlasıyla aldıkları söylenebilir. Savaş boyunca ENİGMA makinesi ile yapılan çözümler ve bunun tabi sonucu olarak gelen başarılar, iletişimde bir adım önde olmanın ne kadar önemli olduğunu bir kez daha göstermektedir (Laçiner, 2001: 20).

Merkezin öncelikle iki temel misyonu vardır (GCHQ, 2016);

- **Sinyal İstihbaratı (SIGINT):** Kısaca ülkede ihtiyacı olan her kuruma gerekli sinyal istihbaratının sağlanması Merkez'in öncelikli görevleri arasındadır. Bu destek, terörizmini önlenmesi ile ilgili bir meselede olabileceği gibi, önemli bir suçun önlenmesi veya herhangi bir yere çıkarma yapan askeri birliğe verilecek destek şeklinde de olabilir. Yine Kanun Uygulayıcı kurumlar da, GCHQ'nun potansiyel alıcıları (müşterileri) arasındadır. Özellikle 1980'li yılların ortalarına doğru teknolojideki hızlı değişimler sonrası, GCHQ, uydu istihbaratının İngiltere için hayati öneme haiz olduğunun farkına vararak, başlangıçta ABD istihbaratı ile işbirliği yolunu seçtiği uydu istihbaratı alanında, Thatcher zamanında kendi ayakları üzerinde durma yönünde girişimlerde bulunmuştur. Örneğin 1986-1987 yıllarında, GCHQ ile beraber çalışan şirketlerden biri olan Teknoloji tarafından, belirli anahtar kelimelerin tanınmasını ve bu kelimeleri içeren sinyalin tüm trafik içerisinden ayırt edilmesini sağlayan bir sistem geliştirmiş ve Servis'in hizmetine sunulmuştur (Urban, 1997: 60).

- **Bilgi Güvenliği (Information Assurance- IA):** Bilgi güvenliği teriminden kasıt, hükümetin faaliyetleri esnasında oluşabilecek siber-tehditlere karşı gerekli koruma kalkanının oluşturulmasıdır. GCHQ'nun bilgi güvenliği ile ilgili konuları inceleyen kolu Elektronik İletişim Güvenlik Grubu (Communications Electronic Security Group- CESG) olarak adlandırılmaktadır. Bu kurumun temel görevi de yine hedef kitlesine ağ ve bilgi güvenliği konusunda gerekli desteği ve tavsiyeyi vermektir. Ayrıca CESG bilgi güvenliği konusunda ulusal teknik otorite görevini de yerine getirmektedir (Laçiner, 2001: 21).

5500 personelin büyük kısmı Benhall / Cheltenham'daki merkez binasında bulunan GCHQ, ticari ortaklarla da içli dışlı çalışmaktadır. Sürekli yenilenen ve değişen teknolojiye ayak uydurabilmek için gerektiğinde bazı alanlarda, bu şirketlerle ortak çalışma yürütülebilmektedir.

2.6.2.3 JIC – Ortak İstihbarat Komitesi

Çeşitli teşkilatların olduğu İngiliz istihbarat sisteminde, özellikle değişik konularda güvenlikle ilgili faaliyet gösteren kurumların değerlendirmelerini tek elden işleyip analiz ederek üst düzey karar vericilere muallâkıktan uzak net bilgiler götürme gereksinimi, istihbarat örgütlerinde supra-departmental bir yapıya olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. İyi bilgilerin toplanması kadar, bunların en iyi şekilde değerlendirmesi de hayati önem arz etmektedir (Urban, 1997:297). İngiliz Hükümeti yavaş yavaş departmantel yapıdan supra-departmental yapıya geçmeye başlamıştır ki bunun yansıması olarak istihbarat örgütlerinde de böyle bir yapı kurulması 1930'lu yılların başlarıyla gündeme gelmeye başlamış ve Ortak İstihbarat Komitesi (Joint intelligence Committee, JIC) 1936 yılında başlangıçta 3 istihbarat servisinden temsilcilerin oluşturulması ile kurulmuştur (Herman, 1996: 15-16). 1940 yılında, Churchill'in Başbakan olmasıyla, komiteye operasyonel istihbarat değerlendirmeleri ile ilgili sorumluluk statüsü gibi önemli bir görev verilmiştir. Ayrıca bu görevi yerine getirmesi için, istihbarat servislerinden bağımsız hareket eden ve alanında uzman "Ortak İstihbarat Personeli (Joint Intelligence Staff-JIS)" atanmıştır (Andrew, 2010: 191).

Komite, halen hazırda Kabine Ofisi'ne bağlı Ulusal Güvenlik Komitesi'nin alt dalı olarak faaliyet göstermektedir. Herman'ın ifadeleriyle, "İstihbaratta İngiliz Tarzı'nın en iyi özetleyen yapılardan birisi olan JIC, üst düzey istihbarat sağlarken bu konuda tekel olma

gibi bir yapı da oluşturmamaktadır.” (Herman, 2001: 112).

İstihbarat Örgütleri bağlı oldukları bakanlıklara bilgi akışına devam etmektedir. Komitenin istihbarat gruplarının bir konuyla alakalı analizlerde bulunurken, komiteye bilgi akışı sağlayan istihbarat servislerinin görüşlerini eşit bir şekilde yansıtmaya çalışmaktadır (Urban, 1997: 296).

JIC'in asıl amacı; hem üst düzey karar vericiler için bilgi üretmek hem de disiplinler arası ortak bir değerlendirme yapabilmektir. İstihbarat ile ilgili daha çok üst düzey konuların konuşulduğu bu komitenin asıl görevi “izleme” ve uyarı aşamalarında ortaya çıkmaktadır. JIC alınan kararlar doğrultusunda bakanları ve ilgili kurumları gerekli olan operasyon, planlama ve eylem konularında uyarma ve bu uyarıları uygulamaya geçmesini talep etmekle vazifelidir. Komitenin görevlerini genel olarak şu şekilde özetleyebiliriz (Laçiner, 2001: 6-7). Daha önce belirlenmiş olan politika ve ilkeler ışığında İngiliz istihbarat çalışmalarının yönlendirilmesi, takip altında tutulması, Değişen şartlara uyumunun sağlanması ve verimliliğin sağlanması; İstihbarat eylemleri için gerektiğinde koordinasyonun sağlanması, Siyasi, askeri ve ekonomik alanlarda İngiliz çıkarlarına aykırı gelişmelerin yakından takip edilmesi ve tehdit boyutuna gelmeden gerekli uyarıların yapılması, Elde edilebilir bilgilerin ışığında dış olaylar, savunma, terörizm, uluslararası suç olayları, bilimsel, teknik ve uluslararası ekonomik gelişmeler hakkında değerlendirmeler yapmak, Mevcut tehditleri takip altında tutmak, Uygun olduğunda Commonwealth ve diğer ülkelere ile istihbarat alanında işbirliğine gidilmesini sağlamak. Dört yıl için atanan ve yaklaşık 30 civarında personeli bulunan Komite'nin işleyişine baktığımızda, aslında çok kritik kararlar verilmeye yönelik üst düzey istihbarat analizi yaptığı görülmektedir. Değişik kaynaklardan gelen bilginin kıymetlendirilmesi (assessment) ve üst düzey görevlilere sunulması ile ülke için belirlenecek politikaların altyapısının hazırlanması yönüyle kritik bir görev ifa etmektedir. JIC'in hazırladığı ve “Kırmızı Kitap” denilen haftalık istihbarat değerlendirmeleri başlıca hükümet üyelerine ve Merkez Bankası'na gönderilmektedir (Bloch ve Todd, 2006: 140).

JIC her ne kadar istihbarat ile ilgili koordinasyon sağlıyor olsa da, istihbari faaliyetleri sırf JIC'ye bilgi getirmek için yapıldığını söylemek yanlış olur. Burda JIC yönlendiren kısımda değil, aksine değişik kaynaklardan gelen bilgilere göre hareket eden yani yönlenen kısımdadır. Üretilen istihbari bilginin büyük kısmı birimlerin kendi amaçlarına yönelik çalışmalarından kaynaklanmaktadır (Davies, 2004: 14).

2.6.3 Rusya- (KGB – FSB – SVR)

Burada Rus iç ve dış istihbarat servisi incelenecektir.

2.6.3.1 KGB

Rus istihbarat servisi olarak çalışan ve dünyada başarılı operasyonlara imza atan bu teşkilatın temelleri, Çarlık Rusya'sına dayanmaktadır. Bu dönemlerde polis teşkilatı olarak biçimlendirilen istihbarat çalışmaları, 1890 yılında OHRANA (Koruma Servisi)adını almıştır. 1917 yılında Rusya'da Bolşevik Devriminin baş göstermesi ile birlikte 20 Aralık 1917'de Karşı-devrim ve Sabotajla Mücadele İçin Olağanüstü Rus Komisyonu olarak adlandırılan, TCHEKA kurulmuştur. Kurulan bu örgütün amacı, Rusya içerisinde rejimin devamını sağlamak olarak belirlenmiştir. Bu tarihlerde yurtdışı istihbarat birimi (INO)ve karşı istihbarat birimi (KRO) kurulur. 1922 yılında TCHEKA, isim değişikliğine giderek her yerde faaliyet gösterecek GPO (Devlet Birleşik Siyasi Müdürlüğü)'ya dönüşür.

1934 yılında, GPO İçişleri Bakanlığına bağlı olarak faaliyet göstermeye başlar.1946 ile 1953 yılları arasında, MVD(İçişleri Bakanlığı)veya MGB(Devlet Güvenlik Bakanlığı) olarak bilinir. NKVD ile İçişleri Bakanlığının birleşmesi ile birlikte 1954 yılında KGB (Komitet Gosuarstvennoy Bezopasnosti - Devlet Güvenlik Komitesi) ismini almıştır (Federation Of American Scientist, <http://www.fas.org/irp/world/russia/kgb/su0520.htm>, 21.02.2016).

Dünyanın en büyük istihbarat örgütlerinden olan KGB, Sovyet Rusya döneminin en etkili gizli servisi olarak görev yapmıştır. Sahip olduğu derin ve geniş istihbarat ağı sayesinde yabancı ülkeler arasında korku unsuru olarak ön plana çıkmıştır. Rus halkının soğukkanlı yapıları, kişilik özellikleri sayesinde gizlilik son derece etkin biçimde sağlanmıştır. Batılı istihbarat servislerinin bu teşkilat karşısında çaresiz kaldığı söylenmektedir. Yetiştirilen Rus istihbarat elemanlarının Amerika Birleşik Devletlerinde üst düzey mevkilere kadar gelip buralarda bilgi sızdırdığı bilinmektedir (Abdullayev, 2000: 11).

KGB'nin karargâhı Kremlin binalarının arasında Moskova'daki Lubyanka Meydanında bulunmaktaydı. Bu karargâhta, 90.000 kişinin çalıştığı ve bu kişilere binada görev yapan personelin dâhil edilmediği belirtilmektedir. KGB, gizliliği diğer istihbarat

birimlerinden daha çok önemsemıştır. Dış elçiliklerde bulunan kişilere özel olarak kripto yapılmış ve merkez binadan dışarı bir çöpün bile gitmesi kontrol altında tutulmuştur.

KGB elemanları, iç kontrol ağı olarak adlandırılan bir sistem ile yönetilmiştir. KGB, bu açıdan Bakanlar Kuruluna bağlı olarak görünse de kendilerini Politbüro'ya karşı sorumlu hissetmiştir. İstihbarat çalışmaları sonucunda elde edilen bilgiler doğrudan Politbüro 1. Sekreterine verilmiştir.

KGB'nin ambleminde, Kalkan üzerine baş aşağı duran kılıç ve bunların tam ortasında da kıvrık bir yıldız olduğu görülmektedir. Amblemdaki kıvrık yıldız devrimi, kalkan rejim bekçiliğini, kılıç ise tüm dünyaya yayılma arzusunu simgeler (Demirel, 2004: 236).

KGB'nin başlıca dört genel müdürlüğe, yedi bağımsız müdürlüğe ve altı bağımsız bölüme ayrılmış yapısı, geniş bir hâkimiyet alanı ve kaynak kullanımını sağlamıştır. Bu bölümler şöyle sıralanmaktadır:

2.6.3.1.1 I. Genel Müdürlük:

Sovyetler Birliğindeki, askeri casusluk haricindeki tüm dış operasyonların yönlendirildiği bölüm olarak faaliyet göstermiştir. Üç ana direktörlüğe bölünen bu genel müdürlük Kanun dışı, Bilimsel ve Teknik Servis, Planlama ve Analiz Direktörlüklerinden oluşturulmuştur.

Bunların dışında, Yalan Haber Yayma Bölümü ile Fiili Hareketler Servisi adlarında iki özel servisi ve 16 ayrı bölümü vardı. Bu bölümlerden 10 tanesi aynı dili konuşan coğrafyada görev yapmıştır (Çimen 2006).

Kanundışılar Direktörlüğü olarak adlandırılan birim "S" adıyla anılmakta ve Sovyetler Birliğine iltica etmiş siyasi sığınmacılar arasından bazı kişilerin seçilip ajan olarak başka ülkelere gönderilmesi görevlerini yürütmekteydi.

Bilimsel ve Teknik Servis Direktörlüğü 'T' ismiyle anılmış ve Batının nükleer füze, uzay araştırmaları, stratejik birimler, sibernetik ve endüstri alanında bilgiler edinmek alanında uzmanlaşmıştır.

Planlama -Analiz Direktörlüğü, eski operasyonları inceleyerek, kullanılan yöntemleri ve yapılan hataları yeni öğrencilere aktarmaktan sorumlu tutulmuştur.

Enformasyon Servisi “Özel F” direktörlüğü, rakip gizli servislerin yaptıkları operasyonları inceleyerek onların gelecekteki planları hakkında bilgi edinilmesi görevini yürütmüştür.

Kontr - Entelijans Servisi ise, karşı gizli servislerin karşı casusluk birimlerine ajan yerleştirmek gibi görevleri yürütmüştür. I.Genel Müdürlük, yürütülen istihbarat faaliyetlerinin belirli bir düzen içinde olabilmesi ve istihbaratın koordine edilmesi için coğrafi alanlara göre ayrılmıştır. Ayrılan coğrafi birimler genel hatları ile aynı dili konuşan ülkelere göre şekillendirilmiştir.

2.6.3.1.2 II. Genel Müdürlük:

Bu müdürlük on iki direktörlükten oluşmuştur. Bu direktörlükler yabancı ülke diplomatlarının kandırılması ve Sovyet vatandaşları ile bu kişilerin temaslarını kontrol etmekle görevlendirilmiştir. Bölümlerin görev dağılımı ülkelere göre düzenlenmiştir. Yabancı ülke elçiliklerine yakın yerlerde ki binalarda bulunmakta olan bu bölüm çalışanları, elçilik görevlileri ile yakın temas kurmak için çalışmaktaydı. Aynı zamanda Sovyetler Birliği içerisine girmek için vize başvurusu yapan kişilerin de araştırılması ve denetlenmesi görevlerini yürütmüştür.

2.6.3.1.3 V.Genel Müdürlük:

SSCB'nin vatandaşlarını izlemek için kurulmuş bir istihbarat birimi olarak tanımlanmaktadır. Dini yönlendirmek, kontrol etmek, etnik azınlıklara baskı yapmak, milliyetçilik akımları önlemek, Sovyet göçmen gruplarını etkisiz kılmak, yasak yayınların dağıtılmasını önlemek gibi görevler de etkin olarak faaliyet göstermiştir.

2.6.3.1.4 KGB Sınır Muhafızları Genel Müdürlüğü:

Seçilmiş kara ve deniz birliklerinden oluşturulmuş, SSCB karasularının dışında operasyonlarda bulunan özel birliklerin denetimi görevini yürütmüştür.

2.6.3.1.5 Gözetleme Direktörlüğü:

Birimin görevi, ajanların eğitilmesi ve gözetleme operasyonlarının yerine getirilmesi olarak açıklanmıştır. İzleme, takipten kurtulma ve çeşitli araçlar kullanılarak bu görevlerin gerçekleştirilmesini sağlamak gibi görevleri yürütmüştür.

2.6.3.1.6 Muhafızlar Direktörlüğü:

SSCB’de üst düzey kişilerin suikast sonucunda öldürülmesinin önlenmesi açısından oluşturulan ve koruma birimi olarak görev yapan direktörlük olarak bilinmektedir.

Bu birimlerin yanında SSCB tarafından zihin kontrol projeleri ve psişik güçleri olan kişilerin kullanıldığı birimleri de oluşturulmuştur. Bu birimlerin oluşturulmasında büyük oranda paralar harcanmıştır.

2.6.3.2 FSB

Rus Federal Güvenlik Servisi (Federal’naya Sluzhba Bezopasnosti) olarak adlandırılan FSB, KGB’nin kapatılmasından sonra oluşturulan birimdir. Merkezi Lubyanka’da bulunan birim, Rusya içerisinde yapılan casusluk faaliyetlerine karşı koymak için oluşturulmuştur. FSB, yasama alanında elde ettiği güç sayesinde kendi hapishanelerini kurabilme, ajanlarını yabancı hükümetler kapsamında konuşlandırabilmekte ve kişilerin telefon görüşmelerini dinleyebilmektedir.

1993 yılında Rusya Federasyonu’nun askeri doktrininin geliştirilmesi ile birlikte iç birimlerde yapısal değişikliklere gidilmiştir. Dış devletlerin desteklemiş olduğu yıkıcı faaliyetlere karşı koymak ve ülke içerisinde istikrar için bölücülük faaliyetleri ile ilgili birimler oluşturulmuştur. FSB’de, 1993 yılında değişen Rusya Federasyonu askeri doktrininin bir parçası olarak düzenlenmiştir. 12 Ağustos 1995 tarihinde çıkarılan yeni bir yasa ile de onay almadan birçok dâhili eyleme girişebileceği belirtilmiştir.

1997 yılına gelindiğinde ise, FSB tekrar yapılandırılmıştır. Direktörlüklerin ve servislerin yerine beş bölüm kurularak yeni bir sistem getirilmiştir. Daha önceden 34 direktörlüğü bulunan FSB’ye işlevsel anlamda etkinlik kazandırmıştır.

FSB bünyesinde bulunan bazı birimler şunlardır:

2.6.3.2.1 Araştırmalar Direktörlüğü:

Yasa dışı silah ve uyuşturucu ticareti, rüşvet ve ekonomik anlamda suçların önlenmesi görevlerini yürütmektedir. 1992 yılında feshedilen direktörlük 1995 yılında tekrar kurulmuştur.

2.6.3.2.2 Askeri Karşı İstihbarat Direktörlüğü:

Rusya içerisinde bulunan nükleer silahlar başta olmak üzere birçok askeri kurumun korunmasında önemli görevler üstlenmektedir. 6000 üzerinde çalışanı olan birim, Rusya politik durumunun bozulması ile ortaya çıkabilecek bir durumda silahlı kuvvetlerin yönetiminde düzeni sağlaması için kurulmuştur.

2.6.3.2.3 Anti terörizm Direktörlüğü:

Ülke genelinde oluşabilecek terör saldırılarının önüne geçebilmek açısından istihbarat toplama işlevini yerine getirmekten sorumludur. Bu direktörlükler dışında Ekonomik Karşı İstihbarat Direktörlüğü, Operasyonel Keşifler Direktörlüğü de mevcuttur.

2.6.3.3 SVR

KGB'nin dağılmasından sonra yeni bir düzenleme içerisine giren Rusya, Yevgeni Primakov başkanlığına bir dış istihbarat biriminin varlığını istemiş ve 1991 yılında Duma tarafından onaylanarak 8 Temmuz 1992 yılında SVR kurulmuştur.

1990'lı yılların başına 15.000 olan eleman sayısı giderek azaltılmıştır. Teknik istihbarat, FAPSI olarak adlandırılan birime kaydırılarak küçültülen servis, insana dayalı istihbaratın ağırlık verildiği birim olarak kullanılmaktadır. SVR'nin Rusya içerisinde operasyon yapması yasaklanmış ve genel hatları ile dış istihbarat faaliyetlerine ağırlık vermesi sağlanmıştır.

SVR'nin üzerinde en çok durduğu ve operasyonlar düzenlediği ülkeler, Bağımsız Devletler Topluluğu olarak nitelendirilen birlikte bulunan devletlerdir. Rusya, 5 Nisan 1992 yılında uygulamaya koyduğu bir anlaşma ile eski gücünü yeniden kazanmak istemiş ve Ermenistan, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Tacikistan, Türkmenistan ve Ukrayna ile işbirliğine giderek, bu ülkelerin birbirleri üzerinde istihbarat yapmayacakları güvence altına almıştır.

Rusya yeniden toparlanmak istemekte ve sahip olduğu enerji kaynakları sayesinde askeri anlamdaki gücünü ekonomik anlamda da sağlamayı amaçlamaktadır. Putin döneminde uygulanmış olan ekonomik ve askeri reformlar sayesinde Rusya eski gücüne kavuşmaktadır. Ekonomik anlamda güçlenen Rusya, istihbarat alanında da eski günlerine dönmek için çalışmalar başlatmıştır. Rus meclisinden yurt dışında teröristleri yok

edilmesine yönelik yasanın çıkması ile ülke dışı operasyonların önü açılmıştır. Bu sayede Rus istihbaratının Orta Doğu'da çalışmalarına hukuki zemin hazırlamıştır.).

2.6.4 Fransa (DST – DGSE)

Fransız İstihbaratı, dünyanın en etkili gizli servislerinden biridir. XII. Lous'un başmüşaviri olan Kardinal Richelieu zamanında başlatılan istihbarat çalışmaları Kardinal Mazarin tarafından geliştirilmiştir. Askeri casusluk ile başlayan istihbarat çalışmaları zaman içerisinde diğer alalarda da kullanılmaya başlanmıştır.

Fransız gizli servisinin gelişmesinde Napolyon'un büyük katkılarının olduğu görülmektedir. Napolyon, istihbaratın önemini çok önceleri kavramış ve düzenli bir istihbarat ağına sahip olmanın planlarını yapmıştır. Fransızların bu dönemlerde istihbarat çalışmaları Genelkurmay tarafından yürütülmüştür (Espionage Encyclopedia, <http://www.faq5.org/espionage/Fo-Gs/>, 25.02.2016).

Fransız istihbaratının, askeri alan başta olmak üzere diğer alanlarda da başarı göstermesi İkinci Dünya savaşı sonlarında gerçekleşmiştir. İstihbaratın bütün birimleri İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşturulmuş aynı zamanda Milli Emniyet (Surete Nationale) adında genel bir istihbarat servisi de yine bu dönemde kurulmuştur (Yılmaz, 2006: 62).

İçişleri Bakanlığına bağlı olarak faaliyet gösteren bu servis farklı birimlerin tek merkezden yönetilmesi prensibine göre oluşturulmuştur. Servis yapısı açısından incelendiğinde beş ayrı bölümden oluştuğu görülmektedir.

- **Adli Polis:** 1970 yılında kurulan ve 17 bölgede faaliyet gösteren bu birim iki bin personelden oluşmaktadır.
- **Kırpolisi:** Jandarma ile polisin ulaşamadığı bölgelerde faaliyet göstermişlerdir.
- **Ulusal Gözetleme Müdürlüğü:** DST (Direction de lan Surveillance du Teritoire) adıyla kurulan bu servis Fransız karşı casusluk birimi olarak görev yapmaktadır. 1942 yılında Fransa'nın işgal zamanlarında bu birim kapatılmış 1945 yılında İkinci Dünya Savaşının kazanılması ile de tekrar oluşturulmuştur.

1970'li yıllarda 1200 memur çalıştırmış ve son derece etkili olmuştur. 1947-1961 yılları arasında görev yaptığı sırada 473 kişi mahkemeye çıkarılmış, 1300 kişi sınır dışı edilmiş, 75 diplomatın geri çağırılmasında etkin olmuş, 2700 yabancı uyruklu kişinin Fransa

içlerine girmesine izin vermemiş,30 kişinin vatandaşlıktan atılmasına sebep olmuş ve birçok gazete, dergi ve cemiyetin kapatılmasında etkin olmuştur. Bu veriler ışığında servisin son derece faal olduğu söylenebilmektedir (www.fas.org/irp/world/france, 25.02.2016).

- **Genel İstihbarat:** RG (Renseignements Generaux) adındaki istihbarat servisi ise yabancı uyruklu kişilerin Fransa içerisindeki faaliyetlerini kontrol etmekle görevlidir. Aynı zamanda politik, ekonomik haberler bu merkez tarafından takip edilerek açık istihbarat kaynaklarından faydalanılmaktadır. Fransa içerisindeki yabancı ajanların çalışmalarını takip ederek deşifre edilmesini sağlar.1970’li yıllarda 400 binden fazla kişinin hakkında bilgi toplandığı belirtilmektedir. Politikacılar, sendikada görevli kişiler, devlet ve bilim adamları gibi önemli isimlerde birim tarafından izlenmektedir.
- **CRS:** Bu birim olaylara karşı hazır olarak bekletilmekte ve gerektiği zaman müdahale imkânına sahip olmak açısından önem arz etmektedir.

Fransa genel olarak diğer devletlerden bağımsız bir istihbarat yapısına kavuşmak istemektedir. Bu açıdan teknolojik gelişmeleri yakından takip etmekte ve yeni teknolojilerin geliştirilmesine büyük önem vermektedir. Fakat teknik açıdan iyi bir konumda olduklarını söylemek mümkün değildir.

Fransız istihbaratında, muhbirlerin ve haber kaynağı için getirilen olanakların önemli olduğu görülmektedir. Suçlu olanların suçlarını affederek, onların korunmasına veya tekrar kullanılmasında etkin biçimde çalışmaktadırlar. Diğer ülkeler ile kıyaslanacak olunursa, suçlarının affedilmesi ülke içerisinde casusluğu azaltıcı bir etki yapabilmektedir.

Fransız istihbaratının koordinasyonu, gelecekteki hedeflerinin, önceliklerinin belirlenmesi amacıyla altı ayda bir toplantı düzenlemektedir. Bu toplantılar Bakanlıklar arası Bilgi Komitesi tarafından yapılmaktadır.

Dış Güvenlik Genel Müdürlüğü olarak adlandırılan DGSE 2 Nisan 1982 tarihinde 82-306 sayılı kararname ile kurulmuş ve Savunma Bakanlığının yapısı altında oluşturulmuştur (<http://www.globalsecurity.org/intell/world/france/dgse.htm>, 24.02.2016). İstihbarat çalışmaları sonucunda elde ettiği bilgileri, Milli Savunma Sekreteryası (SGDN), Cumhurbaşkanı Özel Kurmayı ve Başbakan ile direk bağlı olan birimlere gerekli görüldüğü takdirde verebilmektedir.

DGSE bünyesinde, 5 bine yakın elemanın görev yaptığı belirtilmektedir. Ülke içerisinde faaliyet gösteren yabancı servis elemanlarının yakalanması bu birimin görevleri arasında sayılmaktadır (Euromed Intelligence, http://www.euromedintelligence.fr/accueil_010.htm, 26.02.2016).

LaPiscine (yüzme havuzu) olarak ün yapan bu teşkilat Paris merkezinden yönetilmektedir. Teşkilat yavaş ve hantal yapısından arındırılmak ve teknolojik gelişmelerin takip edilmesi için 1991 yılında ilk sivil başkanı olan Claude Silberzahn tarafından tekrar şekillendirilmiştir. Bütçesi yüzde 15 arttırılarak bilişim teknolojisi ağı kurulmuştur. Çalışan sayısı bu dönem içerisinde giderek arttırılmıştır (Demirel, 2004: 214).

Fransız istihbaratının ikinci tür yapılanma ise DST'dir. Birim görev olarak Fransa içerisinde yapılan casusluk faaliyetlerini kontrol edebilmek amacıyla oluşturulmuştur. Fransa içerisinde kişilerin izlenmesi gözaltına alınması gibi faaliyetleri yürütmektedir.

DST'nin, yabancı ülkelerde DGSE ile birlikte çalışması için bir düzeleme yapılmış ve teknolojik casusluk ve ekonomik istihbarata karşı koyma alanlarında faaliyet göstermesi sağlanmıştır. 1994 yılında DST, Sigint sistemi ile donatılmıştır. Bu sayede cep telefonları, faks ve internet kontrol altına alınmaya çalışılmış, istenildiği zaman dileme ve izleme yapılabilme özelliği kazanılmıştır.

Fransa'nın, ekonomik anlamda güçlenmesi, diğer istihbarat birimlerinin Fransız şirketlerini dinlemeye alması, Fransa'nın teknolojik gelişmelere önem verilmesini sağlamıştır. Bu amaçla da kendi uzay programını ve bağımsız uydu projeleri ile kendi istihbarat ağını yaratmaya çalışmıştır. Fransa bağımsız casus uydu projelerini, Alman BND ile birlikte yürütmüş ve başarılı olmuştur. Birçok yer istasyonu kuran Fransa bu alana büyük yatırımlar yapmıştır. Paris yakınlarında bulunan Alluets-le-Roi, Domme'de bulunan Perigord ve Albion'da bulunan Masif Santral olmak üzere üç yer istasyonuna sahiptir. Bu istasyonların dışında yabancı ülkelere on beş kadar daha yer istasyonu mevcuttur. 1991 yılında Körfez Savaşında ABD'ye son derece fayda sağlayan Mitterand Cray süper bilgisayarının da sipariş verildiği belirtilmektedir.

Amerikan şirketlerinin önüne geçebilmek amacıyla Fransız Hükümeti desteğinde Ekonomik Güvenlik Rekabet Komitesi (CCSE) 12 Temmuz 1995 yılında oluşturulmuştur. Amerikan Şirketleri ile rekabet edebilmek amacıyla şirket bilgilerinin gizli kalması gerektiği bu birim tarafından amaç olarak belirlenmiştir.

Fransa Microsoft'un kullanımından da vazgeçmiştir. Bunun sebebini ise; Microsoft'un arka kapıları olduğunu ve bu arka kapılar sayesinde CIA'nin istediği bilgileri alabileceği olarak açıklamıştır. Bu olayın ardından Fransa kendi bilgisayar programını oluşturma yoluna gitmiştir.

Fransız istihbarat teşkilatları, Microsoft olayını örnek alarak modern istihbarat tekniklerinin önemini kavramış ve birim yapılanmasında teknolojinin geliştirilmesine büyük önem vermiştir. Fransa diğer ülkelerden alınan teknolojinin istihbarat amaçlı olarak kendi ülke ekonomisine büyük zararları olduğunu tespit etmiştir. Kullanılan aletler ile istihbarat çalışması yaparken aynı zamanda istihbarat verilerinin diğer servislerin eline geçtiğini kavrayarak, yerli üretime geçmiştir. Yabancı ülke istihbarat birimlerinin, Fransa içerisinde istihbarat yapılmasını önlemek amacı ile birçok proje başlatmıştır. Yeni bilgisayar yazılımları başta olmak üzere casus uydular, dinleme ve gözetleme sistemleri geliştirmiştir. Bu sayede ekonomik yönden ABD istihbaratının Fransız şirketlerine verdiği zararların önüne geçebilmiştir.

2.6.5 Almanya – (BND)

Burada Alman istihbarat seviyesi incelenecektir.

2.6.5.1 Abwern:

Almanya'nın en kapsamlı ve etkili istihbarat servisi olan BND'nin temelleri Birinci Dünya Savaşından çok önce Abwern'in kurulması ile atılmıştır. 23 Haziran 1886 yılında oluşturulan ve Almanların ilk istihbarat birimi olan Abwern'in, Fransızlarla yapılan savaşta ele geçirdiği önemli istihbarat bilgileri ile savaşın kazanılmasında büyük bir rol oynadığı görülmüştür.

Günümüzde gizli servislerin temelini de oluşturan Alman Dış İstihbarat Ve Karşı İstihbarat Servisi (Abwern) İmparatorluk Almanya'sı sırasında kapsamlı bir istihbarat ağına sahipti. Abwern'in kısa sürede sahip olduğu bu istihbarat ağı, Bismark'ın Avusturya ile 1866 yılında yaptığı savaşta, etkin şekilde kullanılmıştır. Savaş dönemleri ile sınırlı kalmayan ve diğer ülkelerde istihbarat yapan ilk düzenli birim olan Arazi Güvenlik Polisi de Almanlar tarafından kurulmuştur. Bu dönemlerde Fransa ve Rusya da güçlü bir istihbarat ağı bulunmasına karşın İngiltere de yeterince güçlü olduğu söylenememektedir (Çimen, 2006: 43).

Kullandığı yöntemler açısından Abwern, basın başta olmak üzere, sanayi ve iş dünyasını ele geçirmek için istihbarat tekniklerini kullanan ilk birimdir. Bu sayede devletin üst düzey mevkilerine yerleştirmiş olduğu ajanlar ile ülke ekonomilerini yönlendirme özelliğine de sahip olmuştur. Sahip olduğu ajanların yanında askeri ateşe imkânlarını da kullanarak gazete, parlamento konuşmaları ve her türlü yazılı belgenin Almanya'nın eline geçmesi sağlanmıştır.

Hitler tarafından da etkin bir biçimde kullanılan bu istihbarat teşkilatı Birinci Dünya Savaşının bitmesinin ardından Almanya'nın dünya sahnesine tekrar büyük bir güç olarak çıkmasında önemli rol oynamıştır. Bu dönem içerisinde sanayi ve siyasi çevrelerin önde gelen kişilerine yönelik olarak kurdukları istihbarat ağı ile hayati nitelikteki bilgiler ele geçirilmiştir.

Hitlerin iktidara gelmesi ile birlikte deniz subayı olan Konrad Patzig teşkilatın başına getirilmiştir. Burada uzun süre kalamayan Patzig, 1935 yılında koltuğunu deniz yüzbaşısı olan Wilhelm Canaris'e bırakmıştır. Bu dönem içerisinde Abwern beş şube olarak faaliyet göstermektedir.

Bunlar;

- Gizli raporlama hizmeti
- Sabotaj
- Güvenlik
- Dış Ülkelerdeki Faaliyetler
- Merkez Koordinasyonunun Sağlanması

İkinci Dünya Savaşının başlaması ile birlikte Abwern, düşman hatları gerisine sızarak birliklerin yer ve durumları hakkında çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar sayesinde Almanlar savaş öncesinden elde ettiği bilgiler ile istediği alanı ele geçirmiş ve başarılı olmuşlardır. Bu dönem içerisinde Abwern'de çalışan ajan sayısı 10 bin olarak belirtilmiştir. Mutemet adı verilen ajanlar İkinci Dünya Savaşının son dönemlerinde can güvenlikleri için çalışmalar yapmışlardır.

2.6.5.2 GESTAPO

1933 yılında Almanya'nın başına Adolf Hitlerin gelmesinden sonra yeni bir istihbarat teşkilatının kurulması gündeme gelmiştir. GESTAPO (Geheime Staats Polizei) adında kurulan yeni istihbarat teşkilatı son derece etkili faaliyetler içerisine girmiştir. Başlangıçta Nazi partisinin Almanya'da ki yönetimini sağlamlaştırmak amacıyla iç güvenlik teşkilatı olarak kurulmuştur. Teşkilatın başarılı olması ile karşı casusluk birimi olarak görev sahası genişletilmiştir(Çimen, 2006: 49).

GESTAPO bünyesinde çalışan elemanlarının birçoğunun Ernst Roehm'un "Kahverengi Gömlekliler" adlı çetesinden geldiği belirtilmektedir. Bu kişilerin ortak özelliklerinin mafya kökenli olmalarıdır. Kullandıkları acımasız yöntemler ile teşkilatın son derece faal olduğu bilinmektedir.

GESTAPO, Hitlerin en önemli adamlarından biri olan Hermann Goering'in Prusya'da ki polis teşkilatı olan IA'nın yerine kurulmuştur. Goering,1934 yılında Heinrich Himmler'in başını oluşturduğu Gizli Polis Teşkilatı'nın başına getirilmiş ve bu sayede GESTAPO Himmler'in kontrolüne girmiştir.

10 Şubat 1936 yılında III. Reich hükümeti tarafından çıkarılan yasa ile teşkilat hiçbir yasal sınırlamaya bağlı tutulmamıştır. Teşkilat, bu sayede Hitlerin operasyonlarında nitelikli elaman yetiştirmek için kullanılan "SS" adındaki askeri birlikler gibi üstün yetkilere sahip olmuştur. GESTAPO, istediği gibi hareket etmekte istediği kişiler hakkında işlem yapabilmekteydi. Bu yetkiler ile Hitlerlere muhalif olan birçok kişi bu örgüt tarafından "Koruyucu Gözaltı" olarak tabir edilen bir şekilde haksız olarak gözaltına alınmış ve ülke genelinde büyük operasyonlar yapılmıştır. Nazi hükümetini yıkılmasını savunan veya bu yönde eleştiri yapan kişiler tutuklanmıştır. Almanya'nın işgal ettiği ülkelerde Nazi rejiminin yerleşmesi için propaganda faaliyetleri de bu teşkilat tarafından sürdürülmüştür.

1936 yılına gelindiğinde Himmler, İçişleri Bakanlığına bağlı olarak Almanya genelindeki tüm gizli polis teşkilatının başına getirilmiştir. Bu uygulama ile ülkeye sızan yabancı teşkilat çalışanlarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. GESTAPO'nun Almanya içerisinde elde ettiği bilgiler ve çevirdiği oyunlar ile birçok üst düzey Alman askeri yetkilisi ve politikacı ortadan kaldırmıştır. Gittikçe güçlenen bu teşkilat 4 Şubat 1938 yılında tüm silahlı kuvvetleri kontrol altına almıştır.

2.6.5.3 RSHA

1939 yılında Hitler, istihbarat teşkilatlarının çok dağınık hareket ettiğini saptamıştır. Almanya genelinde birçok istihbarat teşkilatı aynı bilgiler üzerine operasyon yapmaya başlamış zaman ve para kaybı yaşanmıştır. Bu sebeplerden dolayı Almanya genelinde tüm polis ve güvenlik birimleri, RSHA (Reichs sicherheit auptamp-Reich Güvenlik Bakanlığı) adında kurmuş olduğu birim ile tek bir merkez haline getirilmiştir. Reinhard Heinrch ise birimin koordinasyonu görevini üstlenmiştir. Oluşturulan teşkilat Hitlere karşı sorumlu olmakla birlikte sınırsız yetkilerle donatılmıştır.

RSHA birçok bölümden oluşmakta ve görevlerine göre ofislere ayrılmaktadır. Yahudilerin önemle üzerinde durduğu RSHA'nın bölümlerinden olan 6. Ofisinin başında Adolf Eichman bulunmaktaydı. Bu birimin görevi ise Yahudilerin toplama kamplarına ve gaz odalarına gönderilmesinin kontrolünü sağlamak olarak açıklanabilir. Adolf Eichman savaş suçlusu olarak uzun süre diğer istihbarat birimleri tarafından aranacak ve 1942 yılında öldürülecektir.

2.6.5.4 BND (Bundes Nachrichten Dienst-Alman Haber Alma Teşkilatı)

Adolf Hitlerin, 1933 yılında kurmuş olduğu Abwern'in, kurucu üyelerinden olan Reinhard Gehlen, BND'nin kurulmasında önemli bir yere sahiptir. İyi bir şekilde Rusça konuşması ve Slav dillerini bilmesi dolayısıyla Doğu bölgesine yönelik operasyonlarda kullanılmıştır. Hitler tarafından, 1936 yılında Abwern'in, doğunun yabancı birliklerinin araştırılması amacıyla kurulan biriminin başına getirilmiştir. Bu birimde ki görevi, 1939 yılında Sovyetler Birliği içerisine ajan sokarak ele geçirilecek bölgeler üzerine çalışmalar yapmak ve bölgedeki grupların, etnik azınlıkları Bolşevizm'e karşı bakış açılarını belirlemektir.

İkinci Dünya Savaşı 1939 yılında, Almanya'nın Polonya'yı işgal etmesi ile başlamış ve tüm dünyaya yayılmıştır. 1941 yılına gelindiğinde Ruslar ile Almanlar arasına gerginlikler yaşanmıştır ve Hitler, yeni hedeflerini Rusya olarak belirlemiştir. 17 üst düzey Sovyet general bu sıralarda Gehlen'in başında olduğu birim tarafından kaçırılmıştır. Gehlen ve ekibi sayesinde Alman orduları Sovyet Birliklerini büyük bir yenilgiye uğratmışlardır (Akar, 2005: 269).

Alman birlikleri Stalingrad'a kadar gelmiş ve burada büyük bir yenilgiye uğramışlardır. Mareşal Paulus tarafından komuta edilen Alman 6. ordusunun bu yenilgisi sonrasında Himmler, Gehleni suçlamıştır. Fakat Rusya'yı ele geçirme operasyonu olan "Operasyon Barbarossa" Himmlerin görevden alınmasını beraberinde getirmiştir.

İkinci Dünya Savaşının son yıllarında Alman ordularının ilerlemesi durmuş ve Batı cephesinde Normandiya çıkarması yapılmış ve doğuda Sovyet orduları Avusturya sınırına kadar gelmişlerdir. Hitler Almanya'sında savaşın kaybedileceği düşüncesi hâkim olmaya başlamıştır. Bu sırada Reinhard Gehlen ve adamları Avusturya'ya gelerek burada savaşın gidişatını beklemişlerdir. 1945 yılında ABD ordusunun Bavyera'ya girmesi ile Reinhard Gehlen ve adamları teslim olmuştur. ABD istihbaratı Gehlen'i iyi tanımaktadır. Çıkarıldıkları mahkemelerde suçsuz olduğu gerekçesi ile beraat etmiş ve ABD istihbaratı tarafından kullanılmak istenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonucunda Almanya iki ayrı devletin egemenliği altına kalmıştır. Demokratik Almanya ve Federal Almanya olarak iki ayrı yönetim oluşmuştur. Sovyetlerden çekinen İngiltere ve ABD Nazi iktidarının ortadan kalkması ile birlikte bir araya gelmiş ve dünya Sovyetlerin başını çektiği Doğu Bloğu ile ABD'nin başını çektiği Batı Bloğu olarak ikiye bölünmüştür.

1950 yılında Kore savaşının ortaya çıkması ile birlikte ABD ve Sovyetler Birliği arasında bir istihbarat savaşı ortaya çıkmıştır. Sovyetlerin ideolojilerinden çekinen ABD, istihbarat çalışmalarına başlamıştır. Sovyetler hakkındaki istihbarat çalışmalarında yeterli birikimi bulunmayan ABD, Reinhard Gehlen'in sahip olduğu bilgi ve deneyimlerden yararlanmak istemiştir.

1948 yılında ABD, komünizm tehlikesi beklemekte ve Federal Almanya'nın Başbakanı olan Konrad Adenauer'e bir teklif götürerek kendi gizli servislerini kurmalarını istemiştir. Bu teklifin arkasında Gehlen'in olduğu bilinmektedir. Gehlen'in önerisi doğrultusunda 1956 yılında BND Federal Almanya'nın dış istihbarat servisi olarak kurulmuş ve Reinhard Gehlen bu örgütün başına getirilmiştir (<http://www.bnd.bund.de/>, 27.02.2016). Bu dönem içerisinde Münih'e bağlı Pullach örgütün merkezi olarak seçilmiştir. 1956 'da 40 milyon Mark gelire sahip olan örgüt 10 bin kadar uzman ajanı da bünyesinde barındırmaktaydı.

1980 yılına kadar Rainhard Gehlen yönetimindeki BND, önemli operasyonlara imza atmıştır. Teknolojik gelişmeler yakından takip edilmiş ve çalışmalar buna göre yapılmıştır. Görev itibari ile Sovyetler birliği içerisinde istihbarat faaliyeti yürüten bu teşkilat önemli bilgileri CIA ile paylaşmıştır.

2.6.5.5 GSG9 Timi

1972 tarihinde Bavyera’da özel olarak yetiştirilen 60 kişiden oluşturulan tim 1973 yılında GSG9 (GrenSchutzGurube9) göreve hazır hale getirilmiştir. Bu tim hazır kıta görevlerinde kullanılmaktadır. İçişleri Bakanlığını tarafından terörizmle mücadele konusunda tam olarak yetkilendirilen tim, ikişer üçerli gruplar halinde eğitimden geçerek 2 ila 3 sene içerisinde 250 kişilik bir gruba dönüştürülmüştür. Almanya’ya karşı yapılabilecek bir terör saldırısını önceden haber alma ve önleme görevini yürütmektedirler.

Alman Hava Yollarına ait olan uçağın Filistin’li birkaç kişi tarafından kaçırılması ile başlayan ve uçağın Somali’ye götürülmesi ile devam eden bir kaçırma olayında bu tim ün yapmıştır. GSG9 timinin Somali’de düzenlemiş olduğu başarılı kurtarma girişimi Almanlar arasında saygın bir yer kazanmasını da sağlamıştır. Kuruldukları tarih olan 1973 yılından itibaren 1300 operasyon yapmıştır. Bu operasyonların 123’ü Almanlar tarafından gizli tutulmuştur. Saklanan bu operasyonların yurtdışında gerçekleştirilen operasyonlar oldukları belirtilmektedir.

BND’nin istihbarat çalışmaları sonucunda belirttiği yurtdışı operasyonlarında kişilerin etkisiz hale getirilmesi ve önleme çalışmalarının da etkin olarak görev almaktadır. Örgüt BND ile birlikte olarak uluslararası teröristleri ve uyuşturucu kaçakçılarının peşine düşmektedir. Orta Doğu’daki belirli ülkelerin uyuşturucu kaçakçılığının ve silahların ana merkezi olarak belirtilmesi bu ülkelerde Alman BND’sinin faaliyetlerinin önünü açmıştır.

2.6.6 İsrail – (MOSSAD)

İsrail’de Genel Güvenlik Servisi (Shin Beth) iç istihbarat, İstihbarat ve Özel Görevler Enstitüsü (Mossad) dış istihbarat, Askeri İstihbarat Servisi(AMAN)askeri istihbarat bölümleri başta olmak üzere birçok istihbarat birimi mevcuttur (www.globalsecurity.org, 02.03.2016). Bu birimlerin yanında, bilimsel anlamda yapılan istihbarat ve silah teknolojilerinin korunması amacı ile 1960 yılında Shimon Peres tarafından Savunma Bakanlığı Bilimsel İlişkiler Bürosu (LEKEM) kurulmuştur.

İsrail'in kurulduğu bölge, jeopolitik etkenler açısından değerlendirildiğinde, askeri istihbarat ve sivil istihbarat birimlerinin görev alanlarının birbirine karışması söz konusu olmaktadır. Fakat görev alanlarının kesin sınırlarla çizilmesi ile bu karışıklığın önüne geçilmiştir. Çizilen sınırlar ve teknolojik altyapı ile birimlerin etkinliği arttırılmış, İsrail istihbarat açısından önemli bir merkezi haline getirilmiştir. Teknolojik anlamda İsrail istihbarat birimleri son derece gelişmiştir. En son çıkan teknolojik araçlar bu teşkilatlar tarafından kullanılabilir. Üretilen casus uydular ve dinleme araçları yolu ile istihbarat faaliyetlerinin etkinliği arttırılmıştır.

Sinyal istihbaratı, askeri birimlerin emrine verilmiştir. Bu amaçla 8200 kişilik bir birim oluşturulmuş ve elektronik gözetleme, şifre çözme ve casus uydular sayesinde yer tespiti çalışmaları yapılmaktadır. 8200 kişilik ekibin büyük çoğunluğu İsraili'dir. Fakat ekip içinde Amerikan personellerinin de bulunduğu belirtilmektedir. İsrail, istihbarat açısından kendi birimlerinin yanında ABD'den de yoğun biçimde destek almaktadır.

2.6.6.1 MOSSAD

İsrail devletinin, 1948 yılında kurulması ile birlikte etkin ve güçlü bir istihbarat birimi oluşturulması için çalışmalar başlatılmıştır. Mossad ilk olarak Haganah'a silah ve cephane temin etmek amacı ile oluşturulmuştur. 1942 yılında Telaviv dışında Mikveh İsrail Tarım Okulunda faaliyet göstermiş, burada gizli eğitimler ve eleman yetiştirme programları ile temelleri atılmıştır. Önceleri, Haganah'ın yardımları ile Araplar hakkında istihbarat faaliyetlerine girişen bu birim, Yahudi Arazi Filistin polis teşkilatına sızması ile birlikte etkinliğini arttırmıştır. 1948 yılına gelindiğinde etkisini iyice arttıran Mossad istihbarat birimlerinin bir araya toplanarak organize edilmesi kararı ile kurulmuştur (www.mossad.gov: 03.03.2016).

1 Nisan 1951 tarihinde kurulan Mossad (Ha-Mossad Le-modi'in Ule-tafkidim Meyuhadim) İsrail içinde ve dışında tüm istihbarat faaliyetlerinden sorumludur. Merkezi Tel Aviv de bulunan teşkilatın ilk başkanı Reuven Shiloah'dır (http://www.fas.org/irp/world/israel/mossad/: 03.03.2016).

Çalışma alanı olarak bakıldığında daha çok yabancı ülkelerde faaliyet göstermektedir. Dünya üzerindeki Arap ülkeleri ve örgütleri üzerinde yoğunlaşan Mossad, dünyanın her yerinde faaliyet gösterip operasyon yapabilme özelliğine sahip bir teşkilat olarak görülmektedir.

Mossad'ın 1980 yılında, 1500 ile 2000 arasında elemana sahip olduğu belirtilmektedir. Günümüzde ise, 20.000 kişisi etkin 15.000 kişisi göreve hazır durumda bekletilen eleman olmak üzere 35.000 personelinin bulunduğu bilinmektedir. Geniş ve büyük bir yapılanma ile dünyanın her yerinde faaliyet göstermekte olan bu örgüt aşırı milliyetçi yapısı birimin başarılı olmasının altında yatan en büyük etkenlerden biridir.

Mossad elemanları, genel olarak "Katsa" adıyla anılmaktadır. Bu ajanların, yanında her Yahudi'nin istihbarat elemanlarına destek olmak gibi görevleri de vardır. Yabancı ülkede çalışan galeri sahibi bir Yahudi'nin, Mossad ajanlarının isteği ile para almadan, gizli kalmak kaydı ile araç kiralaması örnek olarak verilebilir.

Mossad kuruluşundan itibaren CIA ile yakın bir işbirliğine girmiştir. CIA, Mossad elemanlarını eğiterek birimin oluşmasında önemli görev üstlenmiştir. CIA'nin eğitimleri doğrultusunda oluşturulan örgüt, istihbarat faaliyetlerinde teknolojiye büyük önem vermektedir. Elektronik ve mikroçip operasyonlarında dünyanın etkili istihbarat birimi olarak gösterilmektedir.

Mossad düzenlenen operasyonların büyük ses getirmesini amaçlamaktadır. Bu sayede psikolojik açıdan düşmanlarını etkilemekte ve dünyanın en iyi istihbarat birimi olduğu imajını vermeye çalışmaktadır. Yapılan operasyonlar için ülke ayırt etmeyen birim, hedefler doğrultusunda istenilen ülkede operasyon yapabilmektedir. Mossad yaptığı eylemleri, medya desteği ile birleştirerek dünyada korkulan bir birim haline gelmiştir. Yapılan operasyonlar sahip olunan basın desteği sayesinde dünya kamuoyuna duyurulmaktadır. Hitler döneminde savaş suçlusunu olarak belirtilen ve binlerce Yahudi'nin öldürülmesinden sorumlu tutulan Radolf Eichmann'ın Arjantin'den getirilmesi örnek olarak gösterilebilir (Wodak ve Meyer, 2002: 295).

Ayrıca 27 Haziran 1976 yılında Fransız Hava Yollarına ait, İsrail'den havalanan uçağın Uganda'ya kaçırılması ve Uganda'da Mossad tarafından düzenlenen başarılı operasyon ile teröristlerin etkisiz hale getirilmesi, Entebbe Baskını olarak dünya da geniş yankı bulmuştur (Wodak ve Meyer, 2002: 115).

Mossad yapı olarak altı birimden oluşmaktadır. Bu birimler; Toplama Bölümü, Politik Eylemler Bölümü, Özel Operasyonlar Bölümü, LAP bölümü, Araştırma Bölümü, Teknoloji Bölümünden oluşur.

2.6.6.1.1 Toplama Bölümü:

Casusluk operasyonlarında sorumlu olan bu bölüm, yurt dışında diplomatik ve gayri resmi biçimde faaliyet göstermektedir. Dünyanın her tarafına yayılmış olan bu birim, istasyonlar aracılığı ile yabancı ülkelerde çalışmaktadır.

2.6.6.1.2 Politik Eylemler Bölümü:

Politik faaliyetler ve yabancı istihbarat birimleri arasında bilgi alışverişini yönetmekle sorumlu olan bölümdür.

2.6.6.1.3 Özel Operasyonlar Bölümü (Metsada):

Bu birim İsrail devleti için büyük öneme sahip suikast, sabotaj, gerilla ve psikolojik savaş gibi operasyonlardan sorumlu olan bölümdür.

2.6.6.1.4 LAP Bölümü:

Psikolojik savaş ve rakip gizli servislerin aldatılmasından sorumlu olarak görev yapmaktadır.

2.6.6.1.5 Araştırma Bölümü:

Dünya üzerinde toplanan istihbarat bilgilerinin, günlük durum raporları, haftalık ve aylık raporlar eliyle, istihbarat üretilmesinden sorumludur. Bu bölümün ABD, Kanada, Batı Avrupa, Latin Amerika, eski Sovyetler Birliği, Çin, Afrika Mağrip (Fas, Cezayir, Tunus), Libya, Irak, Ürdün, Suriye, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve İran'ın dâhil olduğu bir coğrafya içerisinde uzmanlaşan 15 masadan oluşmaktadır.

2.6.6.1.6 Teknoloji Bölümü:

Teknolojik alanda çıkan yeniliklerin, Mossad bünyesine kazandırılması amacıyla oluşturulmuştur. Yeni teknolojilerin elemanlar tarafından kullanılması ve eğitimlerinin verilmesinden de sorumludur. Bu birimlerin yanında, Paris gibi büyük istasyonlarda iki bölgesel kontrol bölümüne de sahiptir (Todd ve Bloch 2006: 201).

Mossad, yaptığı eylemler ile dünyada adından sıkça söz ettiren bir istihbarat teşkilatıdır. Mossad'ın dünya tarihinde birçok büyük operasyona imza attığı görülmüştür. Bu operasyonlardan en önemlisi Nazi Savaş Suçlusu olarak gösterilen Adolph Eciman'ın,

Arjantin den kaçırılmasıdır. Diğer kaçırma operasyonu ise, İsrail'in nükleer sırlarını açıklayan Mordechai Vanunu'nun yargılanmak üzere İsrail'e getirilmesidir. Bu operasyonlar, Mossad'ın dünyanın neresinde olursa olsun istediği kişiyi ele geçireceğinin kanıtı olarak değerlendirilmektedir.

Mossad ajanlarından en ünlü olanları ise; Eli Cohen ve Wolfgang Lotz 'dur. Eli Cohen, Suriye Hükümetinde üst mevkilere kadar çıkmış ve iki sene boyunca İsrail'e bilgi göndermiştir. Diğer ünlü casus, Wolfgang Lotz'un ise; Kahire'ye yerleşmiş yüksek rütbeli Mısır polisi ve görevlileri ile kurduğu yakınlık ile füze üsleri ve roket programlarının yerlerini ele geçirmiştir (Akar 2005: 293).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTİHBARAT ÖRGÜTLERİ VE DIŞ POLİTİKA

3.1 DIŞ POLİTİKAYI ETKİLEYEN İÇ VE DIŞ ETKENLER

Bu bölüm iç ve dış etkenler olmak üzere ikiye ayrılır.

3.1.1 İç Etkenler

Bir ülkenin dış politikasını belirleyen iç etkenler esas olarak coğrafya, ekonomi, nüfus ve kültürdür.

Coğrafya özellikleri geçmişten günümüze ülke açısından önemli bir kapasite ve iç etken olarak dikkate alınmaktadır. Ülkenin sahip olduğu toprakların büyüklüğü, dünya üzerindeki konumu, ülkenin büyük dağlarla çevrili olması, ormanlarla kaplı olması veya ada ülkesi olması ülke açısından büyük bir avantaj oluşturabilir.

Coğrafi durumun ülkenin dış politikasında oynadığı rolü belirtmesi açısından Türk dış politikasından örnek vermek gerekirse Türkiye, coğrafi konumu nedeniyle her dönemde olduğu gibi II. Dünya Savaşı sonrasında da Soğuk Savaş'ın en şiddetli yaşandığı bölgelerden biri haline gelmiştir. Bu konumuyla NATO'ya girmek zorunda kalmış ve Batı Bloğu içinde yer almıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin coğrafik konumu gereği stratejik önemi azalmamış; Avrupa, Orta Asya ve Orta Doğu kavşağında bulunması dolayısıyla daha da artmıştır. Türkiye bulunduğu yerde değil de dünyanın bir başka yerinde bulunmuş olsaydı hem izleyeceği dış politika hem de dış politikadaki öncelikleri farklı olabilirdi (<http://www.tarihsinifi.com>)

Dış politikayı etkileyen bir başka iç etken ise nüfustur. Her ne kadar ulusal güç ile nüfus arasında doğrudan bir ilişki olduğu söylenmese de nüfus, bir anlamda güçlü devlet olabilmenin bir gerekliliği ve tamamlayıcı bir unsur olarak kabul edilebilir. Günümüzde devletlerin ekonomik ve endüstriyel kapasitelerini artırabilmeleri ve büyük ordular oluşturabilmeleri yeterli büyüklükte bir nüfusa sahip olmayı gerektirmektedir. Bu çerçevede nüfus büyüklüğünün ulusal gücü belirleyen bir faktör olması, ülkeler arasında nüfus büyüklükleri bakımından bir rekabeti söz konusu kılmaktadır. Bunun yanında endüstriyel kapasite ve ham madde kaynakları bakımından güçsüz devletler için fazla nüfusun olumsuz taraflarının oldukça fazla olduğu unutulmamalıdır. Günümüzde

devletlerin nüfus büyüklüklerinden çok nüfusun kalitesi ile ilgilenilmektedir. Ülkelerin kalkınmasında, yeni teknolojilerin üretilmesinde ve mevcut teknolojilerin kullanılabilmesinde eğitimli bir nüfusa sahip olmak büyük önem taşımaktadır (<http://www.tarihsinifi.com>).

Bir devletin dış politikasını belirleyen temel iç etkenlerden biri de kültürdür. Kültür, bir ulusu diğer uluslardan ayıran, onu karakterize eden tüm özelliklerdir. Ulusal gücün hesap edilmesinde kültürel özelliklerin dikkate alınması gerektiği genel kabul gören bir anlayıştır. Kültürel özellik aynı zamanda ulusal karakter olarak da bilinir. Ulusal kültürün dış politikayı etkileyen, hatta belirleyen çok temel bir unsur olduğu özellikle Soğuk Savaş sonrası yapılan çalışmalarda daha belirgin şekilde dikkati çekmektedir (<http://www.tarihsinifi.com>).

Bir devletin dış politikadaki karar alışı sürecinde karar alanlar iç çevreden etkilenmektedirler. Ülkenin güncel durumdaki sosyo-politik ve mali yapıları dış politikadaki karar alma mercilerini etkilemektedir. Örnek verecek olursak, bir devlet, dış politikada bir karar verirken, bu kararı destekleyecek mali güce de sahip olmak zorundadır. Ekonomik sınırları ölçüsünde bir politika izlenmelidir. Bununla birlikte ülkenin jeostratejik konumu ve bulunduğu coğrafya da dış politikada alınan kararlar konusunda oldukça önemlidir. Örneğin Ruslar'ın yüzyıllardır süregelen "sıcak denizlere inme" politikası bunun bir tezahürüdür. Bu bağlamda Rusya, tarihin her döneminde Türk boğazlarını her fırsatta ele geçirmeye yönelik politikalar uygulamıştır. Buna müteakip I. Dünya Savaşı'nın başlama sebeplerinden birinin de yine bu politika olduğu pek çok araştırmacı tarafından ortaya konulmaktadır.

İç etkenlerle ilgili başka bir sınıflandırma da şu şekilde yapılmıştır (Mintz ve DeRouen, 2010: 130).

Ekonomik şartlar, Ekonomik çıkarlar, Kamuoyu, Seçim süreleri, İki seviyeli oyun (Uluslararası ve ulusal ortamı aynı anda de göz önüne alınması)

3.1.2 Dış Etkenler

Dış politikada uygulamaya konulan kararlar stratejik bağlamda yapılandırılmaktadır. Bundan ötürü müttefik ve karşıt görüşlü ülkelerin politikaları ve olay karşısında sergiledikleri tutumlar birbirleri ile bağımlı şekilde dış politikada alınan

kararları etkilemektedir. Örneklendirecek olursak, 2008 yılında Rusya'nın Gürcistan'daki eylemlerine bir cevap olarak ABD farklı bir Gürcistan politikası izlemeye başlamıştır. Bununla birlikte ABD'nin Avrupa'daki NATO'ya bağlı çeşitli askeri varlığı ve Patriot füze sistemleri Rusya ve Avrupalı liderlerin kararlarını etkilemektedir (Mintz ve DeRouen, 2010: 122).

Bir ülkenin dış politikada aldığı ve uyguladığı kararlar, yukarıda görüldüğü gibi diğer ülkelerin buna bir dönüt vermesine farklı politikalar oluşturmalarına sebebiyet vermektedir. Bu bağlamda ülkelerin dış politika kararları önemli ve stratejik düzeyde olup sadece devletin kendi çıkarları ve geleceğini değil, aynı zamanda diğer devletlerin de planlarını ve geleceklerini değiştirmektedirler. Devletler arasındaki hamle ve davranışların birbirleriyle etkileşimleri satranca benzemektedir. Bir oyuncu hamle yaptığında diğeri de bir hamle yapmak durumundadır.

Bir ülkenin dış politika kararlarını etkileyen dış etkenleri şu şekilde sınıflandırabiliriz: Caydırıcılık, Silah yarışı, Stratejik şaşkırtma, Müttefik oluşumu, Düşmanın rejim tipi (Mintz ve DeRouen, 2010: 122).

Karar alıcıları etkileyen dış çevre unsurları; ülkenin uluslararası alandaki jeopolitik ve jeoekonomik yeri, uluslararası siyasetin içindeki askeri güç ve ekonomik kalkınmışlık olarak sayılmaktadır (Mintz ve DeRouen, 2010: 80).

Anarşik bir uluslararası sistemde devletler hayatını sürdürebilmek için hiçbir rasyonel ülkenin işgal edemeyeceği bir noktaya kadar savunmalarını kurmaktadır. Buna genel caydırıcılık denmektedir. Başka bir caydırıcılık şekli de; başka bir devlet tarafından korunan bir ülkeye, koruyan ülkenin onu her durumda koruyacağına dair bir söz vermesi halinde, saldırgan bir ülkenin korunan ülkeye saldırmasının muhtemel olmamasıdır (Mintz ve DeRouen, 2010: 123).

Mintz ve DeRouen (2010:123)'e göre silah yarışı da dış politikayı etkileyebilmektedir. Eğer iki ülke silah yarışına girdiyse, bu iki ülkenin şiddete başvurmaları daha olasıdır. Askeri silahlanmanın amacı, potansiyel saldırgan ülkenin saldırı riskini göze alamayacakları bir seviyeye kadar saldırı bekleyen ülkenin silahlanmasıdır. Diğer bir ifadeyle ülkeler savaşı önlemek için silahlanmaktadır. Ancak başka bir görüşe göre ise de ülkeler savaşı önlemek için yaptıkları silahlanma savaş riskini artırmaktadır (Mintz ve DeRouen, 2010: 123).

Devletlerin dış politikalarını belirleyen dış etkenlerden biri de ulusal ve dünya kamuoyudur. Kamuoyu, her ne kadar herhangi bir konuda oluşmuş kanaat anlamına gelse de günlük kullanımda kamuoyunun düşüncesi şeklinde kullanılmaktadır ve bu da daha ziyade halkın görüşü olarak anlaşılmaktadır. Hem bir ülkede hem de dünyada kamuoyu dediğimiz görüşler, dünyada yaşayan veya ülkede yaşayan bütün insanların ortak kanaatlerini ve düşüncelerini yansıtmaz.

Özetlemek gerekirse dış politikanın belirlenmesinde karar alıcılar, kendi vatandaşlarının ve dünya kamuoyunun fikirlerinden etkilenmektedirler.

Uluslararası hukuk, devletlerin dış politikalarının hukuksal çerçevesini ve sınırlarını tayin etmektedir. Devletlerin diğer ülkelerle ilişkilerini ve bölgesel sorunlara yönelik tavrını belirlerken ve uluslararası taahhütlerinden kaynaklanan sorumluluklarını yerine getirirken uluslararası hukukun tayin ettiği sınırlar içinde hareket etmesi beklenir. Devletler, savaş ve barış gibi konularda belli kurallara göre hareket etmek durumundadırlar. Uluslararası hukuk, uluslararası toplumun meşru üyesi olan devletlerin uyması gereken kuralları tanımlamıştır. Dolayısıyla devletlerin dış politikaya ilişkin kararlar alırken uluslararası hukuk kurallarını dikkate almaları gerekmektedir (<http://www.tarihsinifi.com>)

İç hukuktan farklı olarak; uluslararası alanda hukuk kurallarına uyulmasını sağlayacak, iç hukukta devletin yaptığı işi yapacak meşru bir otorite olmadığından uluslararası hukuk kuralları yerine gücün daha etkili olduğu doğrultusunda genel bir kanaat oluşmuştur. Uluslararası alanda bu boşluğu doldurmak için BM ve NATO gibi uluslararası örgütler oluşturulmuşsa da bunların tüm konularda eşit şekilde davranmadıkları görülmektedir. Bu tür örgütlerde bazı ülkelerin diğerlerine göre daha imtiyazlı bir konuma sahip olmaları doğal olarak bunlara yakın olan ülkeleri de daha ayrıcalıklı hale getirmektedir (<http://www.tarihsinifi.com>).

Yukarıda bahsedilen durumlar uluslararası hukukun daha çok güçsüz ve zayıf ülkeler için geçerli olduğu yönünde hâkim olan anlayışı güçlendirmektedir. Ancak bazı ülkelerin uluslararası hukuktan kaynaklanan sorumluluklarını ihlal etmesi ya da bazen ihlal etmesi tüm ülkelerin uluslararası hukuka uymadığı sonucunun çıkarılmasına yol açmaz. Sonuçta uluslararası sistemde az çok bir düzenin varlığından söz etmek mümkündür. Çatışmalar fazla olsa bile bu durum tüm ülkelerin birbiriyle sürekli bir savaş hali

yaşadıkları ve mutlak bir kuralsızlık durumunun söz konusu olduğu anlamına gelmez. Bu nedenle en nihai aşamada uluslararası hukuk, bazı istisnalar söz konusu olsa bile devletlerin dış politikalarının çerçevesini tayin eden ve onları belli ölçüde sınırlayan kurallara işaret etmektedir (<http://www.tarihsinifi.com>).

Yukarıdakilerin ışığında, araştırmamızın aşağıdaki bölümünde istihbarat örgütlerinin dış politika ile ilgili etkenler bağlamında önemini ortaya koymaya ve yerini belirlemeye çalışacağız. Bu bağlamda ele alınacak olaylar istihbari faaliyetlerin dış politikada karar almayı ve uygulamayı etkileyen çeşitli etkenler içinde nasıl bir rol oynadığını anlamamıza ortam sağlayacaktır.

3.2 İSTİHBARAT ÖRGÜTLERİNİN DIŞ POLİTİKADA KARAR ALMASI

Dış politikanın belirlenmesinde önemli etkenlerden biri olan stratejik kararların oluşumunun alt unsurlarından, olay ile ilgili bilgi azlığı ve belirsizliğin minimize edilmesi istihbaratın asli görevlerindedir. İstihbarat örgütleri, çeşitli haber alma yöntemleri ile kaynaklardan elde ettikleri bilgileri dış politikadaki karar mercilerine rapor ederek, bu söz konusu belirsizliği gidermeye ve aslolan unsurlara ışık tutmaya çalışırlar. Bu bağlamda istihbarat örgütleri dış politikanın oluşumu ve uygulanmasına “stratejik istihbarat”lar ortaya koyarak ve üreterek önemli fayda sağlamaktadırlar.

3.3 İSTİHBARAT ÖRGÜTLERİNİN DIŞ POLİTİKAYA ETKİSİ ÜZERİNE ÖRNEK

Bu bölümde Amerikan istihbarat servisinin çalışma şeklini örneklerle inceleyeceğiz.

3.3.1 Örnek Olay I: ABD – CIA İstihbarat Örgütünün Dış Politikaya Etkisi

3.3.1.1 İstihbarat ve Büyük Orta Doğu Projesi

ABD, dünya tarihinde önemli bir geçmişe sahip olmasa da yakın tarihimizde karar alma süreçlerinin merkezi konumunda bulunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı ile değişen dengeler, ABD’yi büyük bir güç haline getirmiştir. Sovyet Rusya ile yaşanan ve Soğuk Savaş olarak nitelendirilen ABD-Rusya anlaşmazlığından, Sovyet Rusya’nın dağıldığına açıklayarak ayrılmasından sonra, dünya yeni bir düzene doğru gitmiştir. ABD, tek kutup olarak kaldığı yeni düzeninde, dünya hâkimiyetini hedeflemektedir. Bu açılardan birçok önemli hamle yapan ABD, Soğuk Savaş sonrası Avrupa ve Asya kıtalarının birliği

anlamına gelen Avrasya'yı ve Orta Doğu'yu temel alan politikalar uygulamaktadır (Özdağ 2008: 325). Bu politikalar sayesinde Avrupa Birliği, Çin, Rusya, Hindistan gibi dünya sahnesinde ön plana çıkabilecek konumda bulunan güçlerin, Avrasya ve Orta Doğu potansiyeli ile birleşerek ABD hâkimiyetine son verebileceği düşüncesi ortadan kaldırılmak istenmektedir.

Bu amaçla da ABD, bölgede önemli bir askeri güç barındırmak için faaliyetlerde bulunmuştur. Orta Asya ve Pakistan'da önemli üsleri bulunan ABD'nin, Afganistan'a da müdahale ederek bir üs oluşturması, bölgede askeri anlamda atılan adımlardan biridir.

ABD, kuzeyde Rusya Federasyonu, güneyde Hindistan ve Pakistan doğuda Çin ve batıda İran ile güç mücadelesi içerisinde. ABD'nin güç mücadelesine girdiği bu ülkelerin sahip olduğu ekonomik potansiyel, nükleer silahlar ve kıtalararası füze sistemleri bu ülkelerin ortak özellikleri olarak gösterilebilmektedir(Yılmaz 2006: 127). ABD politikaları açıdan değerlendirildiğinde, yarıştığı ülkeleri kontrol altında tutması için dünya enerji kaynaklarının ele geçirilmesi gerekmekte, bu ise Orta Doğu'yu önemli kılmaktadır.

ABD'nin Orta Doğu denilen bölgeye ilgisinin artmasının başında; yeraltı kaynaklarına sahip olma arzusu gelmektedir. Büyük Orta Doğu Projesinin, Avrupa'nın bu kaynakları ele geçirmemesi ve petrol kullanımını sürdürerek ABD'nin isteklerini yapması için oluşturulduğu düşünülmektedir. Dünyada bilinen petrol rezervlerinin 1 trilyon varilden fazla olduğu bilinmektedir. Teknolojik anlamda yapılan yenilikler ve değişimler neticesinde de 610 milyar varil petrole daha ulaşılacağı öngörülmektedir. Dünyada sahip olunan petrol ile tüketimler dikkate alınacak olunursa; tüketimin her geçen gün artması, buna paralel olarak ABD'nin 11 yıl sonra iç kaynakları bitecek olması, ABD'nin diğer ülkelerin petrolü kullanımını kısmasını beraberinde getirecektir. Bu amaçla ABD'nin tüketimini güvence altına almak için bölgede çeşitli politikalar üretme yoluna gittiği görülmektedir. Fakat ABD'nin sadece kendi tüketimi için petrolü ele geçirmediği, aynı zamanda dünya hâkimiyeti için enerjilerin kontrol altında tutulmasının gerekliliğine inandığı için bu yolu seçtiği söylenebilir(Kaynak, 2007: 93).

Bu sebepten dolayı da dünya petrol rezervlerinin %65'ini elinde bulunduran Orta Doğu'ya yönelik hâkimiyet kurmak yolunda adımlar atılmaktadır.

Dünya petrol rezervlerinin %65'ini elinde bulunduran bu ülkeler, son 20 yıldaki değişimler sonucunda bile dünya petrol ihtiyacının %35'ini karşılayabilmektedir. Zaman

içerisinde Hazar petrol ve doğalgazının öneminin artması bu bölgenin enerji açısından önemini daha da arttıracaktır. Asya'da ve Doğu Avrupa'da enerji ihtiyacının artmasına paralel olarak bölge, elde tutulması açısından zor bir alan olacaktır.

ABD'li uzmanların yapmış oldukları araştırmalar neticesinde küresel anlamda petrol ihtiyacının 2030 yılına kadar her yıl % 1.6 oranında artarak, günde 75 milyon varilden 120 milyon varile çıkacağı ve ABD'nin ithal edeceği petrolün bu yıla kadar 150 milyar dolar olacağı belirtilmiştir. Çin, kendine yetebilir bir seviyede petrol çıkarırken sanayinin armasına paralel olarak kendi ihtiyacını karşılayamayarak enerji ithal etme yoluna gitmektedir. Çin'in Orta Doğu bölgeleriyle ilgilenmeye başlamasının altında yatan sebeplerin başında artan petrol ihtiyacı olduğu düşünülebilir. ABD, büyüyen Çin ekonomisinden çekinmekte ve Orta Doğu hâkimiyet altına alınarak Çin'in yavaşlaması sağlanmak istenmektedir. Bu ABD'nin dünya çıkarları açısından izlenmesi gereken bir politikadır.

Rusya ve İran'ın sahip olduğu ve petrolden daha ucuza kullanılan doğalgaz denilen bu yeni enerji sayesinde AB'nin, ABD'nin etkisinden giderek uzaklaştığı görülmektedir. Rusya kurmuş olduğu ilişkiler ile Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınan doğalgaz sayesinde, Avrupa'nın büyük bir enerji kaynağına kavuşacağı, ABD'nin etkisinden giderek uzaklaşabileceği, Rusya'nın ise, satmış olduğu doğalgaz ile ekonomik anlamda ABD'ye rakip olabileceği söylenmektedir. Yeni enerji kaynaklarına geçiş aşamasında ABD'nin eski enerji kaynaklarını ele geçirme sebebi, petrol gibi bir enerji kaynağının fiyatının belirli bir seviyede tutabilme imkânına sahip olabilmesinden ileri gelmektedir.

21. yüzyılda, petrol ve yeni enerji kaynaklarından olan doğalgaz, dünya sanayisinin temel taşlarını oluşturacaktır. Bu açıdan ABD'nin dünya hâkimiyeti politikalarının ana hedefinin enerji denetiminin sağlanması olduğu açıktır.

Atılan adımların bölge üzerinde yoğunlaşmasının bir başka sebebi, Büyük Orta Doğu olarak adlandırılan bölgenin artan nüfusu, ekonomik başarısızlıkları, küresel bir olgu haline gelen terör potansiyeli ve sahip olduğu yeraltı zenginlikleri dolayısıyla, bölgenin ABD için bir risk, aynı zamanda bir fırsat olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. ABD'nin bölgede demokratikleşme süreçleri, istikrarlı yönetimler, serbest piyasa ekonomisine geçiş gibi istediği birtakım olgular neticesinde Büyük Ortadoğu Projesi hazırlanmıştır.

ABD, Büyük Orta Doğu Projesi ile yeniden sınırları çizilen Orta Doğu bölgesinde kendisine rakip olarak ortaya çıkabilecek Anti Amerikancı bir birlikteliğe son vermek istemektedir. Demokratikleşme ile birlikte serbest piyasaya geçişi sağlayarak bölgeyi etkisi altına almaya çalışmaktadır (Özdağ, 2007: 327).

ABD'nin Soğuk Savaşın bitmesinin ardından dünyaya yeni kavramlar kazandırdıkları görülmüştür. Bu kavramlardan en önemli olanı; belki de George Bush'un 1990 yılında basın toplantısında söylemiş olduğu Yeni Dünya Düzeni kavramıdır. Bu kavram neticesinde; dünyanın değişik bir denge yapısına bürüneceği ve Soğuk Savaş nedeniyle önemsiz olmayan birtakım mikro problemlerin, artık sahneye çıkarıldığı görülmektedir.

Değişen dengeler ve yeni getirilecek yapılar arasında en önemlisi; Büyük Orta Doğu Projesi olarak adlandırdığımız ama asıl adının genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika olduğu Orta Doğu'yu yönetme stratejisidir.

Bu strateji ile ABD, batıda Fas, Moritanya, doğuda Orta Asya ve Moğolistan, kuzeyde Kafkasya ve Türkiye güneyde ise Arap dünyasını da içine alan ve Somali ye kadar uzanan hukuki, bilgi/eğitim, ekonomi, sosyal ve güvenlik alanlarında değişimi hedeflenmiştir. Hedef alınan bölgenin büyük oranda Müslüman kesimden oluşması dolayısıyla da, İslam dinini benimseyen ülkelere yönelik bir strateji uygulanacağı görülmektedir. Bu proje, ABD'nin üst düzey yöneticilerinden olan ve yeni muhafazakârlar olarak adlandırılan kesimden olduğu söylenen, Dick Cheney, Paul Wolfowitz, Richard Perle ve William Kristol'un 1997'de oluşturduğu Yeni American Yüzyılı Projesinin (PNAC) bir ürünüdür.

Yeni Muhafazakar kesim tarafından hazırlanan NNSS 02 olarak kodlanan ve Orta Doğu'da ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi: Bir 11 Eylül Sonrası Analizi adlı belge ile Büyük Orta Doğu Projesi'ne yönelik adımlar atılmıştır.

Projenin kapsama alanına bakacak olursak; tam olarak resmi bir belgeye ulaşılmasa da çalışma alanının genel olarak İslam coğrafyası olduğu görülmektedir. İslam coğrafyası olarak adlandırılan bölge, stratejik açıdan son derece üstün bir yere sahiptir. Bünyesinde barındırdığı yeraltı ve yerüstü zenginlikleri ile dünya dengelerini değiştirme potansiyeline sahiptir.

Büyük Orta Doğu Projesi'nin kapsamına Rusya Federasyonuna bağlı olan federe devletler, özerk bölgeler, Kafkasya ve Orta Asya ülkeleri alınmamıştır. Endonezya, Malezya, Bangladeş gibi Uzak Doğu ülkelerinin; Gana, Gambiya, gibi Afrika ülkelerinin ve Arnavutluk, Bosna-Hersek gibi Kafkaslarda önemli bir değere sahip ülkelerine de bu proje kapsamında değerlendirilmediği görülmüştür (Güney, 2008). Bunun sebebi ise Rusya Federasyonu ile bir sürtüşmeye girmemek ve ilerde bu devletlerin desteğini alabilmek olarak yorumlanmaktadır. Avrasya Stratejisi ile bu ülkelerin etki altına alındığı ve ilerde Büyük Orta Doğu Projesine destek verebilecekleri düşüncesidir.

Büyük Ortadoğu Projesi'nde asıl olarak 23 ülke üzerinde durmakta ve stratejiler bu ülkeler üzerinde yoğunlaştırılmaktadır. Bu ülkeler, kritik noktalarda ve her an bir tehlike unsuru olarak algılanmaktadır. Bu ülkelerin ise Moritanya, Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır, Sudan, Lübnan, Filistin, Ürdün, Suriye, Türkiye, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, Yemen, İran, Pakistan ve Afganistan olduğu bilinmektedir. Bu ülkelerin ortak özelliklerine bakılacak olunur ise, ABD'nin stratejik öneme sahip olan, enerji kaynaklarının denetim altına alınması için kontrol altında tutmayı istediği ülkeler olduğu görülebilir. Aynı zamanda ABD, İslam dinini benimseyen bu ülkeleri terörün çıkış noktası olarak görmekte ve denetim altına alınmasının gerekliliğine inanmaktadır.

ABD'nin dünya hâkimiyeti politikası için ekonomik güç olması son derece önemlidir. Orta Doğu sahip olduğu enerji kaynakları dolayısıyla da gerek ekonomik, gerekse güvenlik anlamında önemli bir konumdadır. ABD'nin bu sebeplerden dolayı bölgede bir düzen inşa etme yoluna gitmek istediği açıktır. Fakat bu bölgede sorunların çözümü ve düzen oturtulması son derece zor bir olaydır. Çünkü bölge büyük bir geçmişe sahip olması ve yönetimlerinin uzun bir dönemi kapsamaları onları değiştirecek olan bir dış güce karşı gelmesini de beraberinde getirmektedir.

ABD'nin Irak'a müdahale etmesi ve sonrasında burada bir direnişle karşılaşması, bölge yapısını değiştirmeye çalışan dış güce yönelik halkın tepkisine güzel bir örnektir. Orta Doğu'da bulunan ülkelere demokrasi ve insan hakları gibi evrensel değerlerin getirilmesi söylemleri dış güç tepkisini azaltmak için kullanmıştır (Güney, 2008).

Orta Doğu'nun enerji kaynaklarının çıkarılması, taşınması ve güvenliklerinin sağlanması gibi nedenler dolayısıyla bölgede belirli bir istikrar ve düzen sağlanması

gerekliliği doğmuştur. Bölgede yaşayan farklı ulusların, kültürlerin bir araya gelmesi ve ortak bir zeminde birleştirilmesi gerekmektedir. Bu yapılamazsa istikrarsız ve savaşların yaşandığı bir yerde enerji kaynaklarının güvenliğinden söz etmemiz mümkün olmayacaktır.

ABD'nin küresel anlamda enerji kaynaklarının denetim altına alınması gelecek açısından ABD'nin dünya hâkimiyetini kazanmak yolunda atıldığı adımlar olarak değerlendirilebilir. ABD'nin bu projesi egemen güç üstünlüğünü esas alan bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu egemenlik stratejileri çerçevesinde ABD'yi bu politikalara iten bazı tehditlerden söz edilmektedir. Bu tehditler; Çağdaş anlamda bireyin yönelişlerinin saptırılması (İslami Yöneliş), Dünyadaki gelir dengesizliğinin artmasından dolayı baş gösteren bir fakir isyanı, Kapitalizm düzeninin temelinde olan ve ABD'nin ayakta kalmasını sağlayan her daim bir genişleme hissi, Küresel ısınmanın yol açtığı ısı ve iklim değişimleri yüzünden su kaynaklarının giderek yok olması ve bu kaynakların güvenliğini garanti altına almak, Stratejik olan yeraltı ve yerüstü kaynaklarının kullanımının sağlanması açısından çıkarılması ve aktarımında güvenli bir zemin oluşturulması olarak gösterilmektedir.

Bu tehditlerin ABD'ye gelecekte rakip olabilecek bir gücün ortadan kaldırılması potansiyeli olan bölgelerin kontrol altında tutulması olarak ortak bir zeminde birleştirilmesi doğru olabilir. Bu açılardan değerlendirildiğinde ise, ABD gelecek çıkarları için bölgede birtakım tedbirler almaya ihtiyaç duymaktadır. Bu tedbirler ise; İsrail devletinin devam etmesi ve varlığını güçlü bir şekilde sürdürmesi, Petrol girişlerinin giderek arttırılması, Bölgede düşman bir gücün ortaya çıkmasının önlenmesi, Kitle imha silahlarının önüne geçilerek, yapılması ve kullanılmasının önlenmesi; Siyasi ve ekonomik anlamda reformlar yapılması ve Küresel anlamda büyüyen terörizmi kontrol altında tutmak olarak sıralanabilmektedir.

Büyük Ortadoğu Projesi görüldüğü üzere geniş ve uzun döneme yayılan bir politikanın alt unsuru olarak karşımıza çıkan bir stratejidir. Bu projenin hazırlanış gerekçelerini açıklayabilmemiz açısından tarihi geçmişine bakmak yararlı olabilir. Bu projenin hazırlanmasında, 11 Eylül tarihinde İkiz Kulelere çarpan uçakların yarattığı korku ve küresel terörizmin etkisi olduğu görülmektedir. Terörizmin nedenleri ise, kapitalizm sonucunda dünyada ortaya çıkan gelir dağılımı dengesizliği ve ezilmiş bir konumda bulunan insanların artık bu düzene olan nefretleri olarak değerlendirilmektedir.

Küresel anlamda ezilmiş ve başkaldıran halkların başında, İslam'ın bulunduğu ve 11 Eylül saldırıları ile de bu coğrafyanın hedef olarak gösterildiği belirtilmiştir. Fakat İslam dininin bölgede etkin güç olarak yayılması ve bu denli ön planda olmasının başında ABD'nin politikalarının etkisinin olduğu açıktır. 1970'li yıllarda Başkan Carter döneminde ABD'nin uygulamış olduğu Yeşil Kuşak Projesinin, bu coğrafyadaki halkın saldırgan tutumlar içerisine girmesine neden olduğu bilinen bir gerçektir. Sovyetler Birliği ile yaşanan Soğuk Savaş döneminde, Sovyetlerin madde tabanlı anlayışına karşı bölgede birleştirici unsur olarak İslam anlayışı desteklenmiştir.

ABD başkanı Truman tarafından yürürlüğe konan "Çevreleme Stratejisi" ile bölgede İslam kimliği desteklenmiştir. Sovyetlerin Afganistan'a müdahale etmesinden sonra bu strateji uygulanmaya konulmuştur(Handel, 2004: 125).

Sovyetlere karşı, Afgan kabileleri bir araya getirilmek istenmiş ve ortak yol olarak İslam kimliği ön plana çıkarılmıştır. Bölgeye silah yardımlarının yanı sıra büyük oranda Kuran-ı Kerim ve ilahiler dağıtılmıştır. Pakistan'da kamplara sığınmış olan Afganlara askeri eğitimin yanı sıra, dini eğitimde verilerek bir bütünleşme sağlandığı ve direniş hareketi başlatıldığı görülmektedir.

İslam'ı kendilerine temel alan ABD yaklaşımlarının neticesinde, Orta Asya'da bulunan halkın da direniş hareketlerini desteklediği gözlenmiştir. Bu gün varlığını devam ettiren birçok terör örgütünün, o dönemin politikaları temelinde ortaya çıktığı belirtilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde İran, Irak'tan sonra savaşın kendisine geleceğini düşünmekte ve bölgedeki hareketleri desteklemektedir (Handel, 2004: 126).

Büyük Orta Doğu Projesi'nin çıkış noktası olarak gösterilen 11 Eylül olayının küresel terörün büyük bir boyuta ulaştığının göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Bu saldırılar küresel terör ile mücadele etmek amacıyla kullanılan metot ve yöntemlerin yetersizliğini de gözler önüne sermesi bakımından önem arz etmektedir. Küresel terör ile baş etmek amacıyla, sadece teröristlerin yakalanması yolu değil, onların yetiştirildiği yer ve koşulların ortadan kaldırılmasının doğru olacaktır. Getirilen yeni metot ile Büyük Orta Doğu Planı'nın temel dinamiklerinden biri oluşturulmuştur. Terör tehdidinin oluşturulduğu bölgeler ise, ABD tarafından Moritanya'dan Endonezya'ya kadar uzanan 50'yi aşkın ülkeyi bünyesine alan İslam coğrafyası olarak belirlenmiştir. CIA tarafından RAND Cooperation adlı bir düşünce kuruluşuna 88 sayıdan oluşan bir rapor hazırlatarak ABD

başkanı Bush'a sunulmuştur. İslam coğrafyasının denetim altına alınmasını ve medeniyetler çalışmasını kapsayan bu raporda, dünya Müslümanları 4 gruba ayrılmıştır.

Bunlar ise; Kökten dinciler, Gelenekçiler, Modernler (İlimli İslam), Laikler olarak sınıflandırıldıkları açıklanmaktadır.

İnsan hakları, demokrasi, özgürlükler, kadın hakları, ceza hukuku, eğitim, dini reformlar konusunda bu grupların ayrıma tabi tutuldukları vurgulanmaktadır. Kökten dinci olarak belirtilen kesiminin, şiddetten kaçınmayan, yayılması ve saldırgan bir tutum sergileyen demokratik değerleri benimsemeyen ve reddeden grup olduğu dile getirilmiştir.

Gelenekçiler ise, İslam'ın dini öğretilere sadakatle bağlı olmakla birlikte şiddet yanlısı olarak nitelendirilmektedir. İlimli bir bakış açısına sahip olsalar da Batı tarzı bir yönetime sıcak bakmadıkları belirtilmiştir.

Modernistler olarak belirtilen grupların ise, İslam dininin zaman içerisinde bir takım değişikliklere uğramasının doğallığına inanan ve bireysel vicdan, eşitlik ve özgürlük yanlısı bir tavır sergiledikleri vurgulanmıştır. Ayrıca İslam dininin küreselleşmesinin, doğru bir yöneliş olduğu da bu kesim tarafından inanılmaktadır.

Son olarak Laikler olarak adlandırılan kesim ise, din ve devlet işlerinin ayrıldığı ve politika olarak Batı'ya en yakın kesim olduğu belirtilmiştir. Olumlu özellikler taşımasına rağmen yarı demokratik bir otorite olduğundan dolayı ortaya çıktığı düşünülen sağcı ve solcu akımın, ABD'nin uygulamak istediği politikalara ters düştüğü ve bu kesimin ABD'yi sevmediği vurgulanmıştır. Bu raporda ABD'nin İslam'ı kontrol altına alma yöntemleri üzerinde durmaktadır.

Büyük Orta Doğu Projesi'nin genel amacı, enerji kaynaklarının egemenlik altına alınması gösterilebilir. ABD'nin dünya hâkimiyeti stratejisinin bir parçası olan bu proje, Avrasya'nın öneminin artması ile Avrupa'nın ABD'den bağımsız hareket etmesi ve bölgede oluşacak bir başka gücün ortaya çıkmasının mümkün olabileceği görüldüğü için hazırlanmıştır. ABD bölgedeki enerji kaynaklarının denetimi, çıkarılması ve taşınması için istikrarı bir bölgeye getirmek istemektedir. Bölgede terör merkezleri olduğu ve istikrarın önündeki engel olarak gösterilmeleri, projenin uygulanabilirliğine engel olduğu düşüncesi doğru bir yaklaşım olabilir. Fakat bu terörü ortaya çıkaranın ABD olduğu düşünüldüğünde, bu örgütlerin yapısının bilinmesi ve istenilen anda yok edilebileceği göz ardı

edilmemelidir.11 Eylül saldırıları ise bu açıdan ABD'nin bölge üzerindeki stratejilerini geliştirilmesine zemin hazırlamıştır.

3.3.1.2 CIA ve Irak Savaşı

Tarihe “11 Eylül Saldırıları” olarak geçen ve teröristlerce toplam dört sivil uçağın kaçırılması neticesinde uçaklardan ikisinin New York'taki İkiz Kulelere, birinin de Washington'daki Pentagon'a intihar saldırısı düzenlemesi (diğer dördüncü uçak ise Pensilvanya'da boş bir araziye düşmüştür.) tüm dünyada şok etkisi yapmıştır. ABD, saldırıyı üstlenen El-Kaide terör örgütünün bulunduğu Afganistan'a askeri harekât düzenlemiş, iki yıl sonra da 2003 yılında Irak'a askeri harekât düzenleyerek bu ülkeyi işgal etmiştir. 2004 yılına gelindiğinde ABD'nin Irak'a saldırmasına gerekçe gösterdiği, “Irak'ta kitlesel imha silahı (KİS) bulunduğu” savı, işgal sonrası oluşturulan Irak Çalışma Grubu (ISG-Iraq Survey Group) tarafından araştırılmıştır(Duelfer, 2004).

Araştırmanın önemli bulgularında Saddam'ın nükleer programına I. Körfez Savaşı sonrası son verdiği, ancak İran tehdidine karşı koymak için gerekirse nükleer silah geliştirebileceği ve nükleer program için gerekli bilgi birikimini koruduğu ifade edilmiştir. Raporda kimyasal silah konusunda ise herhangi bir şeye rastlanmadığı, ancak Saddam'ın söz konusu silahları yeniden inşa edebilecek kapasiteye sahip olduğu bildirilmiştir. Biyolojik silah konusunda ise Saddam'ın 1996 yılından sonra biyolojik silah yapımına ilişkin herhangi bir kanıt bulunamadığı raporda belirtmiştir. Ayrıca raporda, ABD Dışişleri eski Bakanı Collin Powell'in 05 Şubat 2003'te BM Güvenlik Konseyi'nde çizimlerini gösterdiği biyolojik silah üreten mobil araçların da bulunamadığı ifade edilmiştir. Sonuç olarak ABD yönetimi tarafından iddia edilen KİS'lerin olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu olaya dış politika-istihbarat ilişkisi açısından baktığımızda şu sorular akla gelmektedir.

- Dönemin ABD yönetiminin Irak'ta KİS bulunduğunu ve aynı zamanda teröristlerle iş birliği yapıldığını ileri sürerek 2003'te Irak'ı işgal etmesi kararında hangi mekanizmalar etkili olmuştur?
- ABD istihbarat topluluğunun hazırladığı raporların bu karardaki etkisi ne kadardır?
- Yoksa Irak'ın işgal edilmesi; o dönem İngiliz dış istihbarat servisi MI6'in Başkanı Richard Dearlove'ın ABD'nin Irak politikasına yönelik ifade ettiği “istihbarat ve olaylar politikaya uyduruluyor” değerlendirmesindeki gibi daha önce alınmış bir

dış politika kararının uygulanması mıdır?

Bunla ilgili olarak aşağıda inceleyeceğimiz toplam dört resmi belgenin bize konu hakkında bilgi verebileceği düşünülmektedir. Bu belgeler (George Washington Üniversitesi, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB129/>, 20.03.2016):

- CIA'nin "Irak'ın Kitleli İmha Silahları Programı" konulu 2002 tarihinde kamuoyuna açıkladığı rapor,
- Beyaz Saray tarafından 2003 yılında kamuoyuna açıklanan NIE-2002-16HC istihbarat raporunun "Önemli Bulgular" kısmı,
- CIA tarafından 2004 yılında kamuoyunun bilgisine sunulan ve büyük bir kısmı sansürlenmiş Ekim 2002 tarihli NIE-2002-16HC istihbarat raporu,
- Senato İstihbarat Komitesi'nin 2004 yılında kamuoyuna sunduğu ve "ABD İstihbarat Topluluğu'nun Savaş Öncesi Irak İle İlgili İstihbarat Değerlendirmeleri" konulu raporudur.

Bu belgelerin incelenmesinin nedeni, ilk üç belgenin II. Körfez Savaşı öncesi hazırlanan en kapsamlı istihbarat raporu olması ve bunların ABD'li siyasi karar vericilerin "II. Körfez Savaşı" kararını vermesinde etkili olmuş olabileceği düşüncesidir. Son belge ise bir denetim mekanizması olan ABD Senato İstihbarat Komitesinin, ABD istihbarat topluluğunun I. Körfez Savaşı ile II. Körfez Savaşı arasındaki süreyi kapsayan Irak'a yönelik oluşturduğu istihbaratı tüm yönleriyle incelediği için araştırmamıza dahil edilmiştir.

Yukarıdaki belgeleri Körfez Savaşı öncesi ve sonrası olarak iki grupta inceleyebiliriz. İlk üç belge, NIE-2002-16 HC raporunun değişik tarihlerde farklı kısımlarının kamuoyunun bilgisine sunulan kısımlarıdır. Bundan dolayı bu üç rapor farklı raporlar olarak algılanmamalıdır. Son rapor ise Senato İstihbarat Komitesi'nin hazırladığı ve Irak Savaşı öncesinde Irak'a yönelik toplanan istihbaratın değerlendirildiği bir rapordur. Ayrıca ilk belge Irak savaşı öncesinde, diğer üç belge ise Irak Savaşı sonrasında kamuoyunun bilgisine sunulmuştur. Şimdi sırasıyla bu belgeleri inceleyelim.

3.3.1.3 CIA Tarafından 2002'de Kamuoyuna Açıklanan Rapor

Toplam 25 sayfadan oluşan rapor; Önemli Bulgular ve Tartışma başlıkları altında hazırlanmıştır. Bu rapora Beyaz Belge (White Paper) de denmektedir. Raporun önemli bulgular kısmında şu hususlar yer almaktadır:

- Irak, BM kararlarına rağmen KİS programına devam etmektedir. Bağdat, kimyasal ve biyolojik silahların yanında BM kısıtlamalarını aşan menzilde füzelere sahiptir ve eğer kontrol edilmezse muhtemelen on yıl içinde nükleer bir silaha sahip olacaktır.
- Bağdat, KİS elde etme çabalarının büyük bir kısmını saklamaktadır. I. Körfez Savaşı sonrasında açığa çıkanlar güçlü bir şekilde Irak'ın KİS'e ait bilgileri inkâr etme çabalarını göstermektedir.
- 1998'de BM denetimleri sona erdiğinden beri, Irak kimyasal silah çabalarını sürdürmekte; füze programını hareket geçirmiş ve biyolojik silahlara daha fazla yatırım yapmıştır. Çoğu analist Irak'ın nükleer programını tekrar oluşturmaya başladığını değerlendirmektedir.
- Muhtemelen Saddam nükleer silahlara veya bu silahları yapmak için yeterli malzemeye sahip olmamasına rağmen söz konusu malzemeleri elde etme niyetindedir.
- Tüm istihbarat uzmanları Irak'ın yasaklanmış yüksek dayanıklı alüminyum tüplerini elde etme çabasını Bağdat'ın nükleer silah arayışında olduğu ve söz konusu tüpleri santrifüj zenginleştirme programında kullanabileceği şeklinde yorumlamıştır.
- Irak, I. Körfez Savaşı sonrası BM tarafından alınan 687 Nu.lı karara göre sahip olduğu KİS'leri imha edeceğini açıklamasına rağmen, söz konusu silahları tamamen imha ettiğine dair güvenilir bir kanıt sunamamıştır.
- Aralık 1998'den beri Bağdat BM denetçilerine Irak'a giriş izini vermeyi reddetmiştir. Bağdat, Irak'ın tesisleri üzerinde denetleme görevi yapan BM uçakları ve helikopterlerinin de uçmasını yasaklamıştır.

- Körfez Savaşı'ndan önce Bağdat, büyük miktarda kimyasal cephane ve güçlü bir yerli üretim kapasitesine sahipti.
- BM yetkilileri kırk binden fazla kimyasal cephaneyi, yaklaşık beş yüz bin litre kimyasal ajanı, 1,8 milyon litre kimyasal bileşeni ve balistik füze savaş başlıkları da dâhil yedi değişik tipte taşıyıcı sistemi imha edilmesine nezaret etmişlerdir.
- Irak muhtemelen kimyasal silah çabalarını devam ettirmek için üretim teçhizatını, belgeleri ve diğer gerekli malzemeleri saklamaktadır.
- Irak, I. Körfez Savaşı öncesindeki ana kimyasal silah üretim tesislerinden biri olan, şu anda ise klor ve fenol üreten Felluce II tesisini son iki yılda geliştirmiş; tesise yeni kimyasal reaktör kazanları ve geniş üretim malzemelerini içeren konteynerler getirmiştir. Tesisin imkân ve kabiliyetleri, kolay bir şekilde kimyasal silah üretimine dönüştürülebilir.
- Irak sahip olduğu aşı ve biyolojik böcek ilaçları tesislerini, biyolojik silah üretimine dönüştürme kabiliyetine sahip olup bunu yapmış bile olabilir.
- Irak yetkilileri 1995 yılında denetimcilere, biyolojik ajanları silaha dönüştürülmesi ve üretimiyle ilgili sadece “küçük ölçekli ve savunma maksatlı araştırma” yaptıklarını kabul etmişlerdir.
- BM denetçileri, Irak'taki Amiriyah Serum ve Aşı Enstitüsü'nde biyolojik silah araştırmasıyla ilgili dokümanlar bulmuşlardır.
- Iraklı yetkililer I. Körfez Savaşı öncesinde yukarıda sözü edilen tesislerde kimyasal ve biyolojik silah yaptıklarını kabul etmişlerdir.
- Bağdat, programını daha iyi gizlemek için mobil biyolojik silah araştırma ve üretim birimleri ve laboratuvara sahip olma peşindedir.
- BM denetçileri, Irak'ın mobil mayalanma birimleri geliştirmeye ilgili olduklarını gösteren Irak Askeri Endüstri Komisyonu başlıklı bir belge bulmuşlardır. Ayrıca, bir Iraklı bilim adamı BM denetçilerine Irak'ın mobil biyolojik silah üretimi yönünde ilerlemeye çalıştığını ifade etmiştir.

- Irak hâlihazırda mobil temeline dayanan geniş ölçekli ve biyolojik silah ajanı üretim imkânını tesis etmiştir.

Raporun önemli kısımları bu şekildedir. Raporda Irak'ın I. Körfez Savaşı sonrası KİS elde etme çabalarına yönelik ciddi kuşkular vardır. Bu kuşkulardan bazıları raporda somut bazı verilere dayanmakla birlikte, çoğunun “niyet okuma” şeklinde olduğu söylenebilir. ABD'li istihbaratçıların Irak'ın KİS üretimine devam ettiği şeklindeki algısı, Bağdat'ın I. Körfez Savaşı öncesinde İran'da ve Irak'ın kuzeyindeki Kürtlere kimyasal silah kullandığı kabul etmesi ve BM'li denetçilerin savaş sonrası kimyasal ve biyolojik silahları imha etmesi üzerine oluşan imgeye dayanmaktadır. Savaştan sonra da Irak'ın bazı davranışlarının yorumlanması geçmişte oluşan bu imge üzerine olmuştur. Rapordaki maddi deliller Irak'ın yeniden KİS elde etme çabasına yönelik bazı kuşkular bıraksa da, söz konusu bilgilerin ABD'nin II. Körfez Savaşı'nı başlatmasına neden olabilecek kadar ciddi olmadığı düşünülmektedir. Zaten savaştan sonra da Irak Çalışma Grubu'nun hazırladığı raporda Irak'ta KİS olmadığı kabul edilmektedir.

3.3.1.4 NIE-2002-16HC İstihbarat Raporuna Ait “Önemli Bulgular” Kısmı

Yukarıdaki rapordan yaklaşık dokuz ay sonra (II. Körfez Savaşı sona erdikten sonra) Temmuz 2003'te Beyaz Saray tarafından açıklanan bu rapor, sekiz sayfadan oluşmakta ve Ekim 2002 tarihli, ancak bu tarihlerde tamamı kamuoyuna açıklanmayan NIE-2002-16HC İstihbarat Raporu'nun “Önemli Bulgular” kısmını oluşturmaktadır. Bir önce incelediğimiz rapora benzer bazı öğeler taşımakla birlikte kimi farklılıklar da mevcuttur. Örneğin, önemli farklılıklarından biri de; raporda CIA'nin Irak'ın KİS programının birçok yönüyle ilgili bilgi eksiklikleri olduğunu kabul etmesidir. Başka bir farklılık ise, asıl rapordaki bazı cümlelerin başında bulunan “değerlendiriyoruz”, “inanıyoruz” şeklindeki yorum bildiren ifadelerin, kamuoyuna açıklanan raporda çıkartılarak kesinlik ifadesi kazandırılmasıdır. Yine asıl raporda ABD'li bazı kurumların Irak'ın KİS elde etme çabasına yönelik farklı görüşlere yer verilmiştir. Oysa II. Körfez Savaşı başlamadan önce kamuoyuna açıklanan raporda alternatif görüşler kısmı çıkarılmıştır. Bu iki raporun da aynı raporlar olmasına rağmen farklı şekillerde kamuoyunun bilgisine sunulması dikkat çekicidir. Raporun bazı önemli hususları şu şekildedir:

- 1998'de BM denetimleri sona erdiğinden beri, Irak kimyasal silah çabalarını

sürdürmüş, füze programını hayata geçirmiş ve biyolojik silahlara daha fazla yatırım yapmıştır. Çoğu istihbarat birimine göre, Bağdat nükleer silah programını yeniden oluşturmaktadır.

- Irak, ABD'nin Irak'a düzenlediği Çöl Tilkisi Harekâtı'nda zarar gören füze ve biyolojik silah tesislerini büyük çoğunlukla yeniden inşa etmektedir. Ayrıca, Irak kimyasal ve biyolojik altyapısını sivil üretim adı altında genişletmektedir.
- Eğer Bağdat yurtdışından yeterli miktarda bölünebilir malzeme elde ederse birkaç aydan bir yıla kadar nükleer silah yapabilir.
- Çoğu yetkili birim, Saddam'ın kişisel ilgisi ve Irak'ın santrifüj rotorları için yüksek dayanıklılıkta alüminyum tüpleri, aynı zamanda mıknatıs, yüksek süratli denge makineleri ve makine aletleri elde etme çabasını Saddam'ın Bağdat'ın nükleer programı için uranyum zenginleştirme çabası olduğuna dair güçlü bir kanıt olarak sunmaktadır. (ABD Enerji Bakanlığı nükleer programın yeniden inşası konusunda hem fikir olmakla birlikte söz konusu tüplerin programın bir parçası olmadığını değerlendirmektedir.)
- Çoğu ABD'li yetkili birim tüplerin boyutlarına dayanarak, Irak'ın elde etmeye çalıştığı yaklaşık 25000 adet santrifüjün, Irak'ın yılda yüksek oranda zenginleştirmiş uranyum içeren iki silah üretebilme imkânı sağlayacağı konusunda hem fikirdirler.
- Irak'ın kimyasal silah stokları hakkında az bilgiye sahip olmamıza rağmen, Saddam'ın en azından 100 ton kimyasal silah depolamıştır.
- Bağdat, bakteri ve toksin biyolojik silah ajanları üretmek için mobil tesislere sahiptir ve bu tesisleri izlemek zordur. Muhtemelen bu tesisler üç ay ile altı ay kadar süre içinde Irak'ın I. Körfez Savaşı öncesi ürettiği miktara eşit biyolojik silah ajanı üretebilir.
- Irak'ın insansız hava araçları (İHA) Irak'ın komşularını, Basra Körfezi'ndeki ABD güçlerini ve ABD anavatanını tehdit edebilir.
- ABD Hava Kuvvetleri, Irak'ın İHA'ları birincil amaç olarak kimyasal ve biyolojik silah taşıyıcısı olarak kullanma niyetinde olduğunu düşünmemektedir. Irak'ın yeni

İHA'ları kuvvetle muhtemel keşif maksatlı olarak kullanılacaktır.

- Saddam, kimyasal ve biyolojik silahları ABD'nin savaş hazırlıklarını bozmak ve Koalisyonun siyasi isteğini sarsmak için önleyici olarak bölgedeki ABD güçlerine, dostlarına ve müttefiklerine karşı kullanılmasına karar verebilir.
- Saddam muhtemelen savaş alanında biyolojik silahtan çok kimyasal silah kullanabilir.
- Eğer ABD Irak'a karşı harekete geçerse, Irak istihbarat servisi, Orta doğu'daki ABD çıkarlarına karşı örtülü operasyonlar yapması konusunda muhtemelen görevlendirilmiş olacaktır.

Raporun bu kısmında Irak'ın nükleer programıyla ilgili ABD Dışişleri Bakanlığı İstihbarat ve Araştırma Bürosu'nun (INR-The Bureau of Intelligence and Research) alternatif görüşlerine yer verilmektedir. Buna göre:

- Mevcut kanıtlar ışığında, Irak nükleer silah yetenekleri elde etme ve sürdürme konusunda sınırlı bir çaba içindedir.
- Irak'ı şu ana kadarki tespit edilen faaliyetleri, Irak'ın nükleer silah elde etmek için kapsamlı bir yaklaşım içinde olduğu anlamına gelmemektedir.
- Bağdat'ın nükleer silah programına yeniden başladığına dair görüşlerin nedeni Irak'ın alüminyum tüpleri elde etme çabasıdır. Fakat INR, söz konusu tüplerin santrifüj rotorları için kullanılacağı konusunda ikna olmamıştır. INR, Enerji Bakanlığı'ndaki teknik uzmanların, tüplerin, Irak'ın uranyum zenginleştirme için gaz santrifüjlerde kullanılmasına çok uygun olmadığı görüşünü kabul etmekte ve diğer ABD'li yetkili birimlerin söz konusu tüplerin bu maksatla (santrifüjde) kullanılacağı savını ise ikna edici bulmamaktadır.

Görüldüğü gibi, 2002'de kamuoyuna açıklanan rapor ile savaş bittikten sonra açıklanan rapor arasında, kamuoyundan gizlenmiş ve çarpıtılmış bilgiler mevcuttur. İlk raporun, Irak'ın KİS elde peşinde olduğu yönünde kamuoyunda algı oluşturmaya ve savaş için halkı "ikna etme" ve "desteğini kazanma" gibi klasik bir PR (Public Relations-Halkla İlişkiler) çalışması şeklinde olduğu söylenebilir. Raporda alternatif görüşlere de yer verilmemiştir. Oysa savaş bittikten sonra açıklanan raporda, ABD içinde bazı resmi

makamların konuyla ilgili farklı görüşlere sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Bizce de daha tutarlı olan söz konusu alternatif görüşler; Irak'ın KİS elde etme çabasını çok sınırlı bulmakta ve ABD'li bazı kurumlarda Irak'ın bu yönde çabaları olduğuna yönelik “bazı kanıtları” inandırıcı bulmamaktadır.

ABD'li karar vericiler Irak'a yönelik oluşturulan istihbaratı savaştan önce ABD halkına tam olarak sunmamıştır. Konuya istihbarat açısından bakıldığında ise; çoğu istihbarat birimi tarafından “Saddam'ın KİS elde etme yönünde kapsamlı bir çalışma başlattığı” şeklinde çıkarılan sonucun “hatalı analiz” sonucu olduğu söylenebilir. Yani ortada hatalı bir istihbarat analizi de vardır. Nitekim bu analiz hatası aşağıda inceleyeceğimiz Senato İstihbarat Komitesi'nin hazırladığı raporda çok ayrıntılı bir şekilde ortaya konmaktadır. Yine yukarıdaki rapora gelecek olursak bu raporda INR, Irak'ın Afrika'da doğal uranyum araştırdığı şeklindeki iddiaları şüpheli bulmaktadır. Rapordaki bazı saptırıcı iddiaların kaynağı da raporda belirtilmemiştir. Şüphesiz istihbarat raporlarında “kaynak kurumasına yol açmamak” maksadıyla kaynağın kimliği belirtilmez ve ayrıca kimliğine ulaşılabilecek bilgilere de yer verilmez. Bundan dolayı kaynaklar hakkında, kamuoyun bilgisine sunulmadığı için yorum yapılamamaktadır. Ancak, bir sızıntı olması halinde ya da haber kaynağının (eleman kaynaklı ise) kendi istemesi halinde haber kaynaklarının kimliği hakkında değerlendirmeler yapılabilmektedir. Burada haber kaynağının kimliğinin neden önemli olduğu sorusu akla gelebilir. Haber kaynağının kimliğinin önemli olması, istihbarat raporlarında “haber doğruluğu” ve “kaynağın güvenilirliği” şeklinde haber ve kaynağa ait bazı harf ve numaraların verilerek raporun doğruluğu hakkında raporu okuyan kişiye bazı yorumlar yapabilmesini sağlamasındandır. Yukarıdaki açıklanan iki raporda da Irak'ın biyolojik silah üretmek için “mobil birimler” kurduğu yönünde bir değerlendirme mevcuttur. Bu haberin ağırlıklı kaynağı kendisine “falsolu vuruş” kod ismi verilen, Rafet El Cenabi adında Iraklı eski bir kimya mühendisidir. Söz konusu şahıs kendi isteğiyle deşifre olarak, bazı televizyon kanallarına mülakat vermiş, CIA'ye verdiği bilgileri çarpıtığını itiraf etmiştir. Sonuç olarak savaştan sonra kimliği ortaya çıkan bu haber kaynağının ne verdiği haber doğrudur ne de kendisine güvenilebilir. Oysaki zamanın ABD Dışişleri Bakanı olan Colin Powell, El Cenabi'nin verdiği bilgiyi BM Güvenlik Konseyi'nde Irak ile ilgili yaptığı konuşmada kullanmış, El Cenabi'nin bahsettiği mobil biyolojik silah araçlarının resimlerini sunumunda göstermiştir.

Yukarıdaki her iki rapor da daha öncede belirttiğimiz gibi aynı istihbarat raporunun

farklı bir şekilde kamuoyuna açıklanmış şeklidir. Aşağıda ise raporun aslı, fakat büyük bir kısmı sansürlenmiş olarak 2004 yılında CIA tarafından kamuoyuna yayımlanmıştır.

3.3.1.5 Ulusal İstihbarat Raporu (NIE-2002-16HC)

Yukarıda incelediğimiz belgelerin aslı olan bu rapor toplam 92 sayfadan oluşmaktadır. Rapor, Ekim 2002’de ABD’li resmi 10 farklı istihbarat kuruluşunun temsilcilerinin oluşturduğu Ulusal İstihbarat Konseyi (NIC-National Intelligence Council) tarafından hazırlanmıştır. NIC, istihbarat topluluğunun tahmin işlemini yürüten, gerek hükümet içi gerekse de hükümet dışından uzmanların oluşturduğu bir kurumdur. Ayrıca, politika ve istihbarat arasında köprü işlevi üstlenmektedir. NIC’in Irak’ın devam eden KİS programı üzerinde hazırladığı raporun büyük bir kısmı sansürlü olup, sansürlenmeyen kısmı NIE-2002-16HC İstihbarat Raporuna Ait “Önemli Bulgular” kısmıdır. Yani bir önceki incelenen belgenin aynısıdır. Tek fark ise raporun hazırlanışına hangi kurumların ve kişilerin yardım ettiğine dair bilgidir. Bundan dolayı raporun aslı ile ilgili yukarıdaki değerlendirmelerden daha farklı bir değerlendirme yapma mümkün olmamaktadır.

Irak hakkında savaş öncesi toplanan istihbarata dayanarak yapılan değerlendirmeler de ciddi analiz hatalarının yapıldığı daha önce ifade etmiştir. Bunla ilgili olarak ABD Senato İstihbarat Komitesi’nin “ABD İstihbarat Topluluğu’nun Savaş Öncesi Irak İle İlgili İstihbarat Değerlendirmeleri” konulu ve 2004 tarihli rapor bize konuyla ilgili önemli bilgiler vermektedir (CIA,<https://www.dni.gov/index.php/about/organization>,22.03.2016).

3.3.1.6 ABD Senato İstihbarat Komitesi’nin Raporu

Senato İstihbarat Komitesi ABD istihbarat topluluğunun Birinci ve İkinci Körfez savaşı arası dönemi kapsayan Irak’a yönelik oluşturduğu istihbarat raporlarını Temmuz 2003’te incelemeye başlamıştır. Söz konusu istihbarat raporları çeşitli kıstaslar altında incelenmiştir. Örneğin, ABD istihbarat topluluğu tarafından ulaşılan yargıların nesnelliği, tutarlılığı, bağımsızlığı ve doğruluğu; söz konusu yargıların Kongre ve yürütme branşındaki politikacılara düzgün bir şekilde dağıtılıp dağıtılmadığı; herhangi bir analizcinin yaptığı analize, politik hedeflerin desteklenmesi maksadıyla karışılıp karışılmadığı bunlardan bazılarıdır (ABD Senatosu, 2004: 1). Bu ölçütler ışığında hazırlanan bu raporun, istihbaratın “Irak savaşı” kararına nasıl etki yaptığı konusunda ya da bazıları tarafından iddia edildiği üzere daha önce alınmış “Irak savaşı” kararının istihbaratı şekillendirdiği konusunda daha sağlıklı değerlendirmeler sunacağı

düşünülmektedir. Ancak, Komitenin Beyaz Saray'dan talep ettiği “Başkanlık Günlük Brifingleri” Beyaz Saray tarafından reddedildiğinden Komite, istihbarat topluluğunun Irak'a yönelik değerlendirmelerinin yürütme branşındaki politikacılara düzgün bir şekilde dağıtılıp dağıtılmadığı konusunda tam bir karar verememiştir (ABD Senatosu, 2004: 3).

Bilindiği gibi istihbarat sisteminde bazı ülkelerin dört safha, bazılarının da beş safhaya ayırdığı “istihbarat çarkı” olarak adlandırılan istihbarat oluşturma süreci bulunmaktadır. Bu çarkın ilk safhası olan “istihbarat ihtiyaçlarının tespiti ve yönlendirilmesi” safhasında kullanıcıların (Bakanlıklar, Silahlı Kuvvetler, Senato vb.) istihbarat istek ve ihtiyaçları tespit edilir ve buna uygun haber toplama vasıtaları yönlendirilir. NIE-2002-16HC istihbarat raporu da 9 Eylül 2002'de Senatör Richard Durbin ve devamında bazı Senatörlerin, CIA Başkanlığı, Irak'ın KİS programı hakkında Ulusal İstihbarat Tahmin raporu hazırlanması talebine istinaden hazırlanmıştır (ABD Senatosu, 2004: 12-13).

Bu şekilde Irak ile ilgili bir dış politika kararı verilmesi öncesinde ABD'li siyasi karar alıcılar kapsamlı bir istihbarat raporu hazırlanması isteğinde bulunmuşlardır.

Senato İstihbarat Komitesi'nin hazırladığı rapora tekrar gelecek olursak söz konusu raporda Komite Irak ile ilgili binlerce sayfa istihbarat raporu incelemiştir. Bu incelemenin sonunda ABD İstihbarat Topluluğu analizcilerinin Irak'ın KİS programına yönelik yaptıkları ciddi analiz hataları tespit edilmiştir. Ayrıca raporda ABD'li siyasi karar alıcıların, istihbaratçıların yaptıkları analizleri kendi görüşlerine göre şekillendirdiği veya analizcilerin üzerinde siyasi bir baskı kurdukları yönünde bir kanıt rastlamadıkları açıklanmıştır (ABD Senatosu, 2004: 16).

Yani bu raporda bazı kimselerin iddia ettiği gibi istihbaratın karara (Irak Savaşı kararı) uydurulduğu yönünde bir “istihbaratın siyasallaşması” durumu olmadığı savunulmaktadır. Raporda ayrıca, yapılan istihbarat analizi yanlışlıklarından da bahsedilmektedir. Söz konusu yanlışlıklardan dolayı ABD'li siyasi karar alıcılara hatalı istihbarat değerlendirmelerin gittiği iddia edilmektedir. Şimdi raporda bahsedilen analiz hatalarından bazılarını aktaralım:

- NIE-2002-16HC raporundaki önemli değerlendirmeler kısmının çoğu, raporun geri kalan kısmındaki ayrıntılı bilgilerle desteklenmemiş veya abartılmıştır.

- ABD istihbarat topluluğu, Irak'ın faal ve büyüyen KİS programına sahip olduğu şeklinde ortak bir varsayıma sahipti. “Grup düşüncesi (groupthink)” dinamiği, şüpheli kanıtların, istihbarat topluluğu analizcilerini, toplayıcılarını ve yöneticilerini, bu kanıtların Irak'ın KİS programının bir göstergesi olduğu şeklinde düşünmelerine yol açtığı ve Irak'ın faal ve ilerleyen bir KİS programına sahip olmadığı yönündeki kanıtları da ihmal etmesine veya minimize etmesine neden olmuştur. Bu şekilde grup düşüncesinin oluşmasının nedenleri ise; Irak'ın sürekli olarak 1991 öncesi KİS programları hakkında yalan söylemesi, devam eden aldatma faaliyetleri ve BM denetçileriyle tam bir iş birliği yapmamasıdır.
- ABD, 1991 ve 1998 arasında Irak'ın KİS programıyla ilgili insan istihbaratı (İNİS) ile haber toplamada ağırlıklı olarak BM denetçilerden gelen raporlara güvenmiştir. Ancak BM denetçilerin 1998'de bu görevi bırakmaları sonucu İNİS faaliyetleri, güvenilirliğinin değerlendirmesi zor olan sığınmacılardan ve yabancı hükümet servislerinden gelen haberlere dayanmıştır.
- ABD Savunma Bakanlığı İNİS Servisi, analizcilerin Irak'ın mobil biyolojik silah programına sahip olduğu yönünde değerlendirmeler yapmasına neden olan kod adı “Falsolu Vuruş” haber elemanının kullanılmasında ciddi ihmaller göstermiştir.
- İstihbarat topluluğunun başı ve Başkanın istihbarat danışmanı olan CIA Başkanı'nın bu tek olma özelliği CIA'ye istihbarat raporlarının siyasi karar alıcılara akışında, tek kontrol sahibi olmasına neden olmuştur. Bu yapısal durum da Irak'ın KİS programı ile doğru ve nesnel analizlerinin hariç tutulmasına neden olmuştur.

Senato raporu ABD istihbaratının Irak'ın KİS programına ilişkin yaptığı değerlendirmelerin, ABD'li karar alıcıların gerek kendi iç kamuoyuna gerekse de dış kamuoyuna yaptıkları konuşmalara yansımalarını bize göstermektedir. Bunlardan ABD eski Başkanı George W. Bush'un 07 Ekim 2002'de Cincinnati/Ohio'da yaptığı konuşma, ABD eski Dışişleri Bakanı Colin Powell'in 26 Ocak 2003'te Dünya Ekonomik Formu/Davos'nda yaptığı konuşma, George W. Bush'un 28 Ocak 2003'te yaptığı Ulusa Sesleniş konuşması, Colin Powell'in 05 Şubat 2003'te BM Güvenlik Konseyi toplantısında yaptığı konuşma ABD istihbaratının Irak ile yaptığı değerlendirmelerle örtüşmektedir.

Daha da geriye gidildiğinde, yani Bush yönetiminin göreve başladığı 20 Ocak 2001'den itibaren ABD Başkanı Bush'un Irak'ın KİS programıyla ilgili yaptığı ilk

açıklamaya 20 Ocak 2002'deki Ulusa Sesleniş (ABD Beyaz Saray Resmi İnternet Sayfası, <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html>, 23.03.2016) konuşmasında rastlamaktayız. Yine ABD eski Başkanı Bush 16 Ağustos 2002'de Teksas'da bulunan Crawford İletişim Merkezi'nde yaptığı konuşmada; Saddam'ın kendi halkına karşı kimyasal gaz kullandığını ve KİS'e sahip olmak istediğini ifade etmiştir (ABD Beyaz Saray Resmi İnternet Sayfası, <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/08/20020816-3.html>, 23.03.2016).

ABD Başkanı aynı konuşmada; en güncel istihbarata dayalı olarak ve ülkesini, dostlarını ve müttefiklerini en iyi nasıl koruyacağı üzerine karar vereceğini belirtmiştir. Burada Irak'a karşı yapılacak bir askeri harekâta karşı iç ve dış kamuoyu şekillendirilmesi faaliyeti olduğu söylenebilir. Başkan bu konuşmasında istihbarata dayalı olarak bir karar vereceğini açıkça ifade etmiştir. Zaten ABD istihbaratının büyük çoğunluğu Saddam'ın KİS programına sahip olduğuna inanmaktadır. Genel olarak ABD Başkanı Bush'un II. Körfez Savaşı başladığı ana kadar Irak'a yönelik yaptığı konuşmalarda; Irak'ın KİS programı peşinde olduğu, ancak bu programı çok iyi sakladığı, BM kararlarına uymadığı ve gizli bir programı olduğu yönünde beyanlarında rastlamak mümkündür. Bu konuşmalar da istihbaratın Irak ile ilgili genel düşüncesiyle örtüşmektedir.

ABD Dışişleri eski Bakanı Colin Powell'ın 05 Şubat 2003'te BM Güvenlik Konseyi'nde yaptığı konuşma metnine CIA, Dışişleri, Beyaz Saray, UİK yetkilileri katkıda bulunmuştur. Bu konuşmadan bir gün önce, sahte olmasından şüphelenilen Irak-Nijer uranyum antlaşmasının metni Uluslararası Atom Enerji Kurumu (UAEK)'ndaki bir yetkiliye gönderilmiştir. 3 Mart 2003'te UAEK yaptıkları analiz sonucunda belgelerin sahte olduğuna karar vermiştir (ABD Senatosu, 2004: 69).

CIA, 17 Haziran 2003'te hazırladığı bir raporda, Irak-Nijer arasındaki belgelerin sahte olduğu ortaya çıktığından itibaren artık Irak'ın yurtdışından uranyum arayışı içinde olduğuna inanmadıklarını ifade etmiştir (ABD Senatosu, 2004: 71).

Fakat rapor CIA'nin dışına dağıtılmamıştır. Ancak daha önceleri, Nijer'in eski ABD elçisi Nijer'in böyle bir antlaşma yapıp yapmadığını öğrenmek için Nijer'e gitmesi ve sonuç olarak böyle bir anlaşma yapılmadığını istihbarat birimlerine söylemesi, istihbaratın Irak-Nijer arasındaki antlaşma yapıldığına dair düşüncelerini değiştirmemiş ve istihbarat birimleri de eski elçinin bulgularını karar alıcılara ve Başkan yardımcısına

söylememiştir (ABD Senatosu, 2004: 73).

ABD istihbaratının Irak ile ilgili daha önceki yayımladığı raporlarda da yukarıdaki benzer değerlendirmeleri mevcuttur. İstihbaratın hazırladığı raporlar; UİK'in, Ekim 1998 tarihli ve "Irak'ın Mevcut KİS İmkânları" konulu raporu, Aralık 2000 tarihli ve "Irak: İstikrarlı Bir Şekilde KİS Peşinde" konulu raporu, Birleşik Atom Enerjisi İstihbarat Komitesi'nin Ekim 1997 tarihli, "Irak'ın Nükleer Silah Programının Yeniden Başlatılması" ve Haziran 1999 tarihli "Irak'ın Nükleer Silah Programının Yeniden Başlatılması: Çöl Tilkisi Sonrası" konulu raporlarıdır (ABD Senatosu, 2004: 84).

Genel olarak bu raporlarda yapılan değerlendirmeler; Irak'ın gelecek nükleer silah yapımı için altyapıya halen sahip olduğu, nükleer programı için çift amaçlı malzemeler temin etmeye çalıştığı, ancak nükleer silah programına başladığı görülmediği şeklindedir. Görüldüğü gibi bu raporlarda Irak'ın nükleer silah programına başlamadığı yönünde değerlendirmeler varken, 2002'de yapılan istihbarat değerlendirmesinde bu düşünce değişmiş ve Irak'ın nükleer silah programına başladığı şekline dönüşmüştür.

Bağdat'ın biyolojik silah yaptığına dair yapılan değerlendirme de, ABD istihbarat topluluğu tarafından "güvenilir kaynak" olarak değerlendirilen Iraklı bir sığınmacının verdiği bilgilerle ile başka kaynaklardan elde edilen bilgilere dayanmaktadır. ABD istihbaratı söz konusu kaynaktan 2000 yılından beri bilgi almaktaydı ve bu kişinin Irak'taki biyolojik üretim tesislerinin yapımında bulunduğu inanimaktaydı (ABD Senatosu, 2004: 148).

Bu kaynak daha önceki bölümlerde belirttiğimiz üzere "falsolu vuruş" kod ismi verilen, Rafet El-Cenabi isminde Iraklı eski bir kimya mühendisidir. El-Cenabi, Irak'ta yedi adet mobil biyolojik silah üretim biriminin yapıldığını ve ilkinin 1997'de başladığını ABD istihbaratına söylemiştir (ABD Senatosu, 2004: 149). Biyolojik silahlarla ilgili başka bir bilgi ise, 1995'in sonlarında bulunan Irak Askeri Endüstrisi Kurumu başlıklı iki adet el yazılı nottaki Irak'ın mobil fermantasyon imkanına sahip olmak istediğini içeren yazıdır (ABD Senatosu, 2004: 150). Diğer kaynak ise, Irak'ın mobil biyolojik araştırma laboratuvarları kurmaya karar verdiğine dair bilgi veren Irak Ulusal Kongresi'yle ilişkili olan başka bir sığınmacıdır (ABD Senatosu, 2004: 151).

Yukarıdaki kaynaklarla ilgili özellikle de El-Cenabi hakkında bazı yetkililerin şüpheleri bulunmaktaydı. El-Cenabi'nin yönetilmesinden sorumlu olan Savunma Bakanlığı

görevlisi, Colin Powell'ın BM Güvenlik Konseyi'nde yapacağı konuşmanın taslak metnini gördükten sonra, metinde Irak'ın biyolojik silah programının varlığına ilişkin değerlendirmenin ana kaynağı olarak El-Cenabi olarak gösterildiğini fark etmiştir. Bunun üzerine görevli, Powell'ın konuşma yapmasından bir gün önce CIA'ye bir elektronik posta göndererek, El-Cenabi hakkında ciddi endişeleri olduğunu ve alkolik olduğunu ifade etmiş ve bu kaynağın daha ciddi olarak araştırılması gerektiğini söylemiştir(ABD Senatosu, 2004: 155).

El-Cenabi'yle ilgili başka ilginç iddia da El- Cenabi ile mülakat yapan görevlinin El-Cenabi'nin hiçbir zaman çalıştığı projelerde biyolojik ajan üretimi yapıldığını iddia etmediğini söylemesidir(ABD Senatosu, 2004: 157).

Senato raporunda istihbaratın siyasallaşmasıyla ilgili olarak da, siyasi karar alıcıların analizcileri etkilediği veya onlara baskı yaptığı veya herhangi bir istihbarat analizcisinin analizlerini siyasi baskı sonucu değiştirdiğine rastlanılmadığı açıklanmıştır. Ayrıca Senato Komitesi tam tersi olarak analizcilerin, ABD yönetiminin bilinen politikalarına uygun olarak analizlerini uydurduklarına dair bir bulguya rastlamadıklarını da belirtmiştir. Ancak Irak'a yönelik olarak daha önceki yıllarda oluşmuş "grup düşüncesi" ve "önyargı"yla ilgili olarak INR'de çalışmış emekli daire başkanı Senato Komitesi'ne verdiği ifadede, yönetimin inanç tabanlı (faith-based) istihbarat tutumuna ve "Cevapları biliyoruz, bize bu cevapları destekleyecek istihbarat verin" şeklinde yukarıdan-aşağıya istihbaratın kullanımı çalışma şekline sahip olduğunu söylemiştir(ABD Senatosu, 2004: 279).

Burada istihbaratın politikaya uydurulması şeklinde bir yaklaşımdan çok, ABD istihbaratı içinde Irak'a karşı oluşmuş yargıların desteklenmesine yönelik bilgi toplamadan söz edilmektedir. Daha önce de ifade ettiğimiz üzere Colin Powell'ın 05 Şubat 2003'te BM Güvenlik Konseyi'nde yaptığı konuşmada geçen istihbari bilgiler ABD istihbarat topluluğunun Irak'la ilgili genel değerlendirmesiyle örtüşmektedir. Söz konusu konuşma metninin hazırlanmasında CIA ve bazı diğer istihbarat yetkilileri katkıda bulunmuştur(ABD Senatosu, 2004: 24).

Bu konuşmada, Powell kuracağı her cümlenin sağlam kaynaklarla destekleneceğini, bunların iddia olmadığı ve sağlam istihbarata dayanan olgu ve sonuçlar olduğunu ifade etmiştir(BM Resmi İnternet Sayfası,

<http://www.un.org/News/Press/docs/2003/sc7658.doc.htm>, 27.03.2016).

Konuşmanın hem taslağının hazırlanmasında hem de nihai halinde istihbarat örgütlerinin katkısı çok açıktır. Powell konuşmasında mobil biyolojik silah üretim tesislerinin ilk elden çizimlerinin ellerinde olduğunu ifade etmiştir. Ancak El-Cenabi'nin verdiği bu bilgi daha sonra bizzat kendisi tarafından Guardian gazetesine verdiği mülakatta yalanlanmıştır. Powell, biyolojik silah üreten mobil tesislerin Irak'taki varlığını dair teyit edici bilginin bu tesislerin birinde idarecilik yapmış olan Iraklı bir kimya mühendisi tarafından verildiğini, daha sonra ise bu bilginin diğer kaynaklarla teyit edildiğini Güvenlik Konseyi toplantısında söylemiştir. Iraklı mühendis olan El-Cenabi ilk defa 2011 yılında İngiliz Guardian gazetesine verdiği mülakatta ise biyolojik silahlarla ilgili CIA'ye yalan söylediğini, Powell'ın BM'de yaptığı konuşmada kendi verdiği bilgilerin savaşı haklı çıkarmak için kullanıldığını şok içinde izlediğini ifade etmiştir(The Guardian, <http://www.guardian.co.uk/world/2011/feb/15/defector-admits-wmd-lies-iraq-war>, 28.03.2016).

El-Cenabi, Saddam Hüseyin'i devirmek için mobil biyolojik silah kamyonları ve gizli fabrikaları hikâyesini uydurduğunu belirtmiştir. El-Cenabi'yi CIA'ye bildiren ise Federal Almanya İstihbarat Servisi BND'dir. BND, 2000 yılında ülkesine sığınmacı olarak gelen El-Cenabi ile görüşme yapmış, daha sonra El-Cenabi'nin verdiği mobil biyolojik silah kamyonları hakkında bilgiyi teyit etmek maksadıyla başka bir kişiyle daha görüşme yapmıştır. Bu görüşme sonunda El-Cenabi'nin verdiği bilginin yanlış olduğu ortaya çıkmış ve El-Cenabi de bunu kabul etmiştir. Bunun üzerine BND, El-Cenabi ile Mayıs 2002'nin sonuna kadar görüşme yapmamıştır. Bu tarihe kadar El-Cenabi de kendisine Powell'ın konuşmasının bir ay öncesine kadar kendisine mobil biyolojik silahlarla ilgili soru sorulmadığını, fakat bu vakitten sonra bunlarla ilgili soru sorulmaya başladığını belirterek, savaşa giden yolların inşa edilmeye başladığını düşündüğünü aynı mülakatta belirtmiştir. Ancak burada hatırlanması gereken şey Powell'ın konuşması sadece El-Cenabi'nin verdiği bilgilere dayanmadığıdır. Powell, Irak'ın alüminyum tüplerinden ve uranyum konularından da bahsetmiştir. Komisyon raporunda belirtildiği üzere bu konular da istihbarat örgütleri ciddi analiz hataları yapılmıştır.

Sonuç olarak Komite, konuyla ilgili 117 adet sonuç çıkarmış ve bu sonuçların çoğunda üretilen istihbaratın somut bilgilerle desteklenmediği, önyargılı, seçici ve abartılı olduğu belirtilmiştir. Bu hataların kaynağı olarak istihbaratta yönetim sorunları, kurumsal

kültür, eksik iş birliği ve paylaşımından kaçınma gibi nedenler sıralanmıştır. Daha öncede belirttiğimiz gibi istihbaratın zaten daha önce var olan politikaya uydurulduğu yönünde bazı iddialar gündeme gelmiştir. Yine başka bir iddia ise hatalarla dolu 2002 raporunun, ABD karar vericileri tarafından kamuoyuna yapılan bazı açıklamalarda abartılarak kullanılması ve “ortada ciddi bir tehdit var algısı” yaratılmaya çalışılması şeklindedir. Bunla ilgili olarak bazı ABD’li karar vericilerin hem bu rapor oluşmadan önce hem de bu rapor oluştuktan sonra kamuoyuna yaptığı açıklamaları incelememiz gerekmektedir. Ayrıca, ABD’nin o dönemdeki dış politika hedeflerini anlamamız için yayımlanmış 2002 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesine de bakmamız gerekmektedir. Böylece zaten var olan bir politikaya uygun olan istihbaratın mı kullanıldığını sorusuna daha iyi yanıt bulabiliriz.

3.3.1.7 ABD’li Karar Vericilerin Irak’ın KİS Programına Yönelik Açıklamaları

Senatörler Carl Levin ve Richard Durbin, dönemin Savunma Bakanı Donald Rumsfeld’in personelinin (Stephan Cambone) notlarına dayandırarak, Bakan’ın 11 Eylül saldırılarından sonra söz konusu saldırının ABD’ye Saddam Hüseyin ve Usama Bin Ladin’i aynı anda vurma olanağı sağlayıp sağlamadığını merak ettiğini ifade etmiştir. Sözü edilen notlarla ilgili olarak bir ABD’li vatandaş bilgi edinme kanunu kapsamında, ABD Savunma Bakanlığı’na bu el notlarının kopyalarını almak için başvuruda bulunmuştur. Bakanlık da cevaben bu notların kopyasını ilgili şahsa göndermiş, bu şahıs da notları kendi blog sayfasında yayımlamıştır. Bu notlarda Rumsfeld’in 11 Eylül olayının aynı gününde yaptığı toplantıda Saddam ile Usame Bin Laden’i aynı anda vurma ihtimalini değerlendirdiği görülmektedir.

Senato Komitesi’nin hazırladığı rapora göre ABD’li karar vericilerin Irak ile ilgili yaptıkları bazı açıklamalar şu şekildedir:

ABD eski Başkan Yardımcısı Dick Cheney;

- 09 Aralık 2001’de, 11 Eylül saldırılarını yapan teröristlerden Muhammed Ali Atta’nın saldırıdan önce Irak İstihbarat Servisi’nde üst düzey bir yetkiliyle Prag/Çek Cumhuriyeti’nde görüşüğünü açıklamıştır. Ancak bu görüşmenin yapıldığına dair herhangi bir inandırıcı kanıt Senato Komitesi’ne sunulamamıştır.
- 26 Ağustos 2002’de, Saddam’ın nükleer silah elde etme çabalarına tekrar

başladığını ve oldukça yakın bir zamanda nükleer silah elde edeceğine inandıklarını belirtmiştir.

Başkanın Ulusal Güvenlik Danışmanı Rice da 08 Eylül 2002’de, nükleer silah yapma programına uyumlu alüminyum tüplerinin Irak’a getirildiğini bildiklerini açıklamıştır.

ABD Savunma eski Bakanı Rumsfeld, 26 Eylül 2002’de, Irak’ın KİS’e sahip olduğunu, aktif programları olduğunu ve bu konuda tartışma olmadığını ifade etmiştir.

ABD eski Başkanı Bush;

- 22 Mart 2002’de yaptığı basın konferansında, Saddam’ın dünyanın en tehlikeli silahlarına sahip olan tehlikeli bir adam olduğunu söylemiştir.
- 19 Eylül 2002’de Irak’ın KİS’e sahip olduğunu ve savaş alanının ABD’ye yöneldiğini söylemiştir.
- 05 Ekim 2002’de radyodan ulusa sesleniş konuşmasında Irak rejiminin ABD için artan ve büyüyen bir tehdit olduğunu, gecikme, kararsızlık ve hareketsizliğin Amerika için seçenekler olmadığını belirtmiştir.
- 07 Ekim 2002’de Bush, Irak’ın KİS programına ilişkin olarak açık bir tehlike ile karşılaşmış olarak; artık bir mantar bulutu şeklinde gelebilecek son bir kanıt bekleyemeyeceklerini -tüten silah- ifade etmiştir. Burada mantar bulutu benzetmesiyle nükleer patlama kastedilerek, halkı durumun ciddiyetine karşı uyarılmaktadır. Ancak Ekim 2002 istihbarat raporunda Irak’ın nükleer silah yapmasını 2007 ve 2009’dan önce olmayacağı tahminine yüksek-orta-düşük güven seviyelerinden orta derecesi verilmiştir. Ayrıca, Irak’ın nükleer silah yapmasını yeterli derecede bölünebilir malzeme elde etme şartına bağlamıştır. Yani burada ABD Başkan Bush’un, Saddam’ın nükleer silaha sahip olduğunu ima ettiği “mantar bulutu” benzetmesi abartılı bir değerlendirmedir. Yine Ekim 2002 raporunda Saddam’ın KİS’i kullanma ihtimalinin “düşük” güvene sahip bir değerlendirme olarak yer almasına rağmen, Bush konuşmasında tehdidin sanki yakın bir zamanda olacağına dair bir ifade kullanmıştır. Son olarak raporda, Saddam’ın eğer kendisine karşı bir saldırı olacaksa, büyük olasılıkla ABD topraklarına karşı biyolojik silah

kullanabileceği belirtilmiştir. Yani buradan ABD'nin Irak'a saldırması, saldırmamasından daha fazla riskli olduğu anlamı çıkabilir.

- 06 Mart 2003'te Saddam'ın Amerika ve diğer ülkelere karşı KİS kullanabilecek teröristlere kaynak, yer ve eğitim sağladığını söylemiştir.

ABD'nin II. Körfez Savaşı öncesindeki dış politika hedefleri hakkında fikir sahibi olmamız için Eylül 2002 tarihli ABD Ulusal Güvenlik Strateji belgesine göz atabiliriz (<http://nssarchive.us/NSSR/2002.pdf>, 29.03.2016).

Bu belgenin ilk sayfalarında ABD eski Başkanı Bush'un, "barışı, teröristlerden ve tiranlardan gelen tehditlere karşı savunacağız" şeklinde bir sözüne yer verilmektedir. Belgede belirtilen dış politika hedeflerinden biri de "felakete yol açacak ölümcül teknolojilere (KİS) sahip olan birkaç ülkenin; ülkeye, müttefiklere ve dostlara olan tehdidini önlenmesi" olarak belirlenmiştir. Bu birkaç ülkeden biri de şüphesiz Irak'tır. Bu politika hedefi, II. Körfez Savaşı'nın başladığı Mart 2003 tarihinden yaklaşık beş ay öncesine rastlamaktadır. Burada zaten KİS bulunan ülkelere karşı uygulanacak politika çok açık bir biçimde belirtilmiştir. Bu politika 11 Eylül olaylarından sonra ABD politikalarında öne çıkan "Bush doktrini" olarak da bilinen önleyici savaş veya önleyici vuruş kavramlarıyla da örtüşmektedir. Buna göre ABD, ulusal güvenliğe karşı potansiyel tehdit olarak gördüğü veya tehdit olarak algıladığı yabancı rejimlerden kurtulmalıdır.

3.3.2 Örnek Olay II: II. Abdülhamid Dönemi ve İstihbarat Faaliyetleri

Bu bölümde II. Abdülhamid dönemindeki Osmanlı İstihbaratı incelenecektir.

3.3.2.1 II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı İmparatorluğu

Osmanlı Devletinin 34. Sultanı II. Abdülhamid, Osmanlı hanedanı içinde yönetim anlayışı, siyasî tavırları ve yaşantısıyla en çok tartışılan kişi olmuştur. Özellikle Batılı siyasetçiler ve bilim adamları tarafından, Pan-İslâmizm fikrinin yaratıcısı, uygulayıcısı olarak tanımlanan II. Abdülhamid, karşıtlarına göre Kızıl Sultan, taraftarlarına göre de Ulu Hakan'dır (Koloğlu, 2006: 7-9).

1876-1909 yılları arasında 33 yıl ülkeyi yöneten II. Abdülhamid'in, Osmanlı Devletini Büyük Güçlerin saldırılarından koruyabilmek ve ülke sınırları içinde baş gösteren etnik kökenli ayrılıkçı hareketleri etkisiz kılmak için uyguladığı siyasette başarılı

olduğunu, böylece kendi hükümdarlığı süresince devletin dağılmasını engelleyebildiğini söylemek mümkündür. Onun uyguladığı siyaseti incelemeyen önce, tahta çıktığı dönemi ve şartları, yani ona kalan mirasın ne olduğunu iyi anlamak gerekir.

II. Abdülhamid'in tahta geçmesinden önceki duruma kısaca değinecek olursak; Viyana yenilgisini takip eden süreçte, sürekli toprak kaybeden, parçalanmaya karşı koyamayan Osmanlı Devleti, güçlü batılı devletler arasında rekabet yaratarak tüm Avrupa diplomasisini Şark Meselesi adı altında meşgul edecekti. Bu mesele, aynı zamanda iki siyasetin birbiriyle çarpışması, yani Osmanlı topraklarında Rusya'nın yayılma siyaseti ile Avrupa devletlerinin koloni siyaseti arasındaki rekabetti(Sagay, 1970: 70).

Osmanlı Devletini, Rusya'nın saldırı ve baskılarından korumak için yapılan Kırım savaşının sonunda, 30 Mart 1856'da imzalanan Paris Antlaşmasıyla, Osmanlı Devletinin Avrupalılığı -sözde- tasdiklenmiş ve 15 Nisan'da imzalanan ilâve bir antlaşmayla da, toprak bütünlüğü -en azından bir süreliğine- Büyük Güçler tarafından garanti altına alınmıştır(Eraslan, 1992: 38).

Batılı devletlerin, 19. yüzyıldan başlayarak Osmanlı Devletine yönelik oluşturdukları politikalarında, temel dayanakları güç dengesidir(Tuncer, 2000: 95). Her devletin Osmanlı topraklarında kendi özel kaygıları ve özel ilgi alanları vardı, bu bağlamda kimi zaman Osmanlı topraklarına hücum eden Batılı devletler, kimi zaman da düşmanlarına karşı Osmanlı Devletine yardım etmişlerdir. Özellikle İngiltere, Fransa ve Rusya, Osmanlı Devletini paylaşamadıkları gibi, hiçbiri diğerinin de bu topraklara sahip olmasına razı olmamıştır(Kurat, 1986: 10).

Osmanlı yöneticileri, ülkeyi içinde bulunduğu zayıf durumdan kurtarmak ve sanayi kapitalizmiyle birlikte hızla ortaya çıkmakta olan dünya pazarının meydan okumalarına dayanmak için, yenileşme hareketlerine girişmişlerdir(Ahmad, 2006: 6).

Batılıların da talep ve teşvikiyle hazırlanan, Tanzimat-ı Hayriye ve Islahat Fermanı'nın ilân edilmesi, hep bu çabaların sonucunda olmuştur. Bu şartlar altında 31 Ağustos 1876'da, padişah V. Murat'ın yerine Osmanlı tahtına geçen II. Abdülhamid, Kanunu Esasi'nin ilân edileceği konusunda sadrazam Midhat Paşa'ya güvence vermiş ve imparatorluk topraklarındaki yenilik hareketlerine uygun bir tavır içinde olmuştur(Anderson, 2001: 237).

Bu sırada Sırbistan-Karadağ ile savaş hâlinde olan Osmanlı İmparatorluğu, 31 Ekim'de İstanbul'daki Rus sefirinin verdiği ultiatom sonucunda, zafer elde etmek üzere olduğu savaşı bırakmak zorunda kalmıştır. Balkanlardaki durumu görüşmek ve Rusya'nın tek taraflı müdahalesini engellemek üzere Paris Antlaşmasında imzası bulunan Avrupalı güçler, bir konferans düzenlemeye karar vermişlerdir. Osmanlı tarafıyla Rusya'nın da katılımıyla İstanbul'da toplanan konferans, Osmanlı tarafının, 23 Aralık'ta Kanuni Esasi ve Meşrutiyet'in ilânı ile var olan sorunların kendiliğinden çözüleceği yolundaki beyanları ve muhataplarının tekliflerini reddetmesi üzerine, başarısızlıkla sonuçlanmıştır(Karal, 1988: 28-39).

Bunun üzerine 31 Mart 1877'de, Londra'da toplanan Batılı devletler aralarında anlaşarak, imzaladıkları protokol ile Osmanlı Devletini Rusya karşısında yalnız bırakmışlar, Rusya da bu fırsatı kaçırmayarak 19 Nisan 1877'de, Osmanlı Devletine savaş ilân etmiştir(Uçarol, 1995: 332-337).

Savaşın, Rusya'nın galibiyetiyle sonuçlanmasıyla taraflar önce 31 Ocak 1878'de, Edirne Mütarekesini, ardından da Osmanlı tarafına ağır şartlar kabul ettiren ve Avrupa'da da dengeleri değiştirebilecek maddeler içeren Ayestefanos (Yeşilköy) Antlaşmasını 3 Mart 1878'de imzalamışlardır(Shaw ve Shaw, 1983: 236).

Bu durum karşısında başta Almanya ve İngiltere olmak üzere Batılı devletler araya girerek, 13 Haziran - 13 Temmuz arasında Berlin Kongresini toplamış ve Ayestefanos Antlaşması'nın maddelerini değiştiren, yeni bir antlaşma imzalamışlardır. Bu antlaşmadan sonra, İngiltere ve Avusturya-Macaristan'ın, Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğünün korunmasına yönelik politikalarını terk ettiği görülmektedir(Sander 1995: 230).

Avusturya-Macaristan 1878'de Bosna-Hersek'e yerleşmiş, İngiltere de, 4 Haziran 1878 Kıbrıs Anlaşması ile Kıbrıs'ı, 1882'de de Mısır'ı işgal etmiştir (Anderson 2001: 256 - 257). Fransa da 12 Mayıs 1881'de, Tunus'u işgal ederek himayesi altına almıştı.

II. Abdülhamid'in yönetime geldiği sırada ve takip eden yakın dönemde karşı karşıya kaldığı durum, onu ülkeyi ayakta tutmak için farklı müttefikler bulmaya itmiştir. Bu dönemde Osmanlı Devleti ile sınırı bulunan, askerî, siyasî, ekonomik bakımdan üstün vaziyetteki Rusya, devletin varlığı için en büyük düşman durumundaydı. İngiltere, Fransa ve Avusturya'nın Osmanlı Devletini yalnız bırakması, Batılı bir başka güç olan Almanya ile Osmanlı Devletini yakınlaştırmıştır(Eraslan 1992: 185).

Ayrıca Uzak Doğu'da, Batılı devletler tarafından sıkıştırılan Japonya da, yaptığı yenilik hareketleriyle güçlenmeye başlamış ve en büyük rakibi Rusya'ya karşı müttefik aramaya koyulmuştur. Dönemin Japon devlet adamları nüfusu, coğrafi büyüklüğü ve Rusya ile olan sorunlarını göz önüne alarak, Osmanlı Devletini olası bir müttefik olarak görmüş ve işbirliği arayışı ile yakınlaşmaya çalışmışlardır.

Bu şartlar altında Osmanlı padişahı II. Abdülhamid, düşmanlarını kızdırmadan baskılarını azaltacak, hatta onları etkisiz bırakacak yeni bir politika uygulamak zorunda kalmıştır. Onun çözümü, Büyük Güçlere karşı denge politikası izlemek ve dünya Müslümanlarının Halife'ye bağlılığını güçlendirmek suretiyle, gerektiğinde Batıların baskılarına karşı İslâm âleminin ortak tavır almasını sağlayacak bir politikayı uygulamaya çalışmak olmuştur. *İttihâd-ı İslâm (İslâm Birliği)* ifadesiyle tanımlanan bu politika, II. Abdülhamid dönemiyle sonrasında bazı Müslüman ideologlar tarafından şekillendirilerek yönlendirilmeye çalışılmış ve etkileri günümüze kadar uzanan siyasî bir anlayış, dünya Müslümanları arasında yerleşmiştir(Çabuk 2004: 303).

Dinî ve geleneksel anlamda Müslümanlar arasında var olan, Müslüman kardeşliği anlayışı, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra, yavaş yavaş siyasî bir anlam kazanmaya başlamıştır. Hiç şüphesiz, Müslümanların zihnindeki anlayışın farklılaşarak, ideolojik bir yapı kazanmasının en önemli sebeplerinden biri, gelişmiş Avrupa devletlerinin -ki bunların hepsi Hristiyandı-, özelde Osmanlı Devletine, genelde İslâm âlemine yönelik takındıkları saldırgan tutumdur. Müslümanları geri kalmışlıktan, Batılı devletlerin baskısından kurtarmak için, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı aydınları tarafından dile getirilen bu ideoloji, ilk defa *Yeni Osmanlılar* arasında gündeme gelmiştir. Onlara göre, İslâm'ın özünde var olan birlik ve kardeşlik ruhunun, Osmanlı'nın temsil ettiği hilâfet kurumu etrafında, modern anlamda siyasî bir ideoloji olarak formüle edilmesi gereklidir.

Yeni Osmanlıların İslâmcılıkla ilgili ifadeleri, edebî eserlerden ziyade fikir yazılarında yer almıştır. İlk olarak, Hürriyet Gazetesi'nin 10 Mayıs 1869 tarihli sayısında, Namık Kemal tarafından kullanılmış olan *ittihâd-ı İslâm* kavramı, Yeni Osmanlıların diğer yayın organlarında, özellikle Bâsiret Gazetesinde tartışılmıştır. Batılı Milliyetçi akımlardan etkilenen bu yeni hareket, Müslümanların birlik hâlinde davranarak yenileşmesi, ileri gitmesi ve Batılı devletlerin boyunduruğundan kurtulmasını amaçlamıştır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, II. Abdülhamid de bu hareketten esinlenmiş, halife olarak Müslümanların arasındaki bağları güçlendirmek ve olabildiğince hilafet çatısı altında

örgütleyerek yeni bir denge unsuru yaratmaya çalışmıştır(Özcan, 2002: 470).

Özellikle Rusların saldırılarından kurtulmak için, İslâmiyetin birleştirici yönünden yararlanma fikrinin güçlenmesinde, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşının etkili olduğu düşünülebilir. Savaş başlayınca, Rus idaresi altında bulunan Kafkasya'daki Müslümanlar (Çerkesler, Abazalar ve diğer Müslüman Kafkas halkları), Osmanlı topraklarından gönderilen silahlı akrabaları tarafından ayaklandırılmış ve Rus ordusunun bölünmesi sağlanarak, cephedeki Rus ileri harekâtı durdurulmak istenmiştir. Bu durum, gelecek için Osmanlı yöneticilerinde ümit yaratmış ve Müslümanların bu dayanışma gücünden yararlanılabileceği fikrini güçlendirmiş olmalıdır. Dönemin Osmanlı Devletinin maddî ve siyasî durumu, böylesi büyük bir organizasyonu gerçekleştirmeye müsait olmasa da, aslında fikir hiç de mantıksız değildir. Rusya'da, sadece Kafkaslarda değil, İdil boyunda ve Türkistan'da da milyonlarca Müslüman bulunmaktaydı. Kafkas Müslümanlarının Ruslara karşı ayaklanmaları, diğer Müslüman unsurların da gerektiğinde düşmanlara karşı kullanılabileceği fikrini vermiş olmalıdır. Öte yandan, Rus yayılmasına karşı Türkistan Hanlıklarının yardım ve işbirliği talepleri de, Osmanlı yöneticileri tarafından dikkate alınmıştır(Kurat, 1990: 93-96).

İşte bu şartlar altında, İttihad-ı İslâm (İslâm Birliği) ya da Batılıların verdiği isimle, Pan-İslâmizm fikri bir kere daha canlanmaya başlamıştır. Pan-İslâmizm akımının, padişah II. Abdülhamid tarafından organize edilerek, sistemli bir şekilde Müslüman olmayan devletlere karşı bir silah olarak kullanıp kullanmadığı konusu hâlâ tartışma konusudur. Şurası gerçek ki,İslâm Birliği fikri sadece ortaya çıktığı dönem içinde değil, 20. yüzyılın başlarında da özellikle Asya kıtasında taraftar bulmuş, yabancı güçler de bu durumdan yararlanmaya çalışmışlardır(Ocak, 1999: 72).

II. Abdülhamid'in Halife'nin gücünü ve saygınlığını artırma yolundaki önlemleriyle, hilafetin merkezi olduğu gibi, fikir adamlarını da barındıran İstanbul, bir anlamda İttihâd-ı İslâmcıların da merkezi olmuştur. Kimi zaman sarayın da desteği alınarak, İslâm dünyasına yönelik propaganda faaliyetlerinde bulunmak üzere matbaalar kurulmuş, ayrıca kitap ve gazeteler yayımlanarak Müslümanlar arasında fikir birliği sağlanmaya çalışılmıştır. Bundan başka Müslümanların yoğun olarak yaşadığı bölgelere gönderilen özel görevlilerle de halifeye bağlılık, Müslüman kardeşliği ve anti-Batı propagandaları yapılarak halk örgütlenmeye çalışılmıştır(Landau, 2001: 86). Bu tip faaliyetlerin yanı sıra bazı derneklerin de kurulmaya başlandığı görülmektedir. İstanbul'da

kurulan *Cemiyet-i İhyâ-yı İslâm ve Memâlik-i İslâmiyye Coğrafya Cemiyeti* bu türden derneklere örnek olarak verilebilir(Özcan, 2002: 49). Ülke sınırları dışında da, özellikle Müslümanların yoğun olduğu bölgelerde temsilcilikler açılmış ve heyetler gönderilerek halkla yakınlık kurulmaya çalışılmıştır. Bu faaliyetlerin hepsi Batılılar tarafından, Pan-İslâmcı faaliyetler olarak değerlendirilmiş ve engellenmeye çalışılmıştır.

3.3.2.2 II. Abdülhamid Dönemi'nde İstihbarat

II. Abdülhamid, Sultan Abdülmecid'in V. Murat'tan sonra doğan oğludur. Annesi, Abdülmecid'in 4. Kadın Efendisi Çerkez asıllı Tir-i Müjgân Kadın Efendidir. Abdülhamid 22 Eylül 1842'de doğmuştur. On yaşında iken annesini kaybetmiş, Sultan Abdülmecid'in baş ikbali olan Perestu Hanımefendi'nin himayesine alınmıştır. Abdülhamid, Sultan Abdülmecid'in peş peşe Osmanlı tahtına çıkan dört oğlundan ikincisidir. Diğerleri 1840 yılında doğan Murat (V.Murat), 1884 yılında doğan Reşad (V. Mehmet Reşad) ve 1861 yılında doğan Vahidettin (VI. Mehmet Vahidettin)'dir(Engin, 2005: 15).

Amcası Abdülaziz ve ağabeyi Murat'ın ardından tahtın üçüncü varisi olan II. Abdülhamid şehzadeligi zamanında kardeşi Murat ile birlikte sarayda özel eğitim görmüştür. Abdülhamid küçük yaşta kendisine hocalar tayin edilerek eğitilmiştir. Klasik bir şehzade eğitimi almıştır. Gerdankıran Ömer Efendi'den Türkçe, Ali Mahvi Efendi'den Farsça, Ferid ve Şeref Efendilerden Arapça ve diğer ilimleri, Vakanüvis Lütfi Efendi'den Osmanlı Tarihi, Ethem ve Kemal Paşalarla Gadret adındaki bir Fransız'dan Fransızca, Guatelli ve Lombardi adındaki iki İtalyan'dan musiki eğitimi almıştır(Haslip, 1964: 23).

Kanun-i Esasi ilan edildikten sonra 19 Mart 1877'de meclis bizzat padişah tarafından açılmıştır. 141 üyeden oluşan bu ilk meclisin üyelerinin 115'i mebus, 26'sı da ayanlardan oluşmaktadır. Mebusların 69'u Müslüman 46'sı gayrimüslimdir. İlk Osmanlı meclisinin açılışında Sultan Abdülhamid açılış konuşması yaparak uygar devletlerin ayırt edici görüşlerini, yasaların herkesin oy ve görüşlerine dayalı olarak çıkarmalarında bulunduğunu belirtmiştir. Osmanlı Devleti'nde de ilerlemeyi sağlamak için Kanun-i Esasi'yi ilan ettiğini vurgulamıştır. Kanun-i Esasi hukuka bağlı devlet fikrinin ilk defa olarak bir anayasa şeklinde ifade edilmesine örnektir. Bu da görünüşte de olsa üç alanda önemli gelişmelere kapı açmıştır: Birincisi devlet hayatında dini ve vicdani yaptırımlar yerine özünde laik, belirli ve objektif esasların korunması. İkincisi kişisel yönetimli bir idare yerine yasama-yürütme-yargılama güçlerini ayırmaya yatkın modern devlet sisteminin

kurulmak istenmesi. Üçüncüsü ise hükümdar karşısında bir yasama meclisinin kurulması ve kişi haklarının tanınmasıyla “meşrutî” sisteme yönelinmesi. Ayrıca bu anayasa mutlakîyet otoritesinin tek boyutlu devlet yapısını ortadan kaldırmakta, dolayısıyla iktidarın beşerileşmesine ve demokratikleşmesine katkıda bulunmaktadır. Burada açılan parlamentoda sonraki gelişmeler için “hazırlık ve tecrübe” dönemini oluşturmuştur. Daha ileriki atılımlar için “olgunlaşmayı” sağlaması bakımından da önemlidir. Ayrıca parlamento idealini siyasal bilinçlenmeyi de beslemiştir(Tanör, 1997: 165).

II. Abdülhamid tahta çıktıktan sonra halledilmeyi bekleyen birçok sorunla karşılaşmıştır. Mali bunalım, Kırım Savaşından beri süregelen dış borçlar en başta gelmektedir. Özellikle babası Abdülmecid ile amcası Abdülaziz’in yaptığı harcamalar devleti darboğaza sokmuştur. Ödenmemiş ve faizleriyle birlikte yekûn teşkil eden bu borçlar en büyük sorunlardan biridir. Yine İngiltere’de gündemde tutulan Bulgar katliamı meselesi ve Gladstone’un “Bulgar Dehşeti ve Doğu Meselesi” adlı kitabını yayınlanması, Moskova’da da bu kitabın basılarak 10000 adet satmış olması Avrupa kamuoyunun Osmanlı’ya karşı cephe almasına neden olmuştur. II. Abdülhamid tahta çıktığı ilk günlerden 93 Harbi’nin sonuna kadar mevcut kadrolar ile yani Tanzimat’ın değişik ekollerine mensup devlet adamları ile birlikte çalışmıştır. Bu süreçte hem devletin işleyişini öğrenme hem de mevcut olan idari kadroları tanıma imkânı bulmuştur (Çetinsaya, 1999: 55). Kendisi için bir çeşit stajyerlik dönemi olan bu devre çevresini tanıma ve kendi iktidarını sağlamlaştırmak için ön hazırlıkların yapıldığı bir geçiş sürecidir ve 1882 yılına kadar devam etmiştir(Çetinsaya, 1999: 55-56).

François Georgeon’a göre ise, Midhat Paşa’nın 5 Şubat 1887’de sürgün edilmesi ile Tanzimat devri kapanmış ve II. Abdülhamid iktidarını sağlamlaştırmıştır(Georgeon, 2006: 81).

Abdülhamid tahta çıkışından itibaren otoriter bir tavır sergilemiş ve saltanatı süresince bu tavır devam etmiştir. Bu yüzden II. Abdülhamid dönemi için “İstibdat Devri” tabiri kullanılmıştır.

II. Abdülhamid silik bir karaktere sahip olmadığını daha tahta çıktığı ilk zamanlarda göstermiştir. Midhat ve Rüştü Paşalara; Sadullah, Namık Kemal ve Ziya Beyleri mabeyne alacağına söz verdiği halde, bu sözünü tutmamış ve Küçük Said Bey ile Lebîb Efendi’yi mabeyn katipliklerine getirmiştir(Georgeon, 2006: 65).

II. Abdülhamid, Osmanlı-Rus Savaşı'nın bitmesi ve İngiltere ile Fransa'nın Tunus ve Mısır'ı işgal etmeleri ile sonuçlanan 1880'li yılların başlarında iç ve dış politika konusunda saltanatının sonuna kadar devam edecek olan temel yönetim ilkelerini oluşturmuş durumdadır. Bu ilkeler şu şekilde sıralanabilir: Aşırı merkeziyetçilik, meşruti monarşiye karşı mutlakıyetçilik, Tanzimat'ın devamı niteliğinde sosyal, ekonomik ve askeri alanda uyguladığı reform siyaseti, sıkı mali politika, İslam'a bir din ve siyasi ideoloji olarak özel önem vermesi, hususi karakterinden kaynaklanan ve her sahada uygulanan aşırı ihtiyatkârlığıdır (Çetinsaya, 1999: 56).

I.Meşrutiyetten sonra II. Abdülhamid imparatorluğun tarihinde görülmeyen bir biçimde bütün erki elinde toplamış ve bunun modern bir bürokratik aygıt ve asıl önemlisi bir ideolojiyi kullanarak yapmıştır. Abdülhamid döneminde devletin, topluma o zamana kadar görülmemiş bir derecede nüfuz etmeye başladığı görülmektedir. Kuşkusuz Fatih, Yavuz Selim, IV. Murat, II. Mahmud da güçlü hükümdarlardır; ama II. Abdülhamid otoritenin parçalanmaya başladığı ve bu parçalanmanın kurumsallaştığı bir ortamda her şeye hükmetmiştir. Yönetimin şubeleri kadar, toplumda ideoloji üreten kaynakları da kısmen kontrolü altına almıştır (Ortaylı, 2001: 89-90). Abdülhamid toplumsal piramidin zirvesindeki gelişmeleri dondurmaya başarmıştır fakat bu arada Osmanlı toplumundaki ve ekonomisindeki bozulma hızla gelişmiş ve ifadesini, 1889'da İttihat ve Terakki Komitesi olarak bilinen gizli bir siyasal örgütün kurulmasında bulmuştur (Ahmad, 2006: 42-43).

II. Abdülhamid'in aşırı ihtiyatkâr ve merkeziyetçi yaklaşımı istihbarat anlayışına da yansımıştır. XIX. yüzyılın sonlarına doğru devlet istihbaratı geliştirilmiş. II. Abdülhamid devrinde, yaşanan iç ve dış olaylar, Abdülhamid'i Yıldız İstihbarat Teşkilâtı'nı kurmaya sevk etmiştir. Bir rivayete göre, II. Abdülhamid bu azametli istihbarat teşkilâtını bir Alman uzmanın yardımı ile kurmuştur. Hatıratında bu teşkilâta neden lüzum gördüğünü de anlatan II. Abdülhamid, tebaasının ne düşündüğünden, ne gibi şikayetleri olduğundan kendi valileri, kadıları ve hükümeti vasıtasıyla haberdar olduğunu söylemektedir. Bir taraftan da memleketin dört bucağına yayılmış olan tekkelerin şeyhlerinden, dervişlerinden de haber toplanıp memleketin idare edildiğini belirtmektedir. Ceddi Sultan II. Mahmud da daha önce kendi yönetimi döneminde bu gibi görevlilere seyyah (gezginci) dervişleri ilâve ederek istihbaratı geliştirmiştir. II. Abdülhamid tahta çıktığında istihbari işleyiş bu şekildedir. Bir gün II. Abdülhamid Londra Sefiri Musurus Paşa'dan, eski sadrazam ve serasker Hüseyin Avni Paşa'nın İngilizler'den para aldığını öğrenmiştir. Abdülhamid'e

göre, padişah adına devleti idare eden bir sadrazam kendi devletine ihanet ediyor ise, istihbaratı da elbette ki mantığına uygun geldiği şekilde saraya bildiriyecektir. Bu durum Abdülhamid'i hem üzmüş hem de şüpheye düşürmüştür. İşte bu günlerde Mahmud Celaleddin Paşa padişaha gelmiş ve Jön Türkler'den bazıları hakkında önemli bilgiler getirmiştir. II. Abdülhamid Mahmud Celaleddin Paşa'ya bunları nasıl öğrendiğini sormuş ve Mahmud Celaleddin Paşa'nın özel bir istihbarat teşkilâtı kurmuş olup bazı şahısların yakınlarını para ile elde ettiğini öğrenmiştir. Bu kimseler, görüp işittiklerini Mahmud Celaleddin Paşa'ya haber vermekte, o da bunları ehemmiyetlerine göre kıymetlendirmektedir. Bu noktada II. Abdülhamid, devletin bir parçasının dahi devletten gizli bir istihbarat kurmasının doğru olmayacağı düşüncesiyle Mahmud Celaleddin Paşa'ya bu teşkilatı hemen kendisine devretmesini ve bundan sonra bu işlerle uğraşmamasını söylemiştir. Mahmud Celaleddin Paşa bundan alınmış fakat teşkilatı Abdülhamid'e devretmiştir. II. Abdülhamid, yabancı devletler kendi emellerine hizmet edecek kimseleri vezir ve sadrazam mertebesine kadar çıkarabilmiş ise devletin emniyet içinde olamayacağını düşünmektedir. Doğrudan doğruya şahsına bağlı bir istihbarat teşkilatı kurmaya bu düşünce ile karar vermiştir ve düşmanlarının jurnalcılık dedikleri teşkilatın kuruluşu sebebini bu şekilde açıklamıştır(Berkes, 2004: 305-344).

II. Abdülhamid, kendisinin kurduğu ve yönettiği istihbarat teşkilâtına, esas itibarıyla vatandaşı değil, hazineden maaş aldıkları halde devlete ihanet edenleri tanımak ve izlemek için ihtiyaç olduğunu da belirtmektedir(Berkes, 2004).

II. Abdülhamid topladığı istihbaratla öncelikle devlet memurları üzerinde etkili bir kontrol mekanizması oluşturmaya çalışmıştır ve bu noktada telgraf sistemini de etkin bir şekilde kullanmıştır.

Osmanlı Devleti'nde 29 Mart 1855'te Telgraf müdürlüğü kurulmuş ve ilk telgraf müdürü olarak da Billurzade Mehmed Bey atanmıştır. Bu müdürlük 2 Şubat 1870 tarihinde Posta Nezaretiyle birleşmiş ve Posta ve Telgraf Nezareti adı altında Dâhiliye Nezareti'ne bağlanmıştır(Yazıcı, 1995: 1649). Osmanlı yol ve demiryollarının giremediği yerlere kadar telgraf hatlarını getiren ilk devlet olmuştur. Demiryolu ve telgraf, çağın en önemli ve modern icatlarıdır. Bu yüzden II. Abdülhamid ülkenin telgraf şebekesiyle örülmesine önem vermiştir. Onun döneminde 30 bin kilometreden fazla telgraf hattı gerilmiştir(Berkes, 2004: 344-345).

II. Abdülhamid saraydaki kontrolü daha iyi sağlayabilmek için ve haberleşmeyi kolaylaştırmak için Mabeyn Telgrafhanesini kurmuştur. Yine aynı amaca yönelik olarak Mabeyn Şifre Katipliği oluşturulmuştur. Kurulan bu birimler sayesinde II. Abdülhamid merkez dairelerini devre dışı bırakarak vali, vali yardımcısı, ordu komutanı, mutasarrıf, elçi ve konsolos gibi devlet görevlileri ile şifreyle irtibat sağlamıştır. Saraya telgraf hattı çekilmesi Abdülhamid'ten daha önce ise de onu en iyi kullanan ve ülkede meydana gelen olayları en iyi izleyen ilk hükümdar o olmuştur. Kendisi hatıratında telgrafın alınışı ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

Memleket içindeki yollar yeterli değildi. Haberleşme at sırtında yapılıyordu. Ordu bir kere serhade gönderildikten sonra, ondan haber almak günler, bazen haftalar meselesiydi. Bazı Avrupa memleketlerinde “Telgraf” diye bir haberleşme vasıtası kullanılmaya başladığını duymuştum. Hemen harekete geçtim ve Belçika'dan bir uzman getirttim. Adı Jan Dikru idi. İşinin erbabı bir adamdı. Zamanın en kuvvetli bataryaları ile donanmış bir telgrafhane merkezini Saray'da kurdurdum. Her vilayet kendi sahasındaki direklerini dikti, teller bağlandı ve hatlar işledi. Telgrafhaneyi bu Jan Dikru idare ediyordu. Kendisini çağırdım ve bizim adamlarımıza 6 ay içinde bütün işleri bir başlarına yürütecek ölçüde öğretecek olursa, kendisine bir Osmanlı nişanı ile 2000 altın vereceğimi söyledim. Hemen Sara 'da bir okul açtı ve üç gruba böldüğü talebelerine gece gündüz ders vermeye başladı. İki buçuk ay sonra, gerek Anadolu ve gerekse Rumeli'nin belli başlı vilayetlerini merkeze bağlayan şebekeyi kendi başlarına idare edecek kabiliyette telgrafçılar yetiştirdi. Hiç değilse böyle haberleşme sağlanmıştı(Berkes, 2004: 351).

II. Abdülhamid'in telgrafa önem vermesindeki temel neden merkezileşmeyi sağlamak olmuştur. Telgraf Abdülhamid döneminde her taşra kentine ulaşmış böylece merkezi hükümete ilk kez taşradaki memurlarıyla haberleşme ve onları denetleme olanağı sağlamıştır(Berkes, 2004: 352).

Mâbeyn-i Humayun Başkitabet-i Celilesi'nde görev yapan Tahsin Paşa hatıratında;

Sultan Hamid bidayet-i cülusundan başlayarak devletin bütün umurunu Saray'a toplamak siyasetini takip etmiştir. Mülki ve askeri büyük memurların intihab (seçim) ve tayinlerini yakından ve alaka ile takip ederdi. Hünkar, bu tayinlerin bazılarını şifahi iradelerle geri çevirirdi. Bazı mühim memuriyetlere de münasip gördüklerini re'sen (doğrudan doğruya, kendisi) tayin ederdi. Her halde sefir, vali, kumandanların ve hatta bazı mutasarrıfların tayinleri arz olunmadan evvel istimzac olunurdu (fikirler söylenirdi). Bab-ı Ali'nin umûr ve salahiyetine müdahale demek olan bu siyaset Yıldız merkeziyet siyaseti icabatından idi. Bütün kuvvet ve kudret, olanca hüküm ve salahiyet Saray'a intikal ettikten veya ettirildikten sonra işlerin başka türlü temşiyet bulunduğu (uygulanması) beklenemezdi (Berkes, 2004: 372).

derken tek merkezden idare edilen bir mekanizmanın işlemekte olduğunu örneklemektedir. Tüm bilgilerin toplandığı merkez Yıldız Sarayıdır. Padişah memurların tayinleriyle tek tek

ilgilenmekte ve özellikle önemli memuriyetlere, uygun gördüğü kişileri doğrudan doğruya kendisi atamaktadır.

Yıldız İstihbarat Teşkilâtı'nda da II. Abdülhamid'in şahsen güvenini kazanmış olan kişiler iş başına getirilmiştir. Ajanlar içinde her rütbeden ve her seviyeden isim yapmış veya yapmamış kimseler vardır. Teşkilâta generaller, amiraller, valiler, hâkimler, profesörler, doktorlar, öğretmenler, gazeteciler ve başka meslek sahipleri olmak üzere 990 ajanın yer aldığı ve 23 ajan merkezinin bulunduğu görülmektedir. Resmi ajanların dikkatlerini en çok teksif ettikleri şahıslar sadrazamlardır. II. Abdülhamid, istihbarat teşkilâtını genel ve askeri istihbaratın aleyhine olarak geliştirmiştir(Berkes, 2004).

Yıldız İstihbarat Teşkilâtı'nın ordu üzerinde önemli bir etkinliği bulunmaktadır. II. Abdülhamid'in bu yolda yürüttüğü operasyonlar sadece imparatorluğun dört bir yanında yapılmamış, Avrupa'da kendisine karşı gruplaşanların bulunduğu Paris, Londra, Brüksel, Cenevre ve Kahire gibi şehirleri de kapsamıştır.

Teşkilat sadece içerde değil dışarıda da etkili olmuş, teşkilat aracılığı ile dünyadaki gelişmelerden haberdar olunmuş, yabancı gizli servis ve örgüt elemanları kullanılabilmiştir. Yıldız İstihbarat Teşkilâtı, iç istihbarat faaliyetlerindeki başarılarının yanında, Balkanlardaki azınlık isyanlarında da önemli başarılar sağlayarak en gizli örgütlerin içine de sızabilmiştir. İngiliz gizli servisinin ajanı olan Türkolog Prof. Arminius Vambery, aynı zamanda II. Abdülhamid'in İngiltere nezdindeki ajanıdır(İlter, 2002: 249).

II. Abdülhamid zamanında Yıldız Sarayı'nda teşkilatlanmış bu servis, onun saltanatı süresince devamlı bir gelişme göstermiştir. Padişaha muhalif olanlar ise teşkilatı basit bir hafife teşkilatı olarak göstermişlerdir. II. Abdülhamid'e göre, jurnalcilik ayıp ve kötü bir şeydir fakat bundan vazgeçmek de mümkün değildir. Zira dünyanın hiçbir yerinde entrika Osmanlı Devletindeki kadar büyük boyutlara ulaşmamıştır. Sultan'a göre, pek çok avare memur ve subay, hiç kimseyi beğenmemekte ve devleti yalnız kendilerinin kurtarabileceğine inanmaktaydılar. Bunu ispat etmek için ajanlık yapmak, entrika çevirmek, bu da olmazsa padişaha hakaret etmek ve iftira atmaktan çekinmemişlerdir.

İmparatorluğu 30 yıl istibdatla yöneten Abdülhamid'in sevmediği üç okul vardır: Harbiye, Tıbbiye ve Mülkiye. Bu üç okul sıkı bir takip ve teftişe rağmen hürriyet ve meşrutiyet fikirlerini yaymıştır. Özellikle Makedonya'daki genç subaylar arasında ittihatçılık fikri taraftar toplamıştır. Nitekim, istibdadı yıkan topluluk da buradan

çıkacaktır. Abdülhamid'e karşı Paris'te Jön Türkler tarafından 1889'da kurulan İttihad ve Terâkkî Cemiyeti, 1906'da Selânik'te 3. Ordu subaylarının kurduğu Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile 1907'de birleşecek, böylece asker-sivil karışımı ortaya çıkan örgüt, Abdülhamid'den 1877'de ortadan kaldırılan anayasanın yürürlüğe konmasını isteyecektir. Yönetime karşı Makedonya'da başlatılan hareket sonunda, 23 Temmuz 1908 tarihinde II. Meşrutiyet ilân edilecek, istibdat rejimine son verilecektir(İlter, 2002: 249-250).

SONUÇ

Dış politikada karar alma ve uygulanmasına, istihbarat örgütlerinin yaptığı etkinin ortaya konulması her olay için farklı inceleme gereksinimi duymaktadır. Kısaca, bir olay üzerinden istihbarat örgütlerinin söz konusu dış politika kararına olan etkisi diğer olayda farklılık gösterebilir. Bu açıdan tek tek inceleme yapılmadan genel bir kurama ulaşmak kolay değildir.

Devlet yönetiminde bulunan kurumsal karar vericilerin kararları ülkenin istihbarat servislerinden etkilenebilmektedir. Örneğin, ABD’de istihbarat örgütlerinin tekraren yapılandırılmasında ABD başkanını istihbari hususlarda besleyen farklı istihbarat kaynaklarının tek bir merkez üzerinde birleştirilmesi CIA ile sağlanmakta idi.

CIA’in komuta ettiği bu merkez kanal, yine CIA’in istediği istihbari bilgileri ABD’deki karar vericilere zaman zaman aktarmamakta ve farklı bakış açılarının oluşumuna izin verilmemekte idi. Bu tür yapılaşmada da istihbarat örgütlerinin siyasallaşma gibi tehlikeler ortaya çıkmaktadır. Bu tehlike karşısında ABD istihbarat kaynaklarının tamamen yapılandırılmış, CIA’in kontrol mekanizmasını oluşturduğu bu merkeziyetçilik Ulusal İstihbarat Başkanı (Director of National Intelligence)’na devredilmiştir. Bununla birlikte devletin diğer kurumlarından bağımsız bir yapılanma olan ve ABD’de aktif faaliyet yürüten 16 istihbarat kaynağından gelen bulgu ve verileri kurumsal yapıda görev yürüten karar vericilere aktaran yeni ve bağımsız bir mekanizma oluşturulmuştur. Bunun gibi, kurumların birbirinden bağımsız ve iş birliği içinde onları yönlendirecek, aralarındaki uyumu sağlayacak ve herhangi bir istihbarat kurumu ile ilişkisi olmayan bir üst yapıya (koordinatörlük, başkanlık vb.) bağlanmasının daha uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Kriz yaşanan dönemlerde ise, karar mercilerinin istihbari verilere duydukları ihtiyaç, olağan zamanlara nazaran çok daha fazladır. Bu tarz zamanlarda, bilgiye olan ihtiyacın doğru bir zamanlama ile karşılanabiliyor olması kurumsal yapıdaki karar mercilerinin dış politikada doğru karar vermesine ve mantıklı politikalar ortaya koymasına vesile olmaktadır.

Dış politikada, istihbarat örgütlerinin çeşitli kaynaklardan edindiği ve hazırladığı dökümanların varlığı büyük önem arz etmektedir. Kısaca dış politikada karar almada istihbarat örgütlerinin etkisi stratejik açıdan önemli düzeydedir.

İstihbarat örgütlerinin asli görevlerinin bilgi kaynaklarına erişmek, toplanan bilgileri analiz etmek ve verileri karar mercilerine bildirmek olduğu düşünüldüğünde, bazı ülkelerin istihbarat örgütlerine operasyon yapma yetkisi vermesinin kanuni olsa da hukuki olmadığı değerlendirilebilir. İstihbarat örgütleri işlevsel anlamda aktif değil pasif örgütlerdir. Bu örgütler ile ülkenin güvenlik politikalarını uygulayan birimler arasında mevcut olan “duvar”ın yıkılmaması gerekmektedir.

Bir ülkedeki karar vericiler önlerine gelen verilere göre hareket eden rasyonel aktörler değildir. Ülke yönetimine gelen liderlerin gerçekleştirmek istedikleri projeleri ve hedefleri bulunmaktadır. Liderler kimi zaman bu hedefler doğrultusunda (bunlardan bazıları dış politika hedefleri) istihbarat örgütlerinin ürettiği bilgileri kullanmada seçici (bilişsel tutarlılık) olabilmekte ve bu bilgileri abartarak veya çarpıtarak kullanabilmektedir. II. Körfez Savaşı öncesinde ABD istihbarat topluluğunun yanlış analize dayanarak oluşturdukları değerlendirmeler, zamanın ABD yönetimi tarafından başka bir hatalı yaklaşımla abartılarak kendi politikalarına uydurulmuştur. Burada istihbarat kurumlarının, bir dış politika kararı olan II. Körfez Savaşı'na negatif yönde etki ettiği söylenebilir. II. Körfez Savaşı öncesi ABD yönetiminin ve istihbaratının Irak'ın KİS programına yönelik olarak değerlendirmeleri, ABD'nin Irak'a karşı I. Körfez Savaşı öncesi ve sonrası oluşan “Irak'ın kendi halkına karşı ve İran'a karşı kimyasal silah kullandığı, depolarında biyolojik ve kimyasal silahlar bulundurduğu” yönündeki “grup düşüncesi”ne göre şekillenmiş, farklı düşünceler ve değerlendirmeler göz ardı edilmiştir. Burada istihbarat analizinde bilişsel ve psikolojik faktörlerin ne derece önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Analizcinin her türü etkiden uzak, kendini önyargılardan soyutlamış olması gerekmektedir. Yanlış analiz yanlış karara neden olabilmektedir. İstihbaratın DPKA(Dış Politikada Karar Alma)'ya katkısının olumlu ya da olumsuz olması yapılan istihbarat analizinin doğruluğu ile ilişkilidir.

Günümüz dünyasında istihbarat kurumlarının ilgilendiği alanlarla ilgilenen ve bu konularla ilgili analiz yapan birçok düşünce kuruluşu, akademik birimler, medya ve karar vericilerin danışmanları mevcuttur. Söz konusu kuruluşlar ve birimler devamlı olarak ilgilendikleri konuyla ilgili raporlar hazırlamakta ve stratejik seviyede analizler yapmaktadır. İstihbarat analizcilerinin aynı görevde uzun süre kalmaması ve terfiler şeklindeki örgütsel yapı uzmanlaşmayı azalttığından, bu durum istihbarat örgütlerinin stratejik seviyede yaptıkları analizlerin niteliğinin düşmesine neden olmaktadır. Böylelikle istihbarat örgütlerinin dış politikaya stratejik seviyede katkısı azalmakta, karar vericilerin

istihbarat örgütlerini taktik ve operatif istihbarat alanlarında cari olarak kullanmasına ağırlık vermesine yol açmaktadır. Soğuk savaşı sonrası iletişim mekanizmalarındaki hızlı artış (internet, cep telefonu, medya) ve küreselleşme olgusu bireylerin bilgiye ulaşmadaki engellerini azaltmakta, kişilerin bilgi ihtiyaçları bu kanallardan daha kolay bir şekilde sağlanabilmektedir. İletişim çağının ve küreselleşmenin getirdikleri bu kolaylıklar karar vericilerin de bilgi ihtiyaçlarını bu kanallardan karşılamasına olanak tanımakta ve istihbarat örgütlerinin karar vericilerin bilgi ihtiyaçlarını sağlamalardaki rolünü azaltmaktadır. Bu iki etkenin de (iletişim çağının kolayları ve küreselleşme) istihbaratın DPKA sürecine katkısında kısıtlayıcı bir etki yaptığı söylenebilir. Önünde bir haber kanalı ve bilgisayar ekranında interneti açık, masasında yurt dışındaki büyükelçilerin gönderdiği ve danışmanlarının hazırladığı raporlar olan bir karar vericinin istihbarat örgütlerinin hazırladığı raporları okumak için ayırdığı zamanda azalmalar olacağı muhtemeldir.

KAYNAKÇA

- ABD Beyaz Saray Resmi İnternet Sayfası, “President Discusses Iraq, the Economy and Homeland Security” <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html>, (23.03.2016)
- ABD Senatosu, (2004), “Report On The U.S. Intelligence Community’s Prewar Intelligence Assessments On Iraq”, Washington.
- ABD Ulusal İstihbarat Başkanı Resmi İnternet Sayfası, <https://www.dni.gov/index.php/about/organization>,(22.03.2016)
- AHMAD, Feroz, (2006), Bir Kimlik Peşinde Türkiye, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006.
- AK, Ö., (2009), Dış Politika Analizi ve Liderlik: Süleymaniye krizi sürecinde R.T Erdoğan örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- AKAR, Atilla, (2005), Casuslar, İstanbul, Timaş Yayınları.
- AKÇAY, E. Y., (2010), Karar Alma Yaklaşımı Çerçevesinde 1 Mart 2003 Tezkeresi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- AKSU, M., (2004), Türk Dış Politikası Karar Alma Mekanizmasının İşleyişi: 2.Körfez Krizi Örneği (2003). Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- ANDERSON, Matthew Smith (2003), Doğu Sorunu 1774 - 1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme, Çev: İdil Eser, YKY, İstanbul
- ANDREW, Christopher (2010), The Defence Of The Realm: The Authorized History of MI5, London, Penguin Publisher.
- ANDREW, Christopher (2010), The Defence Of The Realm: The Authorized History of MI5, London, Penguin Publisher.
- ARI, T., (2008), Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma ,Hegemonya, İşbirliği. Bursa: MKM Yayıncılık.

- ARI, Tayyar, (2004), Uluslararası İlişkiler Teoriler, 3. Basım, Alfa Yayınları, İstanbul.
- ARI, Tayyar, (2011), Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, MKM Yayıncılık, Bursa.
- AYDIN, M., (1997), Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım Teori ve Analiz. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 71-114.
- BENNETT, Richard M. (2002), Britains Secret Service Rediscovered Its Military Muscle, <http://www.diplomatikgozlem.com/EN/belge/2-1976/britains-secret-service-rediscovered-its-military-muscle.htm>, 28.02.2016
- BERKES, Niyazi, (2004), Türkiye’de Çağdaşlaşma, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- BM Resmi İnternet Sayfası, “Briefing Security Council, Us Secretary Of State Powell”, <http://www.un.org/press/en/2003/sc7658.doc.htm>, (27.03.2016).
- BUĞRA, Ayşe., (1989), İktisatçılar ve İnsanlar, İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Central Intelligence Agency (CIA) Resmi İnternet Sayfası, “About CIA”, <https://www.cia.gov/about-cia> (Erişim Tarihi: 14.04.2016).
- CHRISTOPOULOU, N., (2011), The Impact of Media on the Formulation of Foreign Policy in Turkey and Greece. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- CIA - Central Intelligence Agency, <https://www.cia.gov/library/index.html>, 21.02.2016
- ÇABUK, Vahit, (2004), Hedefteki Sultan II. Abdülhamid, Truva Yayınları, İstanbul.
- ÇETİNSAYA, Gökhan, (1999), “İsmi Olup da Cismi Olmayan Kuvvet: II. Abdülhamid’in Panislamizm Politikası Üzerine Bir Deneme”, Osmanlı 2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- ÇİFTÇİ, K., (2007), Tarih Kimlik ve Türkiye'nin Belleğinin Dış Politikası. Akademik İncelemeler Dergisi, II(1), 96-131.
- ÇİMEN, Ali, (2006), Echelon, İstanbul: Timaş Yayınları
- DAVIES, Philip H.J. (2004); MI6 and The Machinery of Spying, London, Frank Cass&Co. Ltd Publishing.

- DEMİREL, Emin (2004); Teşkilat-1 Mahsusa'dan Günümüze Gizli Servisler, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- DÍAZ, Gustavo, (2005), "Different Approaches To The Difficult Relationship Between Intelligence And Policy: A Case Study Of The Cuban Missile Crisis of 1962 Vs. The 2003 War In Iraq", UNISCI Discussion Papers, No.9.
- DUELFER, C. A., ve Dyson, S. B. (2011), Chronic Misperception and International Conflict: The U.S-Iraq Experience. International Security, 36(1), 73-100.
- DUELFER, Charles, (2004), "Comprehensive Report of the Special Advisor to the DCI on Iraq's WMD", CIA, https://www.cia.gov/library/reports/general-reports-1/iraq_wmd_2004/index.html, (11.03.2016).
- Economic Espionage, (1996), "Economic Espionage Act of 1996", <http://economicespionage.com>, 22.02.2016
- ENGİN, Vahdettin, (2005), II. Abdülhamid ve Dış Politika, Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- ERANSEL, Nedret, (2005), Siber İstihbarat, İstanbul: Hayy Kitapçılık
- ERASLAN, Cezmi (1992), II. Abdülhamid ve İslam Birliği, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- EREKER, F., (2010), Dış Politika ve Kimlik: İnşacı Perspektiften Türk Dış Politikasının Analizi. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- ERHAN, Çağrı, (2007), "ABD'nin Orta Asya Politikası ve 11 Eylül Sonrası Yeni Açılımları", <https://istihbaratsahasi.files.wordpress.com/2013/10/abdnin-orta-asya-politikasi-ve-11-eyll-sonrasi-yeni-ailimleri.pdf> (04.02.2016)
- ERSANLI, Büşra, (2006), "İçli-Dışlı Siyasal Faaliyet: Aracı Kurumlar-Toplumsal Hareketler", Semra Cerit Mazlum-Erhan Doğan (ed.), Sivil Toplum ve Dış Politika- Yeni Sorunlar, Yeni Aktörler, İstanbul, Bağlam Yayınları, s. 25-35.
- ESPIONAGE ENCYCLOPEDIA, <http://www.faqs.org/espionage/Fo-Gs/>, (25.02.2016)
- Euromed Intelligence, http://www.euromedintelligence.fr/accueil_010.htm, (26.02.2016)
- FBI - Federal Bureau of Investigation, <http://www.fbi.gov>, 24.02.2016

- Federation Of American Scientist, <http://fas.org:8080/irp/world/france/>, (25.02.2016)
- Federation Of American Scientist, www.fas.org/irp/congress/1991_hr/s910911-cia.htm, (21.02.2016)
- Federation Of Amerikan Scientist, <http://fas.org/irp/world/israel/mossad/>, (03.03.2016)
- Federation Of Amerikan Scientist, <http://www.fas.org/irp/world/russia/kgb/su0520.htm>, (21.02.2016)
- GANSER, Daniele, (2005), NATO'nun Gizli Orduları, (Çev:Gülşah Karadağ), İstanbul. Güncel Yayıncılık.
- GCHQ, (2016), <https://www.gchq.gov.uk/what-we-do> (28.02.2016).
- George Washington Üniversitesi Resmi İnternet Sayfası, "CIA Whites Out Controversial Estimate on Iraq Weapons" <http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB129/> (20.03.2016).
- GEORGEON, François, (1986), Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876 - 1935), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Global Security, <http://www.globalsecurity.org/intell/world/france/dgse.htm>, (24.02.2016)
- GÖNLÜBOL, M., (2000), Uluslararası Politika İlkeler, Kavramlar, Kurumlar. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- GUARDIAN Gazetesi İnternet Sayfası, "Defector admits to WMD lies that triggered Iraq war", <http://www.theguardian.com/world/2011/feb/15/defector-admits-wmd-lies-iraq-war>, (28.03.2016).
- GÜL, Hüseyin, (2009), Soğuk Savaş Sonrasında İstihbarat Örgütlerinin Orta Doğu'daki Faaliyetleri, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.
- GÜNEY, Remzi (2008), Osmanlı'nın Son Döneminden Cumhuriyet Dönemine İstihbarat Teşkilatlarının Tarihi Süreçleri ve Polis İstihbarat Tarihi , Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi

- GÜVEN, Tuba, “Ekonomik İstihbarat ve İstihbarat Servislerimiz”, http://www.aktifhaber.com/author_article_detail.php?id=3350, (21.02.2016)
- HASLIP, Joan, (1964), Bilinmeyen Sultan II. Abdülhamid, IQ Kültür - Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- HERMAN, Micheal (1996); Intelligence Power in Peace and War, London, Frank Cass&Co. Ltd Publishing.
- HERMAN, Micheal (2001), Intelligence Services In The Information Age, Cambridge, Cambridge University Press.
- HEYWOOD, Andrew, (2011), Siyaset, İstanbul, Adres Yayınları.
- HOLSTI, O. R., (1995), Theories of International Relations and Foreign Policy: Realism and Its Challenge. J. Charles W. Kegley içinde, Contraversies in International Relations Theory, Realism and the NeoLiberal Challenge (s. 35-65). New York: St. Martin's Press.
- HUDSON, V. M., (2005), Foreign Policy Analysis: Actor-Specific Theory and the Ground of International Relations. Foreign Policy Analysis, 1-30.
- İLTER, Erdal, (2002), Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi, MİT Basım Evi, Ankara.
- KAARBO, Juliet, Jeffrey S. Lantis, Ryan K. Beasley, (2002), “The Analysis of Foreign Policy in Comparative Perspective”, Foreign Policy in Comparative Perspective- Domestic and International Influence on State Behavior, A Division of Congressional Quarterly Inc., Washington D.C.
- KARAKOÇ, Ercan, (2002), Atatürk'ün Dış Türkler Politikası, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul,
- KARAL, Enver Ziya, (1988), Osmanlı Tarihi, V. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 5. Baskı, Ankara.
- KAYNAK, Mahir, (2007), İstihbarat ve Terör Oyunları, İstanbul, Selis Kitaplar.
- KİBAROĞLU, Mustafa, (2008), “Amerikan Ulusal Savunma Sistem”, <http://www.mustafakibaroglu.com>, 11.02.2016

- KOLOĞLU, Orhan (2006), Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi, Pozitif Yayınları, İstanbul.
- KÖNİ, H., (2001), Genel Sistem Kuramı ve Uluslararası Siyasetteki Yeri. Ankara: ASAM Yayınları.
- KURAT, Akdes Nimet, (1966), Türkiye ve İdil Boyu, Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Yayınları, sayı: 151, Ankara.
- KUZU, Ali, (2007), MİT, MOSSAD, CIA, GLADIO, İstanbul, Bilge Karınca Yayınları
- LAÇİNER, Sedat (2001), İngiliz İstihbarat Örgütleri ve Güvenlik Birimleri, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- LANDAU, Jacob M. (1999), Pantürkizm, Sarmal Yayınları, İstanbul.
- METE, L.Ö. ve KAYNAK, M., (2007), Derin Devlet Tanımlanamayan Güç, İstanbul, Timaş Yayınları.
- MI6, (2015), <https://www.sis.gov.uk/> (21.02.2016).
- MINTZ Alex ve DEROUEN Karl, (2010), Understanding Foreign Policy, Cambridge University Press, New York.
- OCAK, Ahmet Yaşar, (1999), Türkler, Türkiye ve İslam, Yaklaşım, Yöntem ve Yorum Denemeleri, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÖZCAN, Gencer, (2002), "Türk Dış Politikasında Oluşum Süreci ve Askeri Yapı," Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası, Barry Rubin ve Kemal Kirişçi (der.), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 19-62.
- ÖZDAĞ, Ümit (2008), İstihbarat Teorisi, İstanbul, Kripto Basım Yayın.
- ÖZEREN, Süleyman ve DEMIRCI, Süleyman (2009); İngiltere'nin Ayrılıkçı IRA ve Dine Karşı Terörle Mücadele Politikası- İhsan BAL ve Süleyman ÖZEREN (Der.) Uzakdoğudan Yeni Kıtaya Terörle Mücadele, Ankara, USAK Yayınları.
- POPPLEWELL, Richard J. (1995), Intelligence and Imperial Defence, London, Frank Cass & Co. Ltd Publishing.

- ROBINSON, Paul, (2009), “The viability of a Canadian Foreign Intelligence Service”, International Journal, Vol.64, 703-716.
- ROSENAU, James N, (1971), The Scientific Study of Foreign Policy, The Free Press, New York.
- RUBIN, Barry, (2002), “Jeopolitik ve Ortadoğu”, Avrasya Dosyası, Jeopolitik Özel, Cilt: 8.
- Rusya Dış İstihbarat Servisi İnternet Sayfası, http://svr.gov.ru/svr_today/ceci.htm (14.04.2016).
- SAGAY, Reşat, (1972), XIX. Ve XX. Yüzyıllarda Büyük Devletlerin Yayılma Siyasetleri ve Milletlerarası Önemli Meseleler, İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- SANDER, Oral, (1995), Siyasi Tarih, İlk Çağlardan 1918’e, İmge Yayınları, Ankara.
- Secret Intelligence Service (known as MI6) Resmi İnternet Sayfası, “What We Do” <https://www.sis.gov.uk/our-mission.html> (14.04.2016).
- SHAW, Stanford H. ve Shaw, Ezel Kural, (1983), Osmanlı İmparatorluğu e Modern Türkiye, E Yayınları, İstanbul.
- SLUZHBA VİNEŞNOY RAZVEDKİ (SVR), http://svr.gov.ru/svr_today/ceci.htm, 14.04.2016
- SMITH, Micheal (2004), THE SPYİNG GAME: Secret History of British Espionage, London, Politico’s Publishing.
- SNYDER, R. C., ve Sapin, H. B. (1969), The Decision Making Approach to the Study of International Relations. J. A. Rosenau içinde, International Politics and Foreign Policy: A Reader in Research (s. 202). New York: The Free Press.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk, (2005), Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- SPYKMAN, N. John, (1938), “Geography and Foreign Policy”, American Political Science Review, Vol. 32.

- STINCHCOMB D. James, (1996), Opportunities in Law Enforcement and Criminal Justice Careers. VGM Career Horizons, Chicago, Illinois
- SWANSON Charles, R., Territo, Leonard ve Taylor, Robert W., (2005), Police Administration: Structures, Processes, and Behavior, New Jersey: Pearson Education, Inc., Upper Saddle River
- TANÖR, Bülent, (1997), “Siyasal Tarih (1980-1995),” Türkiye Tarihi, Bugünkü Türkiye, Bülent Tanör, Korkut Boratav, Sina Aksin (der.), Cilt 5, Cem Yayınları, İstanbul, s. 27-62.
- Tarih Sınıfı İnternet Sayfası (<http://www.tarihsinifi.com/4587/d%C4%B1%C5%9F-politikay%C4%B1-belirleyen-temel-etkenler.html>)
- TAYFUR, M. Fatih, (2012), “Dış Politika”, Der. ERALP, Atilla, Devlet ve Ötesi, 7. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 73-107.
- THEOHARIS, G. Athan, (2004), The FBI and American Democracy: A Brief Critical History, USA: University Press of Kansas.
- TODD,P. ve J. BLOCH, (2006), Küresel İstihbarat, İstanbul, Truva Yayınları
- TREVERTON, F. Gregory (2005) ,Intelligence-Led Counter Terrorism: A Brief Analysis of the UK Domestic Intelligence System’s Response to 9/11. ARI 94/2005 – ARI (Analysis of the Real Instituto Elcano): International Terrorism.
- TUNCER, Hüner, (2000), 19. Yüzyılda Osmanlı - Avrupa İlişkileri, Ümit Yayıncılık, Ankara.
- UÇAROL, Rıfat, (1995), Siyasi Tarih (1789 - 1994), Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Ulusal Güvenlik Strateji Arşivi İnternet Sayfası, Ulusal Güvenlik Strateji Raporu, <http://nssarchive.us/NSSR/2002.pdf>, (29.03.2016).
- URBAN, Mark (1997), UK Eyes Alpha: The Inside Story of British Intelligence, London, Faber&Faber limited.
- ÜLKEMEN, Sinan, “FBI Politikaları”, Polis Bilimleri Dergisi, Cilt: 10(2), <http://www.pa.edu.tr/objects/assets/content/file/dergiler/2008/Qt0/o2010/10%20>

2)/25-50.pdf, 19.02.2016

VERBA, S., (1969), Assumptions of Rationality and NonRationality in Models of International System. J. N. Rosenau içinde, International Politics and Foreign Policy (s. 217-231). New York: The Free Press.

WODAK, Ruth ve Meyer, Michael, (2002), Methods of Critical Discourse Analysis, Sage Publications, London.

YAZICI, Tahsin, (1995), "Fergana", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 18, Ankara.

YILMAZ, Sait (2006), 21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat, İstanbul, Alfa Yayınları.